REVISTA ISTORICĂ

Anul XIV, N-le 10-12. Octombre-Decembre 1928.

DĂRI DE SAMĂ DOCUMENTE ŞI NOTIŢE

PUBLICATE DE

N. IORGA

cu concursul mai multor specialişti

SUMARIUL:

N. Iorga: „Bulgarii" din Ardeal.
„ „ Două cîntece despre revoluţia de la 1821.
V. Motogna: Toponimie şi Istorie.
P. P. Panaitescu: Medaliile francmasonilor din Moldova în secolul al XVII-lea.
Const. I. Karadja: Un martor rus al etnografiei româneşti a malurilor Nistrului în anul 1799.
„ „ „ O calfă de croitor prin ţara noastră în 1817.
„ „ „ Un diplomat danes la Curtea lui Grigore Ghica-Vodă (1824).
„ „ „ Călătoria unui Frances prin Dobrogea pe la 1843.
Remus Ilie: Studenţi romîni la Paris (1770-71). —
Documente de *Dum. I. Brezeanu.*
Dări de samă de *N. Iorga* şi *P. P. Panaitescu.*
Cronică şi Notiţe de *N. Iorga.*

1928

TIPOGRAFIA „DATINA ROMÂNEASCĂ", VĂLENII-DE-MUNTE (PRAHOVA)

591 592

Preţul 35 Lei.

REVISTA ISTORICĂ

— DĂRI DE SAMĂ. DOCUMENTE ŞI NOTIŢE —

PUBLICATĂ de N. IORGA, CU CONCURSUL MAI MULTOR SPECIALIŞTI

Anul al XIV-lea, n-le 10-12. Octombre-Decembre 1928.

„Bulgarii" din Ardeal [1]

Într'o cercetare recentă, d. Ion Muşlea presintă într'o notă preliminară situaţia aşezărilor zise „bulgăreşti" din Ardeal şi Banat, mai ales „Ruşciori", deci „Ruşi Mici", şi Bungard; Bănăţenii n'au importanţă şi nu deschid nicio problemă de provenienţă, fiind colonişti târzii de-ai Mariei-Teresei. Cercetările lui Miklosich *(Die Sprache der Bulgaren in Siebenbürgen*, 1896), Pič (în Analele Academiei boeme din 1888) şi Miletic (în „Blgarschi Prîgled" şi „Sbornicui" din Sofia) se cereau neapărat reluate, cu pregătire filologică şi fără prejudecăţi. Autorul pomeneşte, după Jireček, notiţe despre cei de la Ruşciori, Bungard şi Cergău, ca „Ruteni", în „Siebenbürgische Quartalschrift" pe 1793 şi în Eder.

Părerea lui Miklosic, în legătură cu vechea nomenclatură slavă în Ardeal, că ar fi „Şchei" din secolul al VI-lea nu trebuia aruncată (pp. 2-3). S'a propus a-i considera ca bogomili fugari — dar cine i-ar fi izgonit din ţara lor? Jireček vedea în ei colonisaţi ai campaniilor în Bulgaria ale lui Ştefan al V-lea, rege al Ungariei, în a doua jumătate a secolului al XIII-lea — dar când au mai făcut regii Ungariei, după războaiele lor, asemenea colonisări, şi, în acest cas, care ar fi izvorul?

Pe d. Muşlea „istoria lor îl interesează destul de puţin"; pe noi, fireşte, foarte mult. Pentru lămurirea, basată pe realităţi, a lucrurilor, pot servi numele ce li se dau de Romîni, cînd ei îşi zic Şchei şi zic: „şchiueşte", „şcheleşte" limbii lor; „numai de tot rar am auzit: „bolgăreşte", supt influenţa maghiară" (p. 24). *De cel mai mare interes e că şi azi, după însăşi mărturisirea lui Miletici, Saşii îi numesc Ruteni sau Sîrbi* (vechiul nume al tuturor Slavilor de peste Dunăre): *el n'a putut fi luat de ei decît de la Romîni, ceia ce are o deosebită însemnătate şi pentru*

[1] Ion Muşlea, *Şcheii de la Cergău şi folclorul lor* (din „Dacoromania", V), Cluj, 1928.

persistența Romînilor în aceste locuri. La Ruşciori echivalența Ruşciori (adecă Ruşi) -Sîrbi e dată de Saşi (p. 24, nota 2). Şi d. Muşlea citează dintr'o lucrare geografică a Saşilor din 1840, pentru Bungard, *„Reussdörfchen"*, deci *Ruşciori* şi aceasta cu aceiaşi echivalență: *„sat sîrbesc" (ibid.).* Romînii îi numesc Şchei (fem. Şchiaua) şi Ruşciori: a se apropia Reussmarkt pentru Miercurea şi Ruşii-de-Vede de la noi (dar se zice Ruşi şi Rusciucului, Ruse în bulgăreşte: ceia ce înseamnă Şchei pentru năvălitorii unguri, dar se deschide chestia *Ruşilor* scandinavi). Aceste nume trebuie puse în legătură cu toți Şcheii şi toate Şcheiele de pe tot pămîntul de dincolo de munți şi mai ales de dincoace, *unde n'a putut fi nici colonisare prin cuceritori.* Numele de Bulgari din izvoarele citate de Pič (şi Amlacher), izvoare care sînt din secolul al XIV-lea, *n'are importanță: pentru Unguri, aici ca şi la Braşov şi ca şi în Notariul Anonim al regelui Béla, Slav e egal cu Bulgar, din causa raporturilor politice cu Imperiul Asăneştilor.*

Jireček constata o mare vechime a cărților de cîntări ale lor, care *au putut fi însă înoite* „Chicioroambele" cu care umblă prin noroiu şi al căror nume a fost apropiat de cel întrebuințat la Şcheii Braşovului, nu zice nimic: picioroange se zice şi în Moldova. Gugiu nu e o reconstruire de la gugiumană: în Moldova l-am auzit în copilăria mea ca termin curent. Cuvintele citate la paginile 5-6 nu-şi au corespondentul exact în bulgăreşte. Trecerea la luteranism (după o fasă catolică, v. pp. 19-20) e un fenomen curios însă, care ar putea fi pus în legătură cu oarecare diverginte anterioare ale credinții lor răsăritene (v. trecerea la catolicism a bogomililor de la Filipopol). Ce spune însă cantorul despre Bogomil şi alții, despre venirea lor ca militari păzitori de granițe erau amintirea spuselor lui Amlacher sau o confusie resultată din asămăluirea cu sate mai mult sau mai puțin vecine, care trăiesc aşa.

De mare interes e şi ce observă d. Muşlea la pagina 13, nota 1, despre cîntecul „bulgăresc" de Crăciun al acestor desnaționalisați bisericeşte de Saşi şi lingvistic de Romîni: „distanța dintre limba acestui cîntec şi bulgăreasca de astăzi este, de sigur, considerabilă"; nu e vorba însă, cum credea — şi-i plăcea să creadă — Miletici, de o viciare a unui text bulgăresc corect. Şi Jireček observă „arhaisme" şi, dacă asigură că nota gene-

rală e „danubio-bulgărească", aceasta nu înseamnă altceva decît că *populația, în principiile ei cele mai depărtate, era de aceiași ramură slavă*. De altfel Jireček s'a îndreptat după texte publicate și *aranjate* (cf. p. 23) de interesați.

Niciunul din vechile nume bărbătești (Iuga, Baștea, Cocoș, etc.) nu ajută la resolvarea problemei originilor (pp. 15-6). Linca (Ilinca), Marga, Ghița nu sînt mai lămuritoare.

Ca obiceiuri, sorcova, evident slavă, nu înțeleg de ce ar fi specific „bulgărească" (pp. 17-8). Că se zice *surva* la unii Bulgari (dar în general: „suruvacnica"), nu e un argument. „Ferecarea boului", purtat cu zurgălai și podoabe din curte în curte de Sînziene (24 Iunie), e de pus în legătură cu datinele de Anul Nou la Romînii de dincoace de munți (e serbătoarea cîmpului isprăvit, de o parte, a celui care începe, de alta). „Împănarea boului", cu totul originală, e în legătură cu un străvechiu ciclu al agriculturii, care trebuie să fie însă latin sau tracic (v. p. 21). „Butea" de Crăciun, aflătoare și la Romînii de pe Tîrnave, nu e decît „buhaiul" moldovenesc, care se face, cum se știe, dintr'o „bute" prin care trece o coadă de cal unsă cu sacîz. Textul colindelor e românesc și în fond (p. 22). Salutarea pe la case e însă „șcheiască" (p. 23). Nunțile se fac Lunea (p. 25). Se citează și alte obiceiuri străvechi în memoriul unui „popă" din Cergău („popă" nu e numai decît „șcheism") la 1647 (pp. 27-8): avem a face cu arhaice practice slave. Superstițiile nu sînt instructive (p. 28 și urm.). Așa și cu cîntecele despre care se spune, frumos, că se fac „din gînd, după inima omului". Ceva despre poveste ar trimete la același patrimoniu străbun (v. p. 31). Nu sînt fără de rost instituțiile vechi, amintite în cîntecul de la paginile 38-9: *Judele și Voevodul*, după datina românească. Judele poartă „chivără cernită", „peană poleită" și „cîrjă zugrăvită" *(ibid.)*. Remarcabil și cîntecul de secerat al fetelor:

Hai, văruță, hai,
Hai să secerăm
Și să nu legăm:
Feciori să chemăm,
Feciori de la boi,
Ciobani de la oi (p. 41)

şi, spre casă:

Domnule stăpîne,
Gată masa bine
Cu vin şi cu pîine,
Că cununa-ţi vine,
Lată 'ncornorată,
De fete gătată,
De feciori udată.

Ar fi de făcut cercetări filologice adîncite, dar şi altele asupra tipului antropologic — cu toate amestecurile —, nu mai puţin asupra musicei populare, despre care se spune că ar fi cu totul deosebită de a noastră.

Oricum, *Şcheii-Ruşciori de pe tot pămîntul românesc înseamnă cu totul altceva şi cu mult mai mult decît o insuliţă de colonisare bulgărească, ci un strat de străveche existenţă de Slavi pe pămîntul românesc şi tot odată un mijloc, neţinut în samă până acum, de a relua chestia, aşa de mult timp discutată, a originii terminului de „Ruşi" pentru o parte însemnată dintre Slavii răsăriteni*[1].

N. Iorga.

Două cîntece despre revoluţia de la 1821

În „Neugriechische Volkslieder, gesammelt und herausgegeben von C. Fauriel, übersetzt und mit des französischen Herausgebers und eigenen Erläuterungen versehen von Wilhelm Müller", II, Leipzig, 1825, p. 188, se dau aceste cîntece despre peirea în 1821 la Secu a căpitanului Iordachi din Vlaholivadi, martir al unei cause străine:

[1] Textele de la sfîrşit au interes pentru folklorul *românesc*. „Dăhăneşte" de la pagina 31 e „suflă", în legătură cu „duhu" din versul precedent. Foarte frumos fragmentul despre cetatea turcească asediată de „Sprinceii"-Frînci şi pe care Linca, „fata dalbă", ar da-o, numai pentru

Cel voinic de-aseară
Car' sta 'n poartă răzămat,
C'un păr galben rătezat,
Cu paloşu 'nferecat (p. 38).

Cinci Paşi se porniră din Brăila.
Oaste duc destulă, pe jos şi călare,
Duc şi douăsprezece tunuri şi fără număr ghiulele.
Vine şi Ciapanoglu cel din Bucureşti.
Are oştire vitează, numai leniceri.
În dinţi au spadele şi puştile în mînă.
Iordachi-atunci vorbi din mănăstire:
„Unde sînteţi, o palicari ai miei, levenţii şi vitejii?
Iute'ncingeţi spada şi puştile le luaţi,
Luaţi locul cu sila, suiţi pe metereze,
Căci Turcii ne'mpresoară şi vreau să ne mănînce".
Fără de pîne, apă trei zile şi trei nopţi
Greu dau 'napoi pe duşman jos către Cobulachi (Κομπουλάκι),
Teste de Turci tăiară şi până la trei mii.
Şi zise-atunci Farmachi de sus din mănăstire:
„Lăsaţi cu toţii puşca şi sabia o scoateţi
Şi vă suiţi de-asupra, să luaţi locu Ailià" (Αηλιάν).
Se bucurară Turcii şi vin spre mănăstire.
Şi-atunci, tot viu, Farmachi zise aşa din Secu:
„Unde eşti tu, Iordachi, o frate, căpitane?
Turci mulţi ne împresoară şi vreau să ne mănînce:
Ca grindina din tunuri, ca ploaia dau din puşti".
Atunci peri Iordachi şi nu l-au mai văzut.

Iar, la paginile 190-1:

Amară primăvara şi vara a fost neagră,
Veni şi toamn' amară, o vreme otrăvită.
S'au sfătuit atuncea Iordachi şi Farmachi.
„Iordachi, hai la fugă, să mergem la Muscali.
— Frumos vorbişi, Farmachi al miev, şi-o potriveşti.
Dar este 'mpiedecare: ne-o rîde lumea toată,
Mai bine să ne ducem la mănăstirea asta:
Poate-o veni Muscalul şi ne va ajuta".
Şi se-auzi din Secul, din lagăr, cum vorbiau.
„Vin norii negri grămadă şi se'negreşte'n munte.
Vre-un ajutor ni vine? Tovarăşi poate sînt?
— Nu e nici ajutorul şi nu sînt nici tovarăşi
Turcimea ne'mpresoară cu cinsprezece mii".
Şi, cum fură la Secu, au şi luat ei locul.
Au pus destule tunuri în jur de mănăstire:
Bat cinci în coaste, alte cinci bat în poarta ei,
Şi altele mai grele bat de pe înălţime.
Căzură Turci o mie la vechea mănăstire (παλαιοκκλῆσι),
O mie alţi căzură în josul zidului.
Atunci plecă Turcimea jos către Cobulachi.
Un singur Paşă doară privia şi peste Secu,
Şi scoase strigăt mare: Ahmede, Mohammede,

Luaţi cu sila locul, încunjuraţi zidirea.
Cîţi Turci erau acolo şi cîţi din Ieniceri
Împresurară locul şi 'nchiseră tot Secul.
Se amărî Farmachi şi suspină din greu,
Vorbi la palicarii lui drept din mănăstire:
„Unde sînteţi, vitejii levenţi şi palicari?
Ci luaţi galbeni, scurteica de fir luaţi-o iar,
Şi luaţi-mi şi argintul, să fiu şi mai uşor,
Dar sabia v'o scoateţi şi rupeţi teaca ei,
Şi iuruşul să-l facem ca Turcii să-i gonim.
— Ni-s săbiile negre şi puştile amare,
Sînt Turcii fără număr de munţii se'negresc".
Dar nu sfîrşi cuvîntul şi nu şi-a spus năcazul
Şi a fost prins acolo viu, el, Ianî Farmachi.
„Ori nu ţi am spus odată: odată, trei, cinci ori
Să nu stai în Vlahia şi'n Secu să nu stai?
— Dar cum putuiu să aflu, săracul, cum să cred
Că pot creştinii consulii vre-odată să ne vîndă?
Voi, păsări ce uşoare prin aier vă purtaţi,
Daţi veste la creştinii toţi, şi în Francia,
Şi spuneţi şi soţiei mele că m'a prins moartea".

Notele spun că Iordachi luptase şi în Serbia între 1806 şi 1812 (p. 219). La Secu l-ar fi vîndut episcopul de Roman, spunîndu-i că Turcii vreau să prade noaptea Secul, atrăgîndu-l acolo. L-ar fi atacat Turcii şi pe drum (p. 220)!

N. Iorga

Toponimie şi Istorie.

D. profesor Nicolae Drăganu, de la Universitatea din Cluj, publică, în editura *Institutului de istorie naţională*, o interesantă lucrare, cu titlul de „Toponimie şi Istorie", în care explică originea numirilor de localităţi din Valea Rodnei. Este o bogată complectare a articolului publicat, în 1924, cu subtitlul: „Vechiul castru de la Rodna şi toponimia Văii Someşului-de-sus", în „Anuarul Institutului de istorie naţională din Cluj", II, pp. 246-249.

Am făcut, în „Revista Istorică", observaţii cu privire la una dintre acele explicaţii etimologice ale d-lui Drăganu din articolul menţionat. La acestea d-sa răspunde cu un caracter polemic.

Voiu arăta, în cîteva cuvinte, unde e nedrept cu mine.

În broşura „Articole şi Documente", tipărită în 1922, unde

adunasem tot ce bruma am fost scris până atunci, am reprodus şi articolul „Contribuţii la istoria Romînilor din Valea Rodnei", fără nicio schimbare, aşa cum a fost publicat în „Transilvania", pe 1915. D. Drăganu polemisează cu această reproducere, ca şi cum ea ar fi o lucrare nouă. De aceia afirmă că „Toponimie şi Istorie" şi cartea d-lui Onişor ar fi apărut înaintea articolului mieu. Acest articol, reprodus în „Articole şi Documente", e pus la contribuţie de cîte ori autorul vrea să arăte cît de puţin sînt chemat să fac incursiuni în filologie şi cît de şubrede sînt etimologiile numirilor de localităţi date de mine acolo.

Dar d-sa îşi aduce, de sigur, aminte că, cu cinsprezece ani înainte, liceul grăniceresc din Năsăud se pregătea să-şi serbeze aniversara semicentenară. Profesorii (între cari d. Drăganu şi subsemnatul), la îndemnul inimosului Romîn Iuliu Moisil, am luat hotărîrea să publicăm un volum jubilar. Pentru aceasta am scris articolul cu pricina, prima mea încercare literară, pe care însă nu îndrăzniam să o scot la lumină înainte de ce ar revisui-o cineva mai tare în materie. A făcut-o d. Drăganu, un coleg excelent. I-am cerut sfaturi în materie de filologie şi cu privire la stil. Volumul comemorativ n'a mai apărut, şi, atunci, după o lungă hesitare, l-am trimis „Transilvaniei". În 1922, avînd să mă presint la doctorat, l-am reprodus în „Articole şi Documente".

Altcum stă lucrul cu părerile mele mai recente, care fireşte pot fi şi ele eronate. Păcat e numai cînd omul persistă în greşeală din amor-propriu, ori alte motive străine ştiinţii.

Dar d. Drăganu îmi mai face o nedreptate.

Am publicat, în „Revista istorică" (anul 1925) un document foarte important privitor la Romînii din Valea Rodnei.

D-sa nu recunoaşte că l-am descoperit eu, fiindcă, înainte de mine, se face *menţiune* despre el în două vechi publicaţii ungureşti.

Adecă nu eu l-am descoperit pe sama istoriografiei româneşti?

Nu se găsia acel document, *inedit*, în arhivele Museului Ardelean, de cîteva decenii, fără ca nimeni dintre istoricii noştri, şi în special ai Văii Rodnei, să fi bănuit existenţa lui, de şi Universitatea românească exista de cinci ani?

Istoria lui Mircea-cel-Bătrîn şi a pretendentului Vlad era cu desăvîrşire *falş* cunoscută înainte de ce d. Iorga ar fi dat peste

BIBLIOTECA UNIVERSITĂŢII REGELE FERDINAND CLUJ

niște importante documente într'o veche publicație ungurească (Biografia lui Stibor).

Cine ar putea să nu-i recunoască, între altele nenumărate, și meritul de-a fi lămurit, prin această descoperire, o problemă atît de întunecoasă?

Dar, de oare ce mi se aduce jignitoarea imputare că, voind să fac pe *descoperitorul*, intenționat n'am amintit *Extrasul* lui L. Szabó, care „descoperise" documentul înainte de mine, voiu da cîteva lămuriri, pentru publicul neprevenit.

Publicația lui Ludovic Szabó, care dă regestele tuturor actelor mai vechi aflătoare în Arhivele Museului Ardelean, a apărut în 1880. Întreb: oare documentul de la 1450 n'a rămas și după 1889 tot așa de necunoscut ca și înainte, pe sama istoricilor noștri și a celor sași, cari s'au ocupat, în special, cu istoria Văii Rodnei, până ce l-am publicat eu „în parte". Evident că da. De și s'ar părea paradoxal, tocmai regestele lui Szabó erau să mă împiedece de-a scoate documentul la iveală. Nu va fi fără interes să expun istoria aflării lui, căci aceia aruncă lumină asupra multiplelor dificultăți pe care le întîmpină cercetătorii arhivelor.

Răsfoind colecția „Történelmi Tár", am dat peste „Extrasul" lui L. Szabó (căci acolo a fost publicat mai întâiu), unde am cetit despre documentul în chestiune. Nu i-am dat importanță din simplul motiv că la Hurmuzaki se află publicată aceiași donație, la 1440, în care sînt înșirate tot aceleași sate din Valea Rodnei[1]. Judecînd după regest, credeam că, în actul de la 1450, nu se va fi aflînd nimic nou ce să nu se cuprindă în cel publicat la Hurmuzaki.

Probabil așa vor fi gîndit și istoricii cari vor mai fi cetit pe L. Szabó. Mie însă mi-a venit norocul în ajutor chiar prin d. Drăganu.

D-sa își întemeiase etimologia *Telciu Csehtelki* pe faptul că în actul de la 1440 acest sat e numit *Chech* (cetit de d. Drăganu: *Cseh)*. Într'o scrisoare particulară am îndrăznit să obiectez că acest punct de plecare e greșit, fiindcă *Chech* la Hurmuzaki trebuie să fie o transcriere eronată. Dar atunci mi-a venit în minte regestul lui L. Szabó și mi-am zis: Dacă eu am

[1] Actul din 1450 e: „litterae introductoriae" ale donațiunii din 1440.

dreptate, atunci în actul de la 1450 nu se va fi repetat greşeala cu *Chech*. Funcţia mea în Dej nu mi-a dat răgaz să cercetez imediat. Cu un prilej, cînd căutam în arhivele Muzeului Ardelean documente inedite pentru lucrările mele „Războaiele lui Radu Şerban" şi „Relaţiile dintre Moldova şi Ardeal", am luat şi actul de la 1450. N'a fost mică bucuria mea, nu fiindcă avea *Thelch*, în loc de *Csech*, ci fiindcă el conţine date extrem de importante privitoare la trecutul Romînilor din Valea Rodnei.

Şi aşa d. Drăganu, mai mult decît L. Szabó, m'a ajutat *să aflu* (nu îndrăznesc să scriu: *descopăr)* acest document, cel mai important privitor la istoria medievală a Romînilor someşeni.

Dacă am stăruit ceva mai mult decât cerea importanţa controversei, a fost şi pentru motivul că părerea d-lui Drăganu ar putea să descurajeze pe cercetătorii mai tineri. Astfel de apreciere e nedreaptă, căci nu iea în samă truda şi jertfele cu care se adună documentele menite să împrăştie întunerecul ce acopere multe fapte importante ale trecutului.

Recunosc că aici vorbesc *pro domo*. Altfel ar însemna să neg eu însumi resultatul străduinţilor mele de şapte ani, de cînd mă îndeletnicesc cu cercetarea trecutului. Ungurii au tipărit, în publicaţii mai vechi, nenumărate documente, care au legătură şi cu istoria noastră. Multe au fost adunate şi astfel făcute accesibile cercetătorilor, în Hurmuzaki (N. Densuşianu). Această operă a fost continuată şi complectată de A. Veress, în ale sale „Fontes", care însă nu merg decît până la întâia jumătate a veacului al XVI-lea.

Eu am reluat firul şi, în articole răsfirate prin *Revista Istorică*, în *Anexa* de la *Războaiele lui Radu Şerban* şi în *Relaţiile dintre Moldova şi Ardeal*, am continuat, cu multe jertfe, munca acestor înaintaşi.

Sînt, între documentele publicate, şi multe inedite. Le aflasem în arhivele Muzeului Ardelean şi în arhiva oraşului Dej, care, ambele, au cataloagele tipărite ale actelor: după logica d-lui Drăganu, făceam mai bine dacă le lăsam acolo; căci ele, fiind menţionate în cataloage ungureşti tipărite, şi aşa nu erau *necunoscute!*

Eram dator cu aceste desluşiri şi faţă de elevii miei (de la Liceu şi Universitate), cărora li dau mereu îndemnul să cerceteze, mai ales aceia cari ştiu ungureşte, prin publicaţiile vechi şi

prin arhive, căci, după informaţiile pe care le am, mai e mult de făcut pe acest teren. Dar noi, cei mai bătrîni, să li lăsăm singura răsplată ce o are muncitorul în ogorul ştiinţii, conştiinţa meritului de a fi făcut ceva.

Ori în arhivele orăşeneşti din Ardeal nu mai este nimic de *descoperit*, în istoriografie? În legătură cu cele de mai sus, nu pot să nu amintesc şi un cas din literatura universală. În Biblioteca Naţională din Paris se afla un manuscris, al cărui conţinut era defectuos redat în Catalogul [1] care a trecut prin *multe, multe* mîni. A trebuit să vină Polonul Górka în 1916 şi, prin ce noroc!, să *descopere* că acel manuscris conţine o foarte importantă descriere a Europei orientale, de la 1308 (e vorba acolo şi despre Romîni).

V. Motogna.

Medaliile francmasonilor din Moldova în secolul al XVIII-lea

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Într'o recentă comunicaţie la Academia Romînă d. N. Iorga a arătat cum între 1770 şi 1780 s'au petrecut în boierimea moldoveană oarecare agitaţii supt influenţa francmasonilor [2].

Două medalii bătute de francmasonii din Moldova în această epocă ni dau lămuriri preţioase asupra scopurilor şi ideilor patriotice ale francmasonilor moldoveni. Cele două medalii se păstrau pe la anul 1840 într'o colecţie particulară rusească şi un oare care Carcunov le-a presintat cu o descriere comisiei arheologice ruseşti din Moscova la 29 Octombre 1840.

Descrierea, incomplectă, nu ni spune din ce metal erau bătute medaliile. Este următoarea:

Prima medalie: faţa represintă pe Minerva şi Marte, în primul plan o piramidă cu insignele masonice. Marte ţine în dreapta un echer şi un cerc, în stînga o cunună. Minerva scrie pe piramidă: *„Iassi D. 29 Apr. 1772"*. Legenda: *„L'alto non temo e l'umile non sdegno"*.

Pe verso: *„Si scolpì presente medaglia în memoria della*

[1] *Catalogus codicum manuscriptorum bibliothecae regiae parisiensis.*

[2] N. Iorga, *Francmasoni şi conspiratori în Moldova secolului al XVIII-lea, Analele Academiei Romîne, secţia istorică*, ser. III, t. VIII, 1928.

nuova loggia militare di Marte stabilita dai Francmassoni nella città di Iassi il XXIX Aprilfle] l'anno MDCCLXXII".

A doua medalie. Faţa. Minerva, încunjurată de nori, ţine în mîna stîngă un şarpe încolăcit. Jos, o grămadă de pietre cu semnul masonic. Verso: *Moldav. calculum album adjecerunt maiores.* (Ceia ce înseamnă: străbunii au proorocit Moldovei zile fericite sau noroc)[1].

Legendele acestor medalii desvăluiesc primele mişcări de idei naţionale şi democratice în Moldova. E drept că data de 1772 corespunde cu o epocă în care această ţară era ocupată de armatele ruseşti. Pe de altă parte numele de „loggia militare di Marte" arată că din ea făceau parte de sigur ofiţeri ai armatei de ocupaţie. Aşa dar influenţa francmasoneriei a fost adusă în Moldova din Rusia. Totuşi e caracteristic faptul că legendele sînt scrise în italieneşte.

Dar ceia ce este mai important e tendinţa patriotică moldovenească a acestei loje francmasonice. Legenda celei de a doua medalii vorbeşte de soarta mai bună, „calculum album" pregătită Moldovei de străbuni, iar legenda celei d'intîiu: „Nu mă tem de cel puternic, nu despreţuiesc pe cel umil" arată un ideal de revoluţie democratică. E evident deci că n'avem a face cu o lojă alcătuită numai din ofiţeri ruşi, ci alături de ei erau bunii Moldoveni, căci loja era formată pentru ei, pentru viitorul ţerii lor. Soarta cea bună a Moldovei nu era de sigur pentru ei alipirea de Rusia, căci pentru aşa ceva n'ar fi trebuit o societate secretă şi mai ales n'ar fi fost văzută în cadrul unei revoluţii democratice.

Avem deci dreptul să bănuim că sîntem în faţa unei prime mişcări naţionale şi democratice moldoveneşti premergătoare celei din veacul al XIX lea[2].

P. P. Panaitescu

---

[1] Протоколы засѣданій археографической коммисіи („Protocoalele şedinţelor comisiei arheologice"), I 1885, (şedinţile din 1835-1840), pp. 617-618.

[2] D. C. C. Moisil îmi arată că măcar una din aceste medalii se afla în colecţiile numismatice ale Academiei Romîne. Din nefericire a fost transportată în Rusia în 1916 împreună cu alte obiecte istorice, înainte de a fi fost descrisă sau fotografiată.

Un martor rus al etnografiei românești a malurilor Nistrului în anul 1799

Consilierul de Colegiu rus Paul Sumarocov întreprinse în anut 1799 o călătorie în Crimeia şi Basarabia, lăsînd însemnări de drum, publicate mai întăiu in limba rusească, iar mai pe urmă traduse, într'o formă prescurtată, în limba germană (ed. Lipsca 1802). Din traducerea suedesă a cărţii, apărută la Stockholm la 1805, extragem următoarele:

La sfîrşitul lunii Iulie 1799, pleacă din Odesa prin Ovidiopol, oraş sărăcăcios de vre-o optzeci de case, cu o mică cetate de lemn şi o carantină. „Locuitorii sînt mai toţi Moldoveni şi Greci, numai puţini Ruşi. Toţi sînt negustori de sare, marfă adusă de la Akkerman şi pe care-o vînd cu cîştig cumpărătorilor cari vin din Podolia".

Prin Maiac *(Majaki)* merge la Tiraspol, „zidit pe locul unde era mai înainte *localitatea românească „Sukleja"*. Tiraspol avea 350 de case, locuitorii fiind Maloruşi, *Moldoveni, Munteni*, Evrei şi Ţigani.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

De aici trece la Tighinea. Descrie cetatea. Locuitorii de aici par a fi fost în majoritate Turci.

Trece prin *localitatea moldovenească Mălăeşti*, unde observă, între altele, „obiceiul ciudat al femeilor romînce de-a umbla torcînd".

Mai cutreieră *satele româneşti Bylyry (?). Taschlyk (Taşlic) şi Pugatschoun (Puhoceni)*, orăşelul Grigoriopol, locuit de Armeni, veniţi din Căuşani, Bender, Ismail, Chilia şi Akkerman.

La *Dubăsari* observă că locuitorii sînt *Moldoveni*, Greci, Bulgari, Evrei şi *cîţiva* Ruşi.

Descrie toată această regiune, de-a lungul Nistrului, ca una din cele mai fertile ce le văzuse vre-odată. „Iarba creşte atît de înaltă, încît nici nu se văd turmele de vite. Aierul este curat şi priveliştea minunată. Zarzavaturi şi fructe, păsări şi peşti de tot felul sînt bogăţia acestor ţinuturi îmbielşugate. Nimic nu lipseşte, decît locuitori cari să se poată bucura de aceste minunate daruri ale Naturii".

Avem deci aici o mărturie rusească, de acum o sută treizeci de ani, că pe ambele maluri ale Nistrului populaţia era, în

mare majoritate românească, — despre locuitori ruşi, aproape nu pomeneşte. Colonisarea acestor regiuni nu era încă începută în anul 1799.

Constantin I. Karadja.

O calfă de croitor prin ţara noastră în 1817

Trecînd recent prin Copenhaga, am găsit la un anticar ediţia danesă a unei cărţi care trebuie să fie rară în cele două ediţii originale germane, de oare ce nu-mi sînt cunoscute. Este vorba de călătoria lui I. F. I. Borsum, purtînd titlul: *Reise til Constantinopel, Palaestina og Aegypten eller aabenbart bevis paa, hvor naadigen Gud tager sig av Den, der slader sin Lid til Ham. Efterarbeidet af David Traugott Kopf. Paa Dansk, efter den anden Originaludgave af T. Ph. Hansen, Kjöbenhavn 1828,* 8-o 288 pp. („Călătorie la Constantinopol, Palestina şi Egipt, sau dovada evidentă că milostivul Dumnezeu ocroteşte pe cel ce crede în el. Corectat de David Traugott Kopf. Traducere în limba danesă de T. Ph. Hansen după a doua ediţie originală").

Cu toate că stilul sentimental-religios, cu repetatele citaţii biblice, face lectura cărţii cam lungă şi plicticoasă, cred că Borsum merită o menţiune, de oare ce adaugă încă un nume la lista călătorilor străini cari au lăsat însemnări despre ţara noastră.

Negăsind de lucru la Lemberg, calfa noastră din Felderbergen, lîngă Hildesheim, hotărî să pornească la Iaşi, unde condiţiile ar fi mai prielnice, după cum auzise. Fiind sărac, călătoria pe jos, d'impreună cu un alt Neamţ, anume Meyer. Sosiră la Cernăuţi în 27 August 1817. Graniţa din spre Moldova se afla în mijlocul unui pod, închis cu o barieră la fiecare capăt. Vameşul romîn cercetă traistele călătorilor, şi văzînd cîteva cămăşi pe placul său, vru să le oprească, iar la refusul lor, îi puse să plătească o rublă de cap, drept taxă de intrare.

De la graniţă, drumul trecea printr'un aluniş, unde se întîlniră cu nişte boieri păziţi de trei Arnăuţi, frumos îmbrăcaţi şi înarmaţi pănă în dinţi. Bieţii noştri Nemţi cunoscură frica — deşeartă însă — căci nu li se întîmplă nimic neplăcut. Ceva mai departe, întîmpinară un negustor polon, venind de la Iaşi cu mărfuri multe. De la el primiră lămuriri asupra valorii banului şi a drumului de urmat. La prînz ajunseră în micul sat Herţa.

În faţa fiecării case erau Ţigani, iar pe maidane o mulţime de oameni fioroşi, cu cuţite lunge, făcînd mare gălăgie, şi frica croitorului fu nespusă. La cîrciuma evreiască, obţinură pîne şi vin pentru şase parale. După amiază, îşi urmară drumul, chemînd pe Domnul într'ajutor. Trecură printr'un codru de stejari, unde se întîlniră cu un Evreu, negustor de lulele, de care avea o căruţă plină. Aici groaza îi găsi iarăşi supt forma unor ţerani moldoveni, înarmaţi cu cuţite uriaşe, foarte omenoşi însă: „pe cît de mare fusese groaza noastră, pe atît de fierbinţi se ridicară mulţămirile noastre către Dumnezeu, cînd văzurăm pe aceşti oameni salutîndu-ne frumos şi urîndu-ni drum bun". Cîntînd psalmi, ei ieşiră seara din codru şi văzură turme mari de oi, păzite de Ţigani. Obosiţi şi flămînzi, ajunseră la o crîşmă, unde li se dădu lapte cu mămăligă, „un fel de aluat ce se poate mînca la nevoie". Birtaşul, iarăşi evreu. De pat avură o bancă acoperită cu o rogojină. A doua zi trecură pe lîngă lanuri mari de popuşoiu. Prînziră la Dorohoiu; părăsind această localitate, se găsiră aşijderea în pericol de moarte, în mijlocul unui codru des, fiind urmăriţi de nişte ţerani moldoveni înarmaţi, şi scăpînd numai cu fuga. Cînd primejdia mai era încă asupra lor, se întîlniră însă, cu ajutorul iarăşi al lui Dumnezeu, cu un boier mare, însoţit de mulţi Arnăuţi, la văzul cărora urmăritorii lor se făcură nevăzuţi. Erau istoviţi de oboseală cînd ajunseră în sfîrşit la capătul codrului, şi Meyer căzu chiar pe margenea drumului, pe jumătate mort.

La Botoşani, trecură însă prin faţa unei case prin a cărei uşă deschisă auziră, spre marea lor bucurie, dulcele graiu nemţesc. Fură bine primiţi şi îndreptaţi la un croitor neamţ, unde primiră casă şi masă. Aici stătură o vreme, ajutînd la lucru şi povestindu-şi întîmplările. Gazda lor era Posnanian, iar nevasta lui, Unguroaică. Erau stabiliţi mai de mult în oraş şi căştigau parale bune. La Botoşani, călătorii îşi mîncară cei d'intăiu pepeni verzi şi asistară la un concert, acesta într'o cafenea moldovenească. Musicanţii erau lăutari ţigani „musica lor fiind însă destul de plăcută". Musafirii, aşezaţi împrejurul camerei, pe bănci acoperite cu rogojini şi piei, fumau tutun şi beau cafea, iar la urmă se făcu o colectă în favoarea lăutarilor. Pe piaţă, asistară la o ceremonie groaznică: pedepsirea unui Moldovean: bătaie la tălpi şi frecare cu sare.

Croitorul localnic vroi să-i mai reţie în oraş. Aflînd însă că, luînd de lucru, vor fi siliţi să se angajeze pe un an pentru 100 piaştri, ei părăsiră oraşul. Împrejurimile Botoşanilor, foarte frumoase : vii îmbielşugate şi cîmpii roditoare, întretăiate cu lunci şi păşuni Cu treizeci de parale se puteau cumpăra pepeni uriaşi, şi toate fructele erau nespus de ieftene.

În sfîrşit, ajunge la Iaşi, oraş, spune croitorul nostru, de 20 de mii locuitori sau 200 de case. Remarcă străzile podite şi sărăcia unor case, printre palatele boierilor şi a negustorilor. Află un birt nemţesc, unde primeşte gazdă bună şi ieftenă. În oraş, notează, în afară de palatul domnesc, ce e ale consulatelor străine, multele biserici şi ateliere de fierărie şi rotărie, precum şi marele număr de cafenele cu lăutari.

Zăreşte pe Domn (Alexandru Callimachi) la primblare, încunjurat cu o ceată de Arnăuţi, frumos îmbrăcaţi. Negăsind încă de lucru în oraş, pleacă iarăşi în ziua de 5 Septembie. Se întîlneşte cu turme mari de oi în drum spre Constantinopol, parte a darului datorit Sultanului. În apropierea Bîrladului, află o colonie de Nemţi din Württemberg, veniţi de un an şi pe cale de a se aşeza de-a binelea. Trăiau bine şi mulţămiţi, regretau însă lipsa unei biserici protestante. Cu lacrămi în ochi, o femeie îi povestia că rugase pe un preot grec să-i boteze copilul şi că el refusase, zicînd că tot degeaba era, de oare ce după botez copilul va suge laptele mamei sale eretice. Aceşti Nemţi fuseseră primiţi în condiţiuni extrem de favorabile. Li se alocaseră terenuri bune pe opt ani, fără plată, iar numai după al noulea an vor trebui să plătească şi ei cîştiul.

La Bîrlad, sînt opriţi la bariera oraşului, unde un drapel alb arată că întrarea în oraş se făcea printr'o carantină, ivindu-se casuri de ciumă în Nordul Moldovei. Cînd dovediră însă că nu aveau cu ce plăti carantina, li se dete drumul. La Sud de Bîrlad, păduri întinse. La Galaţi, străinul găseşte de lucru pentru cîtăva vreme la un croitor evreu. Plată bună, dar gazdă proastă. Mănîncă numai picioare de vacă fierte, carne putredă şi pătlăgele vinete, acestea fiind şi ele foarte ieftene. Traficul mult mai intens la Galaţi decît la Iaşi. Mai toate casele, de lemn şi străzile, ca şi la Iaşi, podite. Evrei mulţi, toţi meseriaşi, Romînii reservîndu-şi în mod exclusiv negustoria (!) Corăbii multe, aducînd orez, smochine şi lămîi şi luînd în schimb cereale, carne

afumată, brînză, unt, său, ceară şi miere. După opt zile, sosi o corabie cu casuri de ciumă: o carantină fu imediat organisată la margenea oraşului. Consistă numai din bordeie, unde se trimeteau nu numai cei bolnavi, dar şi locuitorii caselor contaminate. Tovarăşul de drum al croitorului se îmbolnăveşte şi el, dar, din fericire, numai de friguri. După o ceaşcă de cafea cu lămîie, este vindecat.

Vorbind despre Moldova, spune că are 550.000 de locuitori, Moldoveni, Munteni, Greci, Ţigani, Arnăuţi, Evrei şi Turci. Casele moldoveneşti sînt foarte primitive, acoperite cu stuf, şi, în loc de geamuri, hîrtie unsă cu untdelelemn. Vatra în mijlocul casei. Erau Arnăuţi mulţi în ţară, unii slugi boiereşti şi domneşti, alţii tălhari la drumul mare.

Buna orînduire a poştei îl miră şi pe el. La Galaţi erau 80 până la 100 de cai, în totdeauna gata de plecare. Personalul consista dintr'un căpitan, un logofăt sau secretar, un ceauş şi un tatar. Toţi foarte serviabili pentru un bacşiş redus.

În ziua de 6 Octombre, pleacă spre Constantinopol, pe o corabie încărcată cu cereale. Căpitanul turc, iar tot echipagiul grec. Trecînd pe la Brăila, află că acest oraş are 10.000 de locuitori. La Sulina, gurile Dunării închise de nisipuri. 42 de corăbii aşteptau o furtună care să li deschidă calea.

Peste mai multe zile grele de aşteptare, reuşesc să treacă, şi autorul nostru soseşte la Constantinopol, iar de acolo se duce în Palestina.

În 1821 se întoarce iarăşi la Constantinopol, unde, în ziua de 11 Martie, sosesc trei curieri din Iaşi şi Bucureşti, vestind izbucnirea zaverei. Află că beizadeaua Gheorghe Carageà, urmărit de Turci, a fugit din Terapia şi că trupele destinate înăbuşirii zaverei în Principate se dedau la excese la Pera, la Galata şi la Buiucderè. Toate corăbiile care plecau din port erau cercetate pentru a prinde pe fugarii greci, iar aceştia plătiau căpitanului cîte 4-20.000 piaştri pentru a fi ascunşi pe vas. Pe toate străzile oraşului, numai capete şi leşuri se vedeau.

După cîtva timp, zavera mai potolindu-se, croitorul pleacă spre ţara sa, trecînd prin Galaţi în ziua de 7 Novembre. Acolo nu mai află decît ruine, tot oraşul fiind mistuit de foc. Trece iarăşi prin Iaşi, nedîndu-se însă niciun alt amănunt.

Constantin I. Karadja.

Un diplomat danes la curtea lui Grigore Ghica-Vodă (1824).

În primăvara anului 1824 fu numit un nou consilier de Legaţie, Clausewitz, pe lîngă Legaţiunea danesă din Constantinopol, condusă de baronul Hübsch. Jurnalul său de drum a rămas, până azi, aproape necunoscut, fiind publicat, fără nume de autor şi numai în limba danesă, în revista lui Christian Molbeck, *Nordisk Tidskrift for Historie, Literatur og Konst,* vol. II, Copenhaga 1828, din care am reuşit acum să-mi procur un exemplar chiar în capitala danesă.

În 30 Aprilie 1824, Clausewitz soseşte la Sibiiu, oraş de 15.000 de locuitori, cu o garnisoană puternică. Visitează pe bătrînul comandant al pieţei, baronul Schusteck. În oraş se mai aflau cîţiva dintre numeroşii boieri greci, refugiaţi de pe vremea Eteriei. Aceştia trăiau din vînzarea argintăriei şi a giuvaericalelor lor. În monetăţie se topise pentru două milioane de guldeni monete de argint, din argintăria adusă de aceşti boieri.

Drumurile foarte bune pretutindeni în Ardeal. Călătorul porneşte iarăşi în ziua de 1 Maiu prin valea Oltului. La carantina din Cîineni se aflau vreo 40-50 de călători, cari aşteptau să treacă graniţa Ardealului, venind din Muntenia. Erau opriţi la carantină cîte 10-21 zile.

Drumul prin Turnu-Roşu, foarte prost. La Cîineni, caii de poştă pentru Bucureşti se plătiau cîte zece ducaţi. Podurile peste Olt nu consistau decît din nişte bîrne. Înoptează la Pripor, o staţie de poştă cu cîteva bordeie de lut. La 2 Maiu, porneşte mai departe. Trăsura trebuie trasă cu boii, drumul fiind prea rău pentru cai. La Sălătruc, trăsura se strică, iar fierarul ţigan o repară. Fierarii, spune călătorul, nu pot cîştiga mult în acele părţi, uneltele de fier fiind aproape necunoscute ţeranilor munteni, şi chiar căruţele lor sînt fabricate în întregime din lemn, fără a avea măcar un cuiu de fier. Cu astfel de căruţe, se călătoria într'o goană nebună, caii de poştă aflîndu-se în mare număr la dispositia călătorilor. Clausewitz soseşte seara la Curtea-de-Argeş, pornind a doua zi des de dimineaţă. Pe valea Argeşului, observă cîmpii întinse de porumb, iar drumul se îndreaptă. Se schimbă caii la Mănicesti şi la Piteşti, unde sînt dughene multe. Călătorul fu bine primit şi poftit la masă

de şeful poştei, Steriopulo, un Grec, vorbind bine germana şi italiana. Acesta avea o casă frumoasă, bine mobilată şi poseda, între altele, un fotoliu englesesc, îmbrăcat cu piele roşie. Grecul era frumos îmbrăcat, după moda orientală, cu işlic roşu, brodat cu fir, şi papuci de piele de aceiaşi coloare. Tot acolo mai observă şi grajdul pentru caii poştei, 80 la număr, bine zidit şi întreţinut. Pe lîngă casă o grădină cu zarzavaturi. Aşezare gospodărească, ce face impresie călătorului, după pustiurile frumoase, dar inculte, pe care le străbătuse în drum.

Trecînd prin Cârcinov, şoseaua devine iarăşi foarte rea. În ziua de 4 Maiu soseşte la Bucureşti. Clausewitz trage la un han curat ţinut. Se duce la Curtea lui Grigore Ghica, fiind în ziua aceia recepţie mare, cu ocasia serbării zilei onomastice a unui fiu al Domnului. Palatul urît şi neîncăpător, după arderea vechii Curţi, la începutul Domniei lui Ioan Caragea. În curtea palatului, mulţi Arnăuţi în haine orientale. Străinii sînt conduşi prin mai multe saloane, pline de curteni, bine îmbrăcaţi, şi admişi în camera de audienţă a Domnului. Vodă Ghica primeşte aşezat pe sofa cu picioarele încrucişate, avînd în jurul lui pe boierii Divanului şi demnitarii ţerii, toţi fără arme, de oare ce Turcii confiscaseră toate armele după Eterie. Nu se vedea măcar o sabie la Curtea domnească.

Erau şi cocoane de faţă, în toaletă de bal, măcar că era zece dimineaţa. Toţi boierii şi soţiile lor aveau obiceiul de-a săruta mîna Domnului, căci astfel cerea ceremonialul Curţii. Numai consulii şi alţi străini de marcă erau scutiţi de acest semn de deferenţă.

Vodă Ghica primi pe străini cu multă amabilitate, îi pofti pe italieneşte să şadă şi dădu ordine să li se aducă dulceţuri, cafele şi lulele. Danesului îi pare cam ciudat să fumeze în faţa unui principe încunjurat de atîtea cocoane elegante. Dintre acestea Domniţa Pulcheria[1], sora lui Ghica-Vodă, îi păru cea mai frumoasă şi inteligentă, vorbind foarte bine franţuzeşte. Tinerii fraţi ai Domnului[2] erau şi ei chipeşi şi foarte bine crescuţi, cu maniere europene.

---

[1] Filitti, *Arh. Cantacuzino*, nu menţionează nicio soră a lui Grigore Ghica cu nume de Pulcheria. E vorba de dînsa în Hurmuzaki, X.

[2] Este probabil vorba de Alexandru, Domn în 1834-42, de Marele Ban Mihai şi Marele Spătar Costachi.

Seara, străinii fură poftiţi la un bal, pe care Domnul îl dădea într'o casă boierească, închiriată într'acest scop. Sala de bal, foarte încăpătoare, ceva joasă însă din tavan. Mai erau încă patru saloane bine mobilate cu sofale şi scaune. Aici se aflau multe cocoane frumoase, elegante şi bine crescute. Toate erau bogat îmbrăcate, nu totdeauna însă cu gust, şi vorbiau bine limba franceză. Balul se deschise cu o polonesă, apoi urmară dansuri englese, contradanţuri şi valsuri, ca la orice bal occidental, observă Clausewitz. Era straniu să vezi boierii, cu barba lungă, cu caftane şi cu tichie roşie, luînd şi ei parte la joc. După un timp îşi aruncară însă caftanele, prea calde şi neîndemânatece. Musica nu prea bună. Se jucă şi o horă muntenească.

Domnul plecă de vreme, balul continuă însă până la 3 dimineaţa. Într'o sală, fu servit un supeu de 200 de tacîmuri. Danesul nostru, mîncăcios probabil, ca mai toţi oamenii de la Nord, se miră că mai ales cocoanele, dar şi boierii, mîncau şi beau foarte puţin, măcar că se serviau la masă feluri multe şi alese.

Clausewitz se întreţine cu mulţi boieri, cari vorbiau mai toţi bine franţuzeşte. Critică lenevia lor. Zice că-şi petrec ziua în inactivitate, plimbîndu-se spre seară, cu trăsura, la Herăstrău. Cultura lor lasă mult de dorit şi mai toţi trăiesc peste veniturile lor, jucînd cărţi. Şi cocoanele sînt aspru criticate de călător. Le găseşte uşuratece, leneşe, inculte, dar foarte frumoase. Spune că multe din ele încep a lua lecţii de musică şi arată mult talent.

Domnul avea reputaţia de-a fi bun şi drept, fără a poseda însă cunoştinţe multe sau vre-o inteligenţă mai deosebită.

Clausewitz, vorbind despre populaţia Munteniei, spune că ar fi cam de 1 200.000 locuitori, din cari 100.000 de Ţigani. Populaţia capitalei era de 80.000, după ce fusese mai înainte de 90 000. Erau multe clădiri bune, zidite din cărămidă. Casele erau însă, de obicei, de lemn. Podeala străzilor face firește impresie asupra călătorului. Costă foarte scump, zice el, şi trebuie schimbate la cinci ani. Numărul de locuitori evrei cam de 6.000, iar Nemţi 4.000. Boierii trăiau pe un picior aproape european. Trăsurile lor, foarte luxoase, pictate în multe culori şi aurite. Se puteau număra cîte 5-600 trecînd într'o singură Duminecă. Vizitiii, ţigani, prost îmbrăcaţi şi cu picioarele goale.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

În ziua de 7 Maiu, Clausewitz ne părăseşte cu căruţa poştei, o haraba de lemn, căptuşită cu fîn şi prevăzută cu saltea. Drumul ducea prin Obileşti, la Silistra. Trecînd Dunărea, cu barca, călătorul nostru fu aproape împuşcat, zice el, de Paşa Silistrei, care trăgea la ţintă în corăbii, fără a avea însă vre-o intenţie rea. De la Silistra, drumul mergea prin pădurile Dobrogii, prin Cainargi (Cainargeaua), Moslie (Morzuc?) la Bazargic, la Varna, unde Danesul nostru se îmbarcă pe o corabie spre Constantinopol.

Constantin I. Karadja.

Călătoria unui Frances prin Dobrogea pe la 1843.

Vicontele Alexis de Valon ni-a lăsat unele note despre ţara noastră din drumul său de la Constantinopol spre Occident, în spre anul 1843. Redăm următoarele date după ediţia germană a cărţii, singura pe care am văzut-o până acum: *„Ein Jahr in Orient oder Griechenland unter Otto I, die Türkei unter Abdul-Medschid und Sicilien unter Ferdinand II*, Stuttgart 1854, 2 vol., mic 8°; Vol. II, pp. 148 şi urm.

Ajungînd la „Kustendsche" cu vaporul, autorul ni spune următoarele: Constanţa de abia merită numele de port. Este un sat sărăcios cu bordeie *(Hütten)*, asămănîndu-se mult cu locuinţile castorilor. Locuitorii par a consista numai din femei în zdrenţe şi copii de Ţigani. Întreaga populaţie nu număra decît 150 de suflete, lipiţi de pămînt, în ziua cînd un inginer alese acest sat ca schelă pentru vapoarele mergînd la Constantinopol.

Coborîrea din vapor se făcea cu destulă rînduială. Bagajele fură încărcate pe căruţe trase de boi. Apoi călătorii fură poftiţi de agentul Societăţii austriace de vapoare pe Dunăre, un domn Marinovici, să intre într'o baracă sărăcăcioasă şi murdară pe din afară, foarte curată însă pe dinăuntru. Aici li servi un dejun bogat cu apă la ghiaţă, fapt care nedumeri pe străin într'un sat atît de sărac. După prînz, călătorii porniră la drum în căruţe înhămate cu cîte patru cai. La Constanţa, Francesul nostru văzu printre călători exemplare din multe naţiuni: Bulgari pe jumătate goi, Ruşi în blăni de oaie, Munteni cu căciuli „sălbatece", Sîrbi cu pălării late, Poloni şi Moldoveni.

Drumul dintre Constanţa şi Galaţi absolut pustiu, o stepă

imensă, lipsită de orice vegetaţie, fără o singură locuinţă sau vre-o fiinţă omenească; nu se vedea nici măcar o pasăre. Singurul sunet erau chiuiturile sălbatece ale surugiilor şi duruitul roţilor care stîrniau şi puneau pe fugă mii de ţinci ieşiţi din găurile lor în aşteptarea unei ploi bine-făcătoare. În apropierea Constanţei notează numeroase movile „ce se zic a fi de pe vremea Romanilor". Crede însă că „epidemia de febră ce bîntuia în 1818 în armatele ruseşti aflătoare drept în această regiune va fi ajutat de sigur şi ea la înmulţirea acestor triste rămăşiţe". Ceva mai departe, la dreapta, se iveşte un lac cu cîţiva copaci. În mijlocul apei se află o insulă împădurită, asămănătoare cu cea de la Armenonville. Pe mal cîteva colibe locuite de nişte pustnici, trei sau patru familii turceşti, hrănindu-se din laptele cîtorva vaci albe şi din zarzavaturile unei grădini. Aceasta era însă lucrată de cîţiva creştini, venind pentru această treabă drum de 50 de mile din Bulgaria, primind plată în schimb, iar Turcii se mulţămiau a sta pe pragul colibelor cu luleaua în gură, privind berzele tot atît de amorţite pe malul apei.

Digitized by Babeş-Bolyai University Library

După miezul zilei, călătorul ajunge la un adăpost de scînduri văpsit în verde, ridicat de Compania Dunăreană în folosul călătorilor, iar împrejur cîteva căsuţe alcătuiau împreună un sat numit „Keustelli" (Chiostel). „În faţă, o vale îngustă cu mlaştini şi păpuriş e tot ce mai rămîne din vestitul canal al lui Traian", ni spune Francesul. Mii de păsări băltăreţe treziseră în călător instinctul vînătorii. Trebui însă să se mulţămească şi cu o puşcă veche şi ruginită, împrumutată de sluga evreiască a adăpostului. Vicontele de Valon se întinde asupra foloaselor unui canal între Dunăre şi Mare prin Dobrogea, trecînd prin lacul Carasù şi reducînd la mai puţin de 12 mile un ocol de 400 km. prin apele puţin adînci de la gurile Dunării. Pentru a ajunge la Sulina, singura ieşire pentru corăbii, acestea trebuiau descărcate în parte, neputînd încărca, nici în anii cei mai buni, o încărcătură mai mare decît 150 de tone. Valon ni mai spune că Rusia nu se ţinea de angajamentul luat de-a drena gurile Dunării, ba, din potrivă, făcea tot posibilul pentru a pune stavilă comerţului Principatelor, care ar păgubi liniile ruseşti şi n'ar permite desvoltarea mai grabnică a ţerii noastre. Dacă ar exista canalul despre care este vorba, grîul românesc, care se vindea 20% mai ieften pe

Marea Neagră decît cel rusesc, ar fi scăzut în preţ cu încă 10%, calculează Valon.

La Cernavoda sărăcie mare; locuitorii duceau adesea chiar lipsa de pîne. În port un vapor aştepta pe pasageri. Printre ei se observa un Veneţian în haine turceşti, arendaşul „tuturor bălţilor bulgăreşti cu lipitori. Încărcătura vaporului cuprindea tocmai un bogat transport de lipitori. În fiecare seară, acestea erau extrase din cutiile în care se odihniau pe un strat de lut şi supuse unei băi igienice pe puntea vaporului. De acolo erau scoase cu mîniile şi aşezate iarăşi la locul lor.

A doua zi plecare. Malul Munteniei pustiu. Numai cîte o sentinelă în haine de pînză albă, cu căciulă sau pălărie lată şi cu puşca la umăr: cordon sanitar. Orice corabie venind de la cellalt mal era, fireşte, supusă carantinei. Doi călători pe vapor se îmbolnăvesc de „sudoare", şi „pericolul e mare pentru toţi".

În sfîrşit sosesc la Silistra, „orăşel neînsemnat, care totuşi ţinu piept Ruşilor în 1828". Ultima localitate din ţara noastră, în care se opreşte, este Giurgiul, oraş cu 7-8.000 de locuitori, avînd un lazaret. Astfel de lazarete se aflau în unsprezece porturi dunărene din Muntenia, iar cordonul sanitar se alcătuia din 1.122 pedeştri şi 350 călăreţi. Numărul călătorilor trecînd prin aceste carantine era foarte mare. Prin lazaretul din Giurgiu ar fi trecut într'un singur an mai bine de 3.000 de călători, iar prin cel de la Galaţi mai bine de 4.000 de pasageri în 1833, mai mult decît în Marsilia pe acelaş an.

De la Giurgiu, Valon îşi urmează drumul prin Nicopol, Vidin, Porţile-de-Fer, fără a mai atinge malul nostru.

Constantin I. Karadja.

Studenţi romîni la Paris (1870–71)

— Scrisori —

Cu amabilitate, d. avocat Dimitrie C. Brîndză [1] mi-a pus la dispoziţie o serie de scrisori ale părintelui său, inginerul C. Brîndză, scrisori adresate preotului C. Ştiubei din Iaşi —, venerabilul octogenar, părintele maiorului Ştiubei din Aviaţie. Scri-

[1] Din Curtea-de-Argeş.

sorile — în număr de şapte — sînt scrise între 1869 şi 1873; primele şase sînt scrise de la Paris, iar ultima din Bruxelles.

De asemenea, mi-a fost încredinţată o scrisoare a botanistului Dimitrie Brîndză, adresată părinţilor, din Ems, la 24/12 August 1871.

Vom lua pe rînd scrisorile fraţilor Brîndză — inginerul şi botanistul — mai sus menţionate, în ordine cronologică, menţionînd numai pe cele cu caracter familiar intim şi reproducînd în întregime pe cele ce sînt în legătură cu evenimentele prin care a trecut Parisul în preajma anilor 1870—71.

Scrisorile lui C. Brîndză sînt, am zis, şapte la număr:

În prima scrisoare —, 15, XI (1869 ?), Paris, 116 Galerie de Valois, Palais Royal, — povesteşte drumul de la Iaşi la Paris. Iese din ţară pe la Botoşani cu trăsura unui Evreu, ai cărui cai slabi fac pe călător — spre a fi la timp la Cernăuţi — să închirieze în contul Evreului o altă trăsură, a unui alt Evreu, cu care poate ajunge la timp la Cernăuţi. In tren: nostalgie. La Viena: în căutarea lui Bodnărescu, a cărui adresă nu o cunoaşte bine. Întîlnire la cafeneaua unde vin de obiceiu Romînii pe la oara 9 seara. Bodnărescu îl conduce prin oraş şi-l petrece la gară. Continuarea drumului până la Paris, unde se întîlneşte cu fratele său mai mare, botanistul Dimitrie Brîndză.

În a doua scrisoare, — 1869, April 21, Paris, 26 Rue Servandon, — se cuprind lucruri de caracter intim, — din care desprind numai cererea de bani.

În a treia scrisoare, — 5 Iunie 1869, Paris, 26 Rue Servandoni, — se scusă pentru o felicitare (de Sf. Constantin şi Elena) neglijată, — apoi chestiuni familiare şi altele băneşti.

În a patra scrisoare, — 21 Mart 1870, Paris, 48 Rue Monsieur le Prince, — se arată îngrijat de boala fratelui Demetriţă (botanistul), care se afla în ţară. Apoi iar chestiuni băneşti.

Scrisoarea a cincea priveşte Parisul supt guvernămîntul Comunei în primăvara anului 1871. Fiind scrisă de un martur ocular şi, mai ales, de un student romîn, — o reproducem în întregime:

Le 13 mai 1871, Paris.

Iubite Constantin!

De şi nu sînt nici zece zile de cînd ţi-am scris şi *(sic)* care-ţi arătam dorinţa de a petrece cîteva luni în sînul familiei, pe

care o doresc foarte mult, căci aice este o adevărată pierdere de timp, de sănătate şi chiar o depensare inutilă de bani, căci acum n'ai nici măcar jurnale ca să ceteşti, fiindcă Comuna au suprimat pînă astăzi douăzeci şi şase de journale şi n'au mai rămas decît jurnale care susţine *(sic)* pe Comună şi, cum eu sînt în contra Comunei [1], nu pot să cetesc nici jurnale: aici merg foarte reu după mod[ul] cum voeşte să intre cei de la Versailles, adecă de a nu sacrifica de odată zece sau 15 mii într'un assaut de rempart; ei fac lupte parţiale şi care, contînd blesaţi *(sic)* şi morţi de la 18 Mart până acum, se suie mai mult de cinci mii şi cu acei cari are să-i piardă încă până acum, mai ales cînd vor întra în Paris în resbel de uliţă, are să se urce mai mult decît cincisprezece mii. Armata de la Versailles au luat fort d'Yssi (= Issy) şi în curînd au să ieie şi fort de Vanves şi atunci au să fie mai liberi ca să atace fortificaţiunile; în interiorul Parisului se fac perchisiţiuni de oameni. Toate uliţile sînt păzite de gardi (adecă încartieriţi de peste apă); chiar eu astăzi eşind de la fotograf şi voiam *(sic)* să viu acasă pe uliţa Richelieu, o santinelă care era în capul uliţei îmi spune: Citoyen on ne passe pas, — alors moi je lui ai répondu: Citoyen je suis étranger. Auzind aceasta îmi spune: Pardon, citoyen, vous pouvez passer.

Iubite Constantin! Nici până astăzi n'am primit bani. Vă rog trimiteţi-mi printr'un bancher cît se poate mai curînd, căci, dacă nu pot veni în ţară, măcar să mă duc în Belgia [1] pentru ca să fiu mai liniştit, căci am început a mînca carne de cal: viaţa este scumpă şi chiar sînt în stare de a mă îmbolnăvi, căci de a suporta o viaţă aşa de dură de la 1 Octomvre şi pînă acum este dificil. De aceia vă rog trimiteţi-mi de la Primărie şi dacă mai poţi şi tu, pentru ca să pot ieşi din Paris. De la Bacău [2] nu ştiu nemica, sînt sănătoşi: am să le mai scriu şi astăzi.

Iubite Constantin! Îţi trimit două fotografii şi cu altă ocasiune, sau cînd voiu veni eu, vă voi aduce mai multe. Sărutări din parte-mi la toţi, iar pe tine te îmbrăţişez de nenumărate ori. Al tău [care te] iubeşte: Constantin.

Scrisoarea a şasea — „samedi le 26 août" — e scrisă tot din

[1]

[2] Unde erau părinţii fraţilor D. şi C. Brîndză.

Paris şi el se plînge de marea lipsă de bani în care se găseşte.

În sfîrşit, în ultima scrisoare, a şaptea, — „le 31 novembre[1] 1873, Bruxelles" —, cere iar bani; de data aceasta pentru întors în ţară, — acum cînd şi grozăviile războiului din 1871 încetaseră de doi ani de zile.

D. advocat Dim. C. Brîndză — fiul inginerului şi studentului de la 1870 C. Brîndză — posedă şi alte scrisori diferite, care ar servi unui biograf ca material de mîna întâiu: cum însă scopul nostru n'a fost acesta, ne oprim aci.

Trecem la scrisoarea valorosului om de ştiinţă care a fost botanistul Dimitrie Brîndză, — „fratele Demetriţă", cum îl numeşte Constantin Brîndză în scrisoarea de la 21 Martie 1870, din Paris.

În comparaţie cu fratele Constantin, Dimitrie Brîndză se presintă ca un om cu firea deschisă şi înclinată spre bucuriile vieţii, pe care înţelege să o trăiască intens.

Scrisoarea trimisă părinţilor şi rudelor e scrisă la Ems, în Germania, după patru luni de la terminarea războiului franco-german. O dau în întregime mai mult pentru frumuseţa locurilor descrise, pentru pitorescul lor, decît pentru caracterisarea Împăratului Wilhelm I, care-şi făcea cura obişnuită.

Luni, 24/12 August 1871.
Ems (poste restante)

Scumpii mei,

Sînt trei zile de cînd mă găsesc în Ems, unde sînt în perfectă sănătate şi mă amusez destul de bine, căci este un adevărat paradis terestru, cu vederile cele mai romantice şi mai pitoreşti; acest mic oraş ce se găseşte în o vale prin mijlocul căreia trece apa Ems, de o parte şi de alta cării ape se găsesc munţi a căror vîrfuri ating nourii, cu coastele lor ornate de păduri mai mult sau mai puţin sălbatice şi de vii ce sînt în toată puterea cuvîntului spînzurate pe numeroasele prăpastii de care sînt mărginite.

Casteluri, aleie şi vile curonează vîrfurile celor mai înalţi

[1] E prescurtarea lui C. Brîndză.

dintre munţi. În fine niciodată pana mea nu va fi în stare a vă da o ideie exactă despre toate magnificenţile acestui refugiu de sănătate şi de lux. Distracţiunile sînt din cele mai variate: excursiuni pe jos sau călare pe catîri, musică, concerte, primblări cu barca, jocuri, ruletă, cu care în fiecare zi se strecoară mii de galbeni, cabinete de lectură, teatru, etc., etc. Pe lîngă aceste mai este încă aici şi Împăratul Wilhelm, care-mi face aierul unui Neamţ abrutit şi veros.

Viaţa este scumpă relativ, dar confortabilă: odaia 4 fr. pe zi şi mîncarea 5 fr. De două ori pe zi [1]. . . Este lumea cea mai aleasă, femeile sînt care de care mai şarmante şi mai adorabile, luxul este în apogeul său, căci rare sînt acele care pun de două ori aceiaşi rochie, numai în mătasă şi dantele.

De astăzi înainte cred să mai stau vre-o 14 zile, cînd voiu pleca în Berlin. Până atunci îmi este dor cumplit de voi toţi: doresc să ştiţi *(sic)* ce faceţi, dacă Maria este sănătoasă, dacă dr. Popescu au dat banii şi babacul au scăpat de grijă, dacă caii-mi sînt sănătoşi; ce mai este nou, în morocănosul nostru oraş de Jidovi?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cu toate economiile ce fac, tot cred că, cînd voiu fi în Berlin, voiu mai avea nevoie de banii ce am a lua de la Primărie; îmi aduc însă tocmai acum aminte că la 8 a curentei trebuie să plătesc un bilet la ordine lui Scherer, despre care uitasem: de aceia, dacă vărul Grigorie va fi aşa de amabil după cum mi-au promis şi după cum au fost totdeauna, că se poate a-mi împrumuta suma de 15 [2], pe care îi va remite lui Constantin, care se va duce la Scherer şi-i va plăti, luînd biletul, căci altfel nu aş voi să ating banii ceilalţi, de cari o să am nevoie. Spuneţi mii de îmbrăţişări, precum şi Nastasiicăi, cărora nu mă îndoiesc le veţi arăta scrisoarea, căci şi la ei *(sic)* este adresată.

Vă îmbrăţişez afectuos şi vă doresc să fiţi sănătoşi şi chefoşi până voiu veni. Al vostru frate, Dr. Brîndză.

Remus Ilie

---

[1] Urmează cuvinte ilisibile.

[2] Galbeni.

DOCUMENTE

Ocolnița comunii Teișani, plasa Teleajen, județul Saac.

Comunicată de **Dum. I. Brezeanu.**

Din luminata porunca Măriei Sale Domnului nostru Io Ion Caragea Voevod, prin pitacul dumnealor boierilor ispravnici, fiind orînduit ca să sforesc și să aleg părțile fieșcăruia moșnean dintr'acest hotar, Teișanii,

Deci, după a lor cerere și mulțumire, ce prin zapis au dat la mîna mea, cu coprindere ca să sforesc și să deosibesc stînjenii fiicăruia moșnean, și să dau lungul din cap până în cap, adică din apa Slănicului până în apa Teleajenului, și vrînd să fac trei trăsuri, după obiceiu, nu s'a putut: una că moșia este lungă și sgîrciuroasă și, al doilea, fiind într'un loc mai lată și într'un loc mai îngustă și suma fiind puțină. Dar, pentru de a-și avea fieșicare liniștire la stăpînirea sa, a nu se face năpăstuire nici la unul, și am făcut zece trăsuri, și la fieșicare trăsură, ce sumă de stînjeni au eșit, s'au dat cu analoghie la suma stînjenilor ce au avut fiecare moșnean alcși în foaia răposatului Constandin biv Vel Medelnicer la leatul 7237 (anul de la Hristos 1729), care trăsuri, din apa Slănicului spre Răsărit până în Podul Bisericii, în marginea satului despre Apus, merg toate funiile drepte; iar de acolo și până pe Mlacă, s'au schimbat după coprinderea căminurilor, și au a le stăpîni după cum li s'au împietrit. Iar de acolea, din Mlacă, și până în Malu Siliștei iară s'au schimbat, și Siliștea iarăși s'a schimbat, după cum s'au împărțit să o stăpînească; care trăsuri se arată mai jos, dîndu-li-se și țidule și țiindu-le pe la mînile lor, să stăpînească cu pace.

1814, Dech. 4.

I.

Trăsura ce s'au făcut întăiu la apa Slănicului, au ieșit stînjeni 773 și un ciric și s'au împărțit:

Stînjeni.	Ciricuri.	Palme.	
27	2	—	Vînzarea lui Ciulac, însă lungul din apa Slănicului până în plaiul Măzărichiului.
27	2	—	Gheorghe Moldoveanu.
5	2	—	Aldea zet Dorobănțoae.

22	—	—	Vlad i brat ego Dinu.	
21	—	1	Tănase sin Dumitru Mihaiu.	
2	1	1	Dumitru sin Mihaiu.	
2	—	—	Ion sin Dumitru.	
2	1	1	Costandin sin Mihaiu.	
2	1	1	Neculaiu brat ego Gheorghe sin Vlad.	
2	3	—	Dinu sin Tănase.	
4	—	—	Tănase Barbu.	
7	2	—	Constandin Streche.	
4	3	—	Cîrstea cu toţi nepoţii lui din trei fraţi.	Mateeşti
4	2	1	Gheorghe i brat ego Tănase sin Neculaiu.	Mateeşti
4	2	1	Marin sin Vasile cu vărul său Ion Gogan.	Mateeşti
15	—	—	Popa Radu sin Popa Ion.	
6	—	—	Tudor Gogan.	
2	—	—	State Gogan.	
9	—	—	State Vişan, cu nepoţii lui i cu stînjeni unul, zestrea lui Zamfir.	
14	2	—	Stan Duduciu.	
41	2	—	Gheorghe Postelnicelul sin Hagi Petre.	
9	2	—	Istrate Iancul.	
9	1	—	Popa Bratul.	
9	1	—	Ion Muşat.	
9	—	—	Ion sin Aldea cu unchiu-său Mihaiu.	
6	—	—	Dumitru i brat ego Ion Gg. i Manea sin Stanciul.	
6	—	—	Dinul cu brat ego Ion sin Tudor.	
6	—	—	Vasile Diaconul i brat ego Radu sin Vintilă.	
47	—	—	ipac Banul Filipescu.	
41	2	—	ipac Gheorghe Moldoveanul.	
6	—	—	ipac Tănase sin Dumitru.	
6	—	—	ipac Dumitru sin Mihaiu.	Toţi din Ghindoiu.
6	—	—	ipac Gheorghe i brat ego Necula.	Toţi din Ghindoiu.
10	—	—	Dumitru Radu Tanase sin Oprini.	Toţi din Ghindoiu.
10	—	—	Ion sin Popa Dragu.	Toţi din Ghindoiu.

Stăjenul Giricuri Palme

19	3	—	Ion sin Necula Diaconul.
1	2	2	Stan Turcul i brat ego Tănase.
31	—	—	ipac Banul Filipescul, înfundaţi la plop.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

19	3	—	Apostol i Andreiu Lighean i Vasile Diaconul i brat ego Radu.
6	2	2	Ion Chiţoiu.
58	—	—	ipac Ion Chiţoiu.
13	—	—	Petre Postelnicelul.
18	—	—	Popa Constandin.
2	—	—	Ion sin Popa Constantin.
16	—	—	Stan Diaconu sin Popa Dragu.
21	—	—	Ion sin Popa Ion.
7	2	1	ipac Istrate Iancul în funia de sus.
4	1	1	ipac Istrate Iancul din zapisul de stînjeni 10 de la Mîrzea.
7	2	2	ipac Ion Muşat.
7	2	1	ipac Popa Bratul.
11	2	—	ipac Ion sin Aldea cu unchi-său Mihai, deosebit din stînjenii de la Mîrzea.
11	2	—	Dumitru i brat ego Ion Gg. Manea sin Stanciul, i Dinu cu frate-său Ion sin Tudor, i Vasile Diaconul cu frate-său Radu sin Vintilă.
2	3	—	Dinu sin Tudor ipac cumpărat din stînjenii 10 de la Mîrzea.
1	2	1	Ion sin Stanciul, ipac de la Mîrzea.
1	—	—	Gheorghe sin Stanciul ipac de la Mîrzea.
94	—	—	Casa lui Ene Vatafu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

II.

Trăsura a doua din Vălcel despre Sperleşti şi drept pe poiană în sus pe de-a coasta Muscelului pe de spre Apus şi pînă în muchea vălcelei în rupturi în marginea moşiei Agăi Banul Filipescu, şi au eşit stînjeni 791, şi s'au împărţit; însă:

Stînjeni.	Ciricuri.	Palme.	
31	2	—	Dinu Ciulac cu stînjeni 4 ce s'au dat mai mult, fiind la margine.
27	2	—	Gheorghe Moldoveanul.
6	—	—	Aldea.
23	—	—	Vlad i brat ego Dinul.
21	—	1	Tarase sin Dumitru.
2	1	1	Costandin sin Mihai.

2	1	1	Neculaiu i Gheorghe sin Vlad.
2	3	—	Dinu sin Tănase.
4	—	—	Tănase Barbu.
7	2	—	Constantin Streche.
4	3	—	Cîrstea cu toţi nepoţii lui din trei fraţi.
4	2	1	Gheorghe i Tănase sin Necula.
4	2	1	Marin sin Vasile cu văru-său Ion.
15	—	—	Popa Radu sin Popa Ion.
6	—	—	Tudor Gogan.
2	—	—	State Gogan.
9	—	—	State Vişan cu nepoţii lui, cu stînjeni 1, zestrea lui Zamfir.
16	—	—	Stan Duduciu.
44	—	—	Gheorghe Postelnicelul sin Hagi Petre.
9	2	—	Istrate Iancul.
9	2	—	Popa Bratul.
9	2	—	Ion Muşat.
9	—	—	Ion sin Aldea cu unchiu-său Mihaiu.
6	—	—	Dumitru i brat ego Ion Gheorghe Manea sin Stanciu.
6	—	—	Dinu i Ion sin Tudor.
6	—	—	Vasile Diaconul i Radul sin Vintilă.
47	—	—	Banul Filipescu.
42	—	—	ipac Gheorghe Moldoveanul.
6	—	—	Tănase sin Dumitru.
6	—	—	ipac Dumitru sin Mihaiu.
6	—	—	ipac Constandin sin Mihaiu.
6	—	—	ipac Gheorghe i brat ego Necula sin Vlad.
10	—	—	Dumitru Radu Tănase sin Oprinii.
10	—	—	Ion sin Popa Dragu.
19	3	—	Ion sin Necula Diaconul.
19	3	—	Stan Turcul i brat ego Tănase.
19	3	—	Apostol, i Andrei, i Vasile Diaconul cu Radu frate-său.
19	3	—	Ion Chiţoiu.
58	—	—	ipac Ion Chiţoiu.
13	—	—	Petre Postelnicelul.
18	—	—	Popa Constantin.
2	—	—	Ion sin Popa Constantin, cumpăraţi.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

16	—	—	Stan Diaconul sin Popa Dragul.
21	—	—	Ion sin Popa Ion.
7	2	1	ipac Istrate Iancul.
4	1	1	Ipac Istrate din stânjenii de la Mîrzea.
7	2	2	Ion Muşat.
7	2	1	Popa Bratul cu fraţii lui Dinu şi Ion.
11	2	—	Ion sin Aldea cu unchiu-său Mihaiu.
11	2	—	Dumitru i cu fraţii lui i cu verii lui.
2	3	—	Dinu sin Tudor } ce au cumpărat din zapi-
1	2	1	Ion sin Stanciul } sul de 10 stânjeni de la
1	—	—	Gheorghe brat Ion } Mîrzea.
8	—	—	ipac li s'au dat mai mult la această trăsură, fiind loc rău, şi oricari din ei va lua la margine, să ţie şi acestea.
94	—	—	Casa lui Ene Vataful.

III.

Trăsura a treia de din josul prunilor lui Gheorghe Moldoveanul, din vălcel şi drept pe gol în sus peste gol, şi tot drept până în piatra Banului Filipescu, au eşit stînjeni 803, şi s'au împărţit, însă:

Stînjeni.	Ciricuri.	Palme.	
27	2	—	Dinu Ciulac.
27	2	—	Gheorghe Moldoveanu.
5	2	—	Aldea Dorobanţul.
22	—	—	Vlad i Dinu Dorobanţul.
21	—	1	Tănase sin Dumitru.
2	1	1	Dumitru sin Mihaiu.
2	—	—	Ion sin Dumitru.
2	1	1	Constantin sin Mihaiu.
2	1	1	Necula i Gheorghe sin Vlad.
2	3	—	Dinu sin Tănase.
4	3	—	Tănase Barbu.
7	2	—	Constantin Streche.
4	3	—	Cîrstea cu toţi nepoţii lui.
4	2	1	Gheorghe i Tănase sin Necula.
4	2	1	Marin sin Vasile cu Ion văru-său.
16	—	—	Popa Radu sin Popa Ion.

Stînjeni	Ciricori	Palme	
6	—	—	Tudor Gogan.
2	—	—	State Gogan.
9	—	—	State Vişan cu nepoţii lui cu stînjeni unu, zestrea lui Zamfir.
16	—	—	Stan Duduciu.
44	—	—	Gheorghe Postelnicelu sin Hagi Petre.
9	2	—	Istrate lancul.
9	2	—	Popa Bratul cu fraţii lui Dinu şi Ion.
9	2	—	Ion Muşat.
9	—	—	Ion sin Aldea cu unchiu-său Mihaiu.
6	—	—	Dumitru i brat ego Ion i Gheorghe i Manea sin Stanciul.
6	—	—	Dinu i Ion sin Tudor.
6	—	—	Vasile Diaconul i Radul sin Vintilă.
47	—	—	Banul Filipescu.
42	—	—	ipac Gheorghe Moldoveanul.
6	—	—	Tănase sin Dumitru.
6	—	—	ipac Dumitru sin Mihaiu.
6	—	—	ipac Constantin sin Mihaiu.
6	—	—	ipac. Gheorghe i brat ego Necula sin Vlad.
10	—	—	Dumitru i brat ego Radu i Tănase sin Oprini.
10	—	—	Ion sin Popa Dragul.
19	3	—	Ion sin Necula Diaconul.
10	3	—	Stan Turcul i brat ego Tănase.
19	3	—	Apostol Groşan i Andrei i Vasile Diaconul cu frate-său.
19	3	—	Ion Chiţoiu.
58	—	—	ipac Ion Chiţoiu.
13	—	—	Petre Postelnicelul.
18	—	—	Popa Constantin.
2	—	—	Ion sin Popa Constantin cumpăraţi.
16	—	—	Stan Diaconul sin Popa Dragne.
21	—	—	Ion sin Popa Ion.
7	3	—	Istrate lancu.
4	1	—	ipac Istrate, cumpărătoare din stănj. de la Mîrzea.
7	3	—	Popa Bratu cu fraţii lui (Dinu şi Ion).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

4	—	—	ipac li s'a dat la aceasta trăsură mai mult.
7	3	—	Ion Muşat.
11	2	—	Ion sin Aldea cu unchiu-său Mihai.
11	2	—	Dumitru cu fraţii lui i Dinu cu frate-său Ion i Vasile Diaconul cu frate-său Radul.
2	3	—	ipac Dinu sin Tudor } cumpăraţi din stânjeni cu zapis de la Mîrzea.
1	2	—	ipac Ion sin Stanciul }
1	—	—	ipac Gg. sin Stanciul }
94	—	—	Casa lui Iane vătaful.
20	—	—	ipac s'au mai dat Turceştilor la trăsura aceasta,

fiind locul rău şi rupt, şi, fiindcă s'au greşit de nu s'au pus lîngă stînjenii lor, la rînd s'au pus aci. Ei să-i ţie pe lîngă stînjenii lor în funia din sus, unde li s'au şi împietrit.

IV.

Trăsura a patra, ce s'au făcut din apa Bughii, de la Ulmul, ce se numeşte hotarul de spre Maria Filipeasca şi să numeşte în foaia Banului Năsturel trăsura mijlocului şi drept în sus pe gol peste vîrful Gorînilor şi drept în vîrful feţii Lomotă, în piatra ce s'au pus în zăvîneală de spre Banul Filipescu, şi au ieşit stînjeni 950, cir. 2, p. 1, şi s'au împărţit, însă:

Stînjeni Ciricuri. Palme.

37	—	—	Ciulac Dinul din moş Epure.
37	—	—	Gheorghe Moldoveanul.
7	—	—	Aldea Dorobănţoae.
28	—	—	Vlad i brat ego Dinul.
26	2	—	Tănase sin Dumitru.
2	2	—	Dumitru sin Mihaiu.
2	—	—	Ion sin Dumitru.
2	2	—	Constantin sin Mihaiu.
2	2	—	Neculai i Gheorghe sin Vlad.
3	2	—	Dinu sin Tănase.
4	2	—	Tănase Barbul.
9	—	—	Constantin Streche,
4	3	—	Cîrstea cu nepoţii lui din 3 fraţi.
4	2	1	Gheorghe Tănase sin Necula.
4	2	1	Marin sin Vasile cu Ion Gogan.
19	2	—	Popa Radul sin Popa Ion.

6	—	—	Tudor Gogan.	
2	—	—	State Gogan.	
9	—	—	State Vişan cu nepoţii lui.	
18	—	—	Stan Duduciu.	
52	2	—	Gheorghe Postelnicelu.	
11	2	1	Istrate Iancul	Stînjeni 95 sînt la aceste 9 nume.
11	2	1	Popa Bratul cu fraţii lui	
11	2	1	Ion Muşat	
11	2	—	Ion sin Aldea cu unchiu-său	stînjeni 35 sînt la aceste 4 nume.
7	2	2	Dumitru cu fraţii lui i cu verii lor.	
7	2	3	Dinul cu frate-său	
7	2	3	Vasile Diaconu cu frate-său,	
47	—	—	Banul Filipescu.	
48	—	—	Gheorghe Moldoveanul.	
9	—	—	Tănase sin Dumitru.	
9	—	—	Dumitru sin Mihaiu.	
9	—	—	Costandin sin Mihalu.	
9	—	—	Gheorghe i Nicula sin Vlad.	
10	—	—	Dumitru Radu Tănase sin Oprini.	
10	—	—	Ion sin Popa Dragul.	
25	—	—	Ion sin Necula Diaconul.	
25	—	—	Stan Turcul i brat ego Tănase.	
25	—	—	Apostol Groşan cu cetaşii lui.	
25	—	—	Ion Chiţoiu.	
15	—	—	ipac li s'a mai dat Turceştilor şi la această trăsură.	
74	—	—	Ion Chiţoiu ipac.	
17	—	—	Petre Postelnicelul.	
23	—	—	Popa Costandin	45 st., 2 ciricuri la toţi cu 1 şi ½ ce li s'au dat mai mult peste ce li se cuvenia la această trăsură.
2	—	—	Ion sin ego	
22	—	—	Stan Diaconul	
26	2	—	Ion sin popa Ion.	
15	—	—	Istrate Iancul cu stînjeni 5 cumpăraţi de la Mîrzea.	
10	—	—	Popa Bratul cu fraţii lui.	
10	—	—	Ion sin Muşat.	
14	2	—	Ion sin Aldea.	

BCU Cluj / Central University Library Cluj

14	—	—	Dumitru cu fraţii lui i cu verii lor.
3	—	—	Dinul sin Tudor ipac.
2	—	—	Ion sin Stanciul ipac.
2	—	—	Gheorghe brat ego Ion ipac.
94	—	—	Casa lui Iene Vataful.

V.

Trăsura a cincea, din marginea moşii dumnealui Banului Racoviţă din potriva pietrii ce este în vîrful despre Răsărit ce caută lungul linii spre Apus, la ulmul ce-l numeşte în foaia Banului Năsturel că este hotar de spre Maria Filipeasca au eşit stînjeni 904 şi $^1/_2$, şi am mers pă de-a coasta pîn capul fîneţelor şi drept peste Valea Stîlpului până în piatra d-lui Banului Filipescu de asupra în poduri, şi s'au împărţit, bezi stînjeni 25 ce au rămas şi din pricină pînă se va îndrepta linia de spre Banul Racoviţă.

Stînjeni. Ciricuri. Palme.

35	—	—	Dinul Ciulac merge cu aceşti stînjeni numai până în Valea Stîlpului, pentru că de acolea şi până în Teleajen i-au vîndut Banului Filipescu.
35	—	—	Gheorghe Moldoveanu, iarăşi numai până în Valea Stîlpului, fiindcă din Valea Stîlpului şi până în Teleajen i-au vîndut Banului Filipescu.
7	2	—	Aldea zet Dorobănţoaea.
28	—	—	Vlad i Dinul Dorobănţoaea.
27	—	—	Tănase Dumitru.
2	2	—	Dumitru Mihaiu.
2	—	—	Ion sin Dumitru.
2	—	—	Constandin sin Mihaiu.
2	2	—	Necula i Gheorghe Vlădan.
3	2	—	Dinul sin Tănase.
4	2	—	Tănase Barbul.
9	2	—	Costandin Streche.
5	3	—	Cîrstea cu nepoţii lui din 3 fraţi ai lui.
5	2	—	Gheorghe i brat ego Tănase.
5	3	—	Marin sin Vasile i cu Ion Gogan.

19	—	—	Popa Radul sin Popa Ion.
9	—	—	Tudor Gogan cu stînjeni 2 ai lui Stan Gogan.
10	—	—	State Vişan cu nepoţii lui i cu zestrea lui Zamfir.
3	—	—	State Gogan să ţie pe lîngă Tudor Gogan.
21	—	—	Stan Duduciu.
57	—	—	Gheorghe Postelnicelul.
11	1	1	Istrate Iancul.
11	—	1	Popa Bratul cu fraţii lui.
11	1	—	Ion Muşat.
10	2	—	Ion sin Aldea.
7	—	—	Dumitru cu fraţii lui.
7	—	—	Dinul i brat ego Ion sin Tudor.
7	—	—	Vasile Diaconu cu frati-său Radu.
47	—	—	Banul Filipescu.
47	—	—	ipac Gheorghe Moldoveanu, care aceşti stînjeni stau la trăsura aceasta, aci, în Valea Stîlpului, pentru că de aci şi până în Teleajen sînt vînduţi Banului Filipescu.
7	2	1	Tănase Dumitru.
7	2	1	Dumitru Mihaiu.
7	2	1	Constandin Mihaiu.
7	2	1	Gheorghe i Nicula cu fraţii, sin Vlad.
10	—	—	Dumitru Radu Tănase sin Oprini.
10	—	—	Ion sin Popa Dragul.
23	1	—	Ion sin Nicula Diaconul.
23	1	—	Stan Turcu i brat ego Tănase.
23	1	—	Apostol Groşan i Andrei Lighean i Vasile Diaconu cu Radu.
23	1	—	Ion Chiţoiu.
6	—	—	ipac li s'a mai dat Turceştilor la această trăsură.
68	—	—	ipac Ion Chiţoiu din Ghindoiu.
15	—	—	Petre Postelnicelu.
21	2	—	Popa Constandin sin popa Dragul.
2	—	—	Ion sin ego, cumpăraţi.
19	2	—	Stan Diaconul sin popa Dragul.
25	—	—	Ion sin popa Ion.
14	1	1	Istrate Iancul, cu stînjenii de la Mîrzea.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

11	—	1	Popa Bratul cu fraţii lui.
11	—	—	Ion Muşat.
11	1	3	Ion sin Aldea cu unchiu-său Mihai.
11	1	3	Dumitru sin Stanciul cu fraţii lui i cu vecini lor.
3	—	1	Dinu sin Tudor ipac. } din cumpărătoarea de la Mîrzea din stînjeni zece (10).
2	1	—	Ion sin Stanciul.
2	—	1	Gheorghe sin Stanciul.
94	—	—	Casa lui Iane vătaful.

Aceste trăsuri ce se încep din capul moşiei, din apa Slănicului, şi merg spre Răsărit, potriveşte, după cum s'au aşezat, până în marginea satului de spre apus, în Podul Bisericii; iar de acolea se schimbă funiile ce s'au dat, după cum în jos se arată.

VI.

Trăsura a şasea, ce s'au făcut pe marginea satului pe coastă pe de spre Apus, prin livezile de pomi, şi au eşit stînjeni — şi s'au împărţit, însă :

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Stînjeni.	Ciricuri.	Palme.	
20	—	—	Adică douăzeci sînt în curmeziş din piatra Banului Filipescu, ce este la rădăcina unui păr mare, în livedea lui Duduciu, iar lungul le este din muchea de spre Apus şi merge de vale spre Răsărit şi se ascut de se sfîrşesc în piatra Banului Filipescu ce este în grădina lui Tănase Barbu de spre gîrlă, care aceşti stînjeni s'au dat de toţi moşnenii postelnicului Gheorghe i lui Tănase sin Dumitru să-i împărţească prin două pentru partea ce li s'ar fi cuvenit şi lor din stînjeni 32 ce i-au vîndut toţi moşnenii d-lui Banului Filipescu, însă din Podul Bisericii până în apa Slănicului.
17	—	—	Stan Duduciu, pe supt casele lor.
18	2	—	Tănase sin Dumitru.
2	—	—	Dumitru sin Mihaiu. } Stînjeni 6 şi 1 palmă sînt la aceste trei nume.
2	—	—	Ion sin Dumitru.
2	—	1	Constandin sin Mihaiu.
7	1	—	Tanase sin Barbul i sin ego Dinul.

8	2	—	Costandin Streche.
17	—	—	Mateeştii.
24	—	—	Vlad şi Dinul Dorobănţoaea.
6	—	—	Aldea zet Dorobănţoaea.
2	2	—	ipac Tănase sin Dumitru.
2	—	—	Gheorghe i Necula Vlădan.
17	—	—	Popa Radul.

Stînjeni. Ciricuri. Palme.

7	3	—	Tănase sin ego. (Din Ghindoiul.)
7	3	—	Dumitru sin Mihaiu (Din Ghindoiul.)
7	3	—	Constandin sin Mihaiu (Din Ghindoiul.)
7	3	—	Nicula i Gheorghe sin Vlad. (Din Ghindoiul.)
53	—	—	Banul Filipescu.
9	—	—	State Vişan cu stînjenii, zestrea lui Zamfir.
6	—	—	Tudor Gogan.
2	—	—	State Gogan.
10	—	—	Istrate Iancul.
10	—	—	Popa Bratul.
10	—	—	Ion Muşat.
30	—	—	Căpuzeştii, însă Ion sin Aldea, să ţie a treia parte şi ceilalţi să ţie două părţi.
45	2	—	Gheorghe Postelnicelu.
10	—	—	Dumitru Radu sin Oprinii.
10	—	—	Popa Costandin i brat ego Ion i Stan diaconul sin popa Dragul.
21	2	—	Ion sin Necula diaconul.
21	2	—	Stan Turcu i Tănase brat ego.
21	2	—	Ion Chiţoiu.
21	2	—	Vasile diaconul i Radu, brat ego, sin Vintilă.
22	—	—	Ion Chiţoiu i-au rămas nevînduţi. (Stînjeni 64 sînt schimb din Ghindoiul.)
11	—	—	Radu Vintilă. (Stînjeni 64 sînt schimb din Ghindoiul.)
11	—	—	Stan Turcu. (Stînjeni 64 sînt schimb din Ghindoiul.)
9	—	—	Dinu Arnăutu. (Stînjeni 64 sînt schimb din Ghindoiul.)
10	—	—	Crăciun sin popa Constantin.
14	—	—	Petre Postelnicelul.
40	—	—	Popa Constantin i brat ego Ion i Stan diaconul sin popa Dragul, şi li s'au împărţit pe trei fraţi, însă:

BCU Cluj / Central University Library Cluj

St.	Cîr.	Palme.	
13	1	1	Ion sin popa Dragul, prin căminul lui să ţie.
13	1	1	Popa Constandin, tot prin căminul lui să ţie.
13	1	—	Stan diaconul, tot prin căminul lui să ţie.
8	—	—	Vasile diaconul i brat ego Radu sin Vintilă.
26	—	—	Ion sin popa Ion cu stînjeni 3, ce s'au dat mai mult la această trăsură pentru Vîlcea.
53	—	—	Căpuzeştii i cu Slănicenii, însă cu stînjeni 10 de la Mîrzea.
94	—	—	Casa lui Iane vătaful.

VII.

Trăsura a şaptea, ce s'au făcut prin sat, pe vale, din piatra Banului Filipescu ce este în grădina lui Tănase Barbu de spre gîrlă şi pe vale în sus pe drum şi prin grădina lui Crăciun sin popii şi drept peste vălcea, pe poiană, până în piatra iar a Banului Filipescu ce este în coastă de spre Valea lui Dragomir, au ieşit stînjeni 697, şi s'au împărţit, însă:

Stînjeni.	Cîrcuri.	Palme.	
14	2	—	Duduciu pe lîngă piatra Banului Filipescu.
18	—	—	Tănase sin Dumitru.
2	—	—	Dumitru sin Mihaiu.
2	—	—	Ion sin Dumitru.
2	—	—	Constandin sin Mihaiu.
7	—	—	Tănase sin Barbul.
7	2	—	Constandin Streche.
14	—	—	Mateeştii.
22	—	—	Vlad i Dinu Dorobănţoaea.
6	—	—	Aldea Dorobănţoae.
2	2	—	ipac Tănase sin Dumitru.
2	—	—	Gheorghe i Necula Vlădan.
15	2	—	Popa Radu.
6	2	—	Tănase sin Dumitru ipac.
6	2	—	ipac Dumitru Mihai.
6	2	—	ipac Costandin Mihaiu.

6	2	—	ipac Gheorghe i Necula Vlădan.
53	—	—	Banul Filipescul.
9	—	—	State Vişan cu stînjeni unul, zestrea lui Zamfir
6	—	—	Tudor Gogan.
2	—	—	State Gogan.
9	2	2	Istrate lancul.
9	2	1	Popa Bratul cu fraţii lui.
9	2	1	Ion Muşat.
29	—	—	Căpuzeştii, din care să ţie Ion Aldea cu unchiu-său a treia parte, iar ceilalţi Căpuzeşti să ţie două părţi.
42	2	—	Postelnicul Gheorghe.
10	—	—	Dumitru i Radu i Tănase sin Oprinii.
10	—	—	Popa Costantin i brat ego Ion, i Stan diaconu sin popa Dragu.
31	—	—	Stan Turcu i brat ego Tănase cu cetaşii lor.
59	2	—	Ion Chiţoiu, din care au să ţie, însă: Chiţoiu, 21 st. Radu Vîntilă, 12 st. Stan Turcu, 12 st. Dinu Arnăutu, 8 st. şi 2 ciricuri. Crăciun sin popa Constantin, 10 st.
13	2	—	Petre Postelnicelu.
12	2	2	Ion sin popa Dragul, prin căminul său } Aceşti stînjeni i au de moştenire şi răscumpăraţi.
12	2	1	Popa Costandin, prin căminul său } Aceşti stînjeni i au de moştenire şi răscumpăraţi.
12	2	1	Stan diaconul, tot prin căminul său } Aceşti stînjeni i au de moştenire şi răscumpăraţi.
7	—	—	Vasile diaconul i Radu brat ego, din stînjenii 51 de mai jos.
22	—	—	Ion sin popa Ion cu 4 stînjeni ce i s'au dat mai mult pentru vâlcea.
51	—	—	Căpuzeştii cu Slănicenii şi cu stînjeni zece de la Mîrzea.
94	—	—	Casa lui Zane Vătaful.

La această trăsură, a 7-a de mai sus arătată, ce este pe vale, să ţie moşnenii toţi stînjenii ce li s'au ales, linia lungului, spre Apus până în trăsura a VI-a; iar dintr'această trăsură după vale spre Răsărit până d'asupra pe Mlacă au să ţie toţi moşnenii funiile tot cum ţin din trăsura a 6-a şi până în aceasta a 7-a trăsură; iar numai Stan Duduciu au lipsit din capul

BCU Cluj / Central University Library Cluj

funii aceştii trăsuri pînă d'asupra Mlăcii, şi s'au mutat mai sus, dîndu-i-se stînjenii pe lîngă postelnicul Gheorghe, alături, pe din sus; dar pentru stînjeni 14½ ce sînt lipsă la această trăsură din suma stînjenilor lui Tănase Dumitru cu părtaşii lui din funia din jos, pentru a nu se mai strămuta niciun moşnean din căminul său, după pietrile ce s'au pus, s'a găsit cu cale de toţi moşnenii ca să se dea acel clin de loc la altă parte, din partea tuturor moşnenilor, şi i s'au şi dat la trăsura a 8-a ce am făcut pe supt coastă, pe cîmp. I s'au dat să ţie stînjeni şase lîngă stînjenii ce i au cumpăraţi Mihăeştii de la Ghindoiu, care stînjeni şase sînt de se ascut clin şi spre Apus şi spre Răsărit, în locul celor 14½ (patrusprezece şi jumătate) ce s'au ştirbit la trăsura a 7-a.

VIII.

Trăsura a opta am făcut-o pe cîmp, pe supt coastă; însă din marginea moşiei Banului Filipescu, din stînjenii cei scurţi, şi în sus pînă supt Gorgan, iarăşi în marginea moşiei dumnealui Banului Filipescu, şi au ieşit stînjeni 500, cari s'au împărţit, însă:

Stînjeni.	Ciricuri.	Palme.	
14	1	—	Tănase sin Dumitru, răscumpăraţi, împreună cu un st. şi jumătate al lui Zamfir, ce i-au fost de zestre, i alţi stînjeni 9, ce i-au plătit la d-lui Banul Filipescu.
1	—	—	Ion sin Dumitru, răscumpărat.
1	2	1	Constantin sin Mihaiu, moştenire.
1	2	1	Gheorghe sin Necula sin Vlad, moştenire.
6	2	—	Constantin Streche, moştenire i răscumpărătoare.
5	—	—	Aldea zet Dorobănţoae } Aceşti stînjeni să-i ţie pe lîngă hotarul d-lui Banul Filipescu.
20	—	—	Vlad i Dinu dorobanţii }
3	—	—	Mateeştii.
14	—	—	Popa Radu sin popa Ion.
6	—	—	Tudor Gogan.
2	—	—	State Gogan.
38	2	—	Gheorghe Postelnicelu
13	2	—	Stan Duduciu.
8	2	—	Istrate Iancul.

8	2	—	Popa Bratul.
8	2	—	Ion Muşat.
17	—	—	Dumitru cu fraţii şi cu verii lor, Căpuzeşti.
4	2	—	Ion sin Aldea, singur.
53	—	—	Banul Filipescu.
12	—	—	Tănase sin Dumitru, răscumpăraţi.
6	—	—	ipac i s'au dat pentru lipsă de stînjeni 14 $^1/_2$ de la trăsura a 7 după vale, din sat.
6	—	—	Costandin sin Mihaiu.
6	—	—	Gheorghe i Necula sin Vlad.
10	—	—	Dumitru, i Radu i Tănase sin Oprini.
10	—	—	Popa Costandin i brat ego Ion i Stan diaconul sin Popa Dragul.
51	2	—	Stan Turcu i brat ego Tănase cu cetaşii lor.
54	2	—	Ion Chiţoiu.
12	1	—	Petre Postelnicelul.
11	1	—	Ion sin Popa Dragul.
11	1	—	Popa Costandin
11	1	-	Stan diaconul, din cari se scad stînjeni doi, ce au vîndut lui Ion nepotul său.
7	—	—	Vasile diaconul i brat ego Radu sin Vintilă.
18	1	—	Ion sin popa Ion.
46	—	—	Căpuzeştii i cu Slănicenii şi cu stînjenii 10 de la Mîrzea.
94	—	—	Casa lui Iane Vătaful.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

IX.

Trăsura a noua am făcut-o pe drumul cel mare al Braşovului, din piatra dumnealui Banului Filipescu de din jos, ce este pusă lîngă drum, la măceş, şi tot pe drum în sus pînă iar în piatra dumnealui Banului Filipescu, ce este în malul văii lui Dragomir, de spre Miazănoapte, tocmai în colţul malului, şi au eşit stînjeni 563, şi s'au împărţit, însă:

Stînjeni.	Cirieuri.	Palme.	
5	—	—	Aldea zet Dorobănţoae, pe lîngă Banul Filipescu.
20	—	—	Vlad i Dinul Dorobanţii.
6	2	—	Costandin Streche, moştenire i cumpăraţi.

14	1	—	Tănase Dumitru, să ţie pe lîngă dorobanţi.
1	—	—	Ion sin Dumitru.
1	1	1	Constandin sin Mihai.
1	2	1	Gheorghe I Necula sin Vlad.
3	—	—	Mateeştii, adică stînjeni 3 tocmai.
14	—	—	Popa Radu.
6	—	—	Tudor Gogan.
2	—	—	State Gogan.
38	2	—	Gheorghe Postelnicelul.
13	2	—	Stan Duduciu.
8	1	1	Istrate Iancul.
8	1	2	Popa Bratul.
8	1	1	Ion Muşat.
16	2	—	Dumitru cu fraţii lui i cu verii lui, Căpuzeştii.
4	2	—	Ion sin Aldea singur.
53	—	—	Banul Filipescu.
12	—	—	Tanase sin Dumitru.
6	—	—	Costandin sin Mihai.
6	—	—	Gheorghe i Necula Vladan.
10	—	—	Dumitru i Radu i Tănase sin Oprinii.
10	—	—	Popa Costandin i Ion brat ego Stan diaconul.
50	—	—	Stan Turcu i brat ego Tănase cu cetaşii lor.
52	—	—	Ion Chiţoiu.
12	—	—	Petre Postelnicelul.
11	—	—	Ion sin Popa Dragul.
11	—	—	Popa Costandin.
11	—	—	Stan diaconul, din care se scade cu stînjeni doi vînduţi.
7	—	—	Vasile diaconul i brat ego Radu sin Vintilă.
45	—	—	Căpuzeştii i cu Slănicenii cu stînjeni zece (10) de la Mîrzea..
94	—	—	Casa lui Iane Vătaful.

Funiile trăsurii acesteia din mal din Mlacă, cum se văd, merg pînă în malu Siliştei în linie dreaptă, după cum s'au împietrit; iar în Silişte se schimbă după cum trăsura va arăta.

X.

Trăsura a zecea, care s'a făcut prin Silişte, din moşia dumnealui Banul Filipescu, de din jos, şi pînă iarăşi în moşia

dumnealui Banului Filipescu, şi au ieşit stînjeni —, şi s'au împărţit; însă:

Stînjeni.	Cirieuri.	Palme.	
4	—	—	Aldea zet Dorobănţoaia, pe lîngă Banul Filipescu.
18	—	—	Vlad i Dinu Dorobanţul, pe lîngă Aldea.
3	—	—	Constandin Streche.
1	—	—	Constandin Mihaiu.
1	—	—	Gheorghe Necula sin Vlad.
1	—	—	Ion sin Dumitru.
8	—	—	Tănase sin Dumitru.
			St. 36. Adică treizeci şi şase; iar în Labeş să ţie tot stînjeni 40 (patruzeci).
8	—	—	Popa Radu; iar în Labeş să ţie stînjeni şasesprezece.
8	1	1	Stan Duduciu.
25	—	1	Gheorghe Postelnicelul.
6	—	1	Istrate Iancul.
1	—	1	Popa Bratul.
1	1	—	Ion Muşat.
12	1	—	Dumitru cu fraţii lui i cu verii lor Căpuzeştii.
2	1	—	Ion sin Aldea singur; iar în Labeş li s'au mai dat la toţi Căpuzeştii stînjeni 6, drept lipsa de stînjeni 3 ce li se mai cuvenia la trăsura Siliştei.
30	—	—	Stan Turcu i Tănase brat ego cu cetaşii lor; iar în Labeş li s'au mai dat doi peste stînjeni 30.
33	—	—	Banul Filipescu pînă în matca Văii lui Dragomir.
2	—	—	Costandin Streche.
4	—	—	Gheorghe i Necula sin Vlad.
4	—	—	Costandin... (sin Mihai?).
11	—	—	Tănase sin Dumitru, cu stînjeni 3 ai lui Stan Vişan pentru Zamfir, i cu stînjeni 4 cumpăraţi de la Manul zet Neagul, i cu stînjeni 1 răscumpăraţi de la tată-său Dumitru sin Mihai.
9	—	—	Dumitru i Radu i Tănase sin Oprini.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

9	—	—	Popa Costandin i Ion brat ego i Stan diaconul.
3	—	—	Stan Duduciu. } Pe la Băi.
9	—	—	Gheorghe Postelnicelui } Pe la Băi.
1	—	—	Dinu Duduciu, cumpărat de la State Gogan.
15*	—	—	Stan Turcu i brat ego Tănase, cu cetaşii lor.
47	—	—	Ion Chiţoiu.
11	—	—	Petre Postelnicelui.
11	—	—	Ion sin Popa Dragul.
11	—	—	Popa Costandin.
11	—	—	Stan diaconul, din care se scade stînjeni 2, vînduţi lui nepotu-său sin popa Costandin.
17	—	—	Ion sin Popa Ion, vînduţi.
41	—	—	Căpuzeştii i Slănicenii, după învoelile lor.
106**	2	—	Casa lui Iane Vătaful, cu stînjeni 10 de la Mîrzea i cu stînjeni 2 $^1/_2$ ce mai prisosesc.

Pentru stînjeni 3 ce li se cuvenia şi Gogăneştilor, lui Stan Gogan i Tudor Gogan, ca să ţie şi ei la această trăsură, pe la Băi, li s'au dat un clin să ţie printre popa Radu şi printre Mihăeşti, însă latul stînjeni 10 şi jumătate, adică 10 $^1/_2$, pe mal de spre iaz; iar în spre Apus se ascute clin; iarăşi arăt şi pentru cîţi moşneni sînt de au stînjeni aleşi din apa Văii lui Dragomir şi până în stînjenii casei lui Iane Vătaful, adică mai spre Băi, cunoscînd că este mai ingustă, am făcut cercare cu sfoară şi, eşind lipsă, s'au analoghisit, şi li s'au arătat moşnenilor ca să ţie fiecare lipsă, la stînjeni 10, unul; iar stînjenii ce s'au socotit masă ai tuturor moşnenilor după coprinderea foii răposatului Costantin biv Vel Medelnicer, sînt la trăsura a 9-a, ce este pe drumul mare al Braşovului, fiindcă tot p'acolo s'au tras şi la leat 7210 (1702), cînd şi-au deosebit răposata dumneaei jupîneasa Marie Filipeasca cu 12 boieri hotarnici, şi la leat 7237 (1729) tot pe acolo s'au ales stănjenii masă, şi eu dar arăt, ca să fie ştiut că la această a 9-a trăsură sînt stînjenii masă; iar celelalte trăsuri s'au făcut pentru îndreptarea moşnenilor.

Ştiut să fie tuturor moşnenilor, că între trăsura 4-a ce se

* În copia noastră după pergamentul ce se păstra la G. Sorescu sînt 10 stînjeni.

** În aceiaşi copie aici sînt stînjeni 76, ciricuri 2.

numeşte la Ulm, între Vălcele, au rămas un clinuleţ nebăgat în iunii, fiindcă este între împreunarea Vălcelelor, şi a rămas a tuturor moşnenilor a fi.

Judecătoria Judeţului Saac.

Această copie de hotărnicie scoţîndu-să după altă copie ce s'au găsit la casa răposatului Tudorache Homoriceanu, ce era hotarnic şi au împărţit moşia moşnenilor Teişani, după care cei mai mulţi din moşneni îşi au şi ţidule date de numitul hotarnic pentru stînjenii ce au a stăpîni,

Iar unii dintre dînşii tăinuesc şi hotărnicia cea adevărată, şi ţidulele ce li sînt date, cu gînd ca să mai iea moşie,

După vechile sineturi, ce se mai găsesc la unii, şi care hotarnic nu le-au ţinut în seamă la hotărnicia ce a făcut, după rugăciunea ce au făcut unii din moşneni a li se da şi lor copie adeverită de judecătorie, li s'au cerut dovadă de este această copie potrivită cu stăpînirea lor, şi au arătat 5 ţidule ale pomenitului hotarnic, făcute la leat 1814, Dechemvrie 4, şi date la mîinile acestor moşneni, şi anume:

Babeş-Bolyai University Library Cluj

Nicula i brat ego Gg. sin Vlad } Mateeşti.
Gheorghe i brat ego Tănase sin Nicola }
Costandin sin Mihai.
Ion sin popa Dragul.
Petre Postelnicelu zet Mitrea ot Slănic.

Care ţidule se văzură tot cu un leat şi tot cu o lună şi zi, cum şi slova numitului hotarnic, cu care este scrisă şi această hotărnicie, cuprinzătoare că, din luminata porunca Măriei Sale Domnului Io Ion Caragea VV., fiind orînduit să aleagă şi să deosibească stînjenii fieştecăruia moşnean din hotarul Teişani, ales-au şi cutăruia, adică fiecăruia din cei mai sus numiţi, stînjenii ce se văzură în ţidule, care au a-i stăpîni din toate trăsurile, cum el îi însemnează în toate trăsurile în ţidula dată fieştecăruia, care ţidule protocolisîndu-se la periodosul lor cu acea copie de hotărnicie, şi găsindu-se întogmai la toate trăsurile făcute de numitul hotarnic, s'a încredinţat judecătoria că este adevărată această copie de hotărnicie, pe al căreia temei şi pe stăpînirea ce arată moşnenii că şi-o au după dînsa, o adeverează judecătoria spre a se cunoaşte de adevărată.

Anul 1835, Noemvrie 15.

Preşedinte: Sărdarul Matache Clucerescul.

S'au înfățișat la lucrarea hotărniciei moșiei Teișani a Măriei Sale prințului Miloș Obrenovici, d-lui Soare Vintilă, la care se află această copie de alegere. Se adeverează.

Inginer hotarnic, K. Gold.... 1856, Avg. 18.
Satu Teișani.

După copia din 1856, Sept. 15, a lui Zevedei Georgescu din Slănic, în biblioteca Dum. I. Brezeanu din Teișani.

Publicată de **Dum. I. Brezeanu.**

DĂRI DE SAMĂ

Andrei Veress, *Nunții apostolici în Ardeal (1592-1600)* (din „Analele Academiei Romîne", 1928).

Autorul a voit să scrie și o lucrare de polemică împotriva rolului lui Mihai Viteazul față de Ardeal. Altfel, ca toate lucrările d-lui Veress, și aceasta cuprinde multă informație nouă, în parte și inediță. Data aceasta, dă o analisă a actelor descoperite de d-sa „în douăzeci și patru de arhive a nouă orașe diferite" și cuprinse în *Relationes nuntiorum apostolicorum in Transsilvaniam missorum a Clemente VIII* (în „Mon. Vaticana Hungariae", 1909). O frumoasă caracterisare a lui Clement al VIII-lea, pp. 7-8 (32). Nunciilor, ca și cîte unui emisar ca Alessandro Comuleo (Komulović), căruia i-a consacrat și un studiu, li se face biografia.

Se analisează larg instrucțiile date nunciului Visconti în 1595: se laudă rîvna pentru catolicism a lui Aron-Vodă. Armata ardeleană a lui Sigismund Báthory n'a fost singura să cîștige victoria contra Turcilor (p. 23=327). Sinan-Pașa Albanesul nu poate fi același cu Sinan-bassà Cicala, despre care scrie Iesuitului Rinieri (v. p. 25=329, nota 1). Nici Giurgiul n'a fost luat în rîndul întîiu de alții decît Mihai, cu privire la care se adauge cu meșteșug că „nu e menționat însă de loc în rapoartele nunciului" *(ibid.)*. Lucrul se și repetă la p. 27. Nu credem nici în marele rol personal al lui Sigismund Báthory în această refacere *(ibid.)*. O precisare — pentru 11 Decembre 1595 — a luptei fatale lui Ștefan-Vodă Răzvan la pagina 26 (330). Și isprăvile contra Turcilor ale acestuia sînt puse la îndoială *(ibid.)*. La pagina 30 meritul bătăliei de la Călugăreni se atribuie lui Albert Király, p. 30.

Între documente mențiunea silinților făcute în primăvara anului 1594 de Petru Șchiopul pentru a reveni în Domnie (pp. 43-4).

În April 1595 se credea la Roma că Aron-Vodă ar voi să se supuie Polonilor (p. 45, no. III). Interesant raportul din Praga, 25 Iulie al acelui an, în care se văd ostaşii creştini, după prada peste Dunăre, luînd Turnul şi dărîmîndu-l tot „fuori che una torre", unde, totuşi, se mai ţineau Turcii (p. 46-350, no. V): se trimete lui Sigismund un steag luat pe malul drept.

Extrem de important raportul Ragusanului Paolo Giorgi despre campania lui Sinan în Ţara-Românească. Avea 130.000 de oameni, între cari 5.000 de ieniceri, 3.000 de agemoglani, 12.000 de buni călăreţi asiatici, cu scuturi de fier şi arce, 50.000 de spahii şi spahioglani, 60.000 de Tatari dobrogeni („Detiorman" e Deli-Orman; „Gierihorro" e rău cetit). După prada care urmează Călugărenii, cea mai mare parte din Turci se întorc fără voie acasă. Doi Paşi sînt trimişi pentru a-i opri. Cu Sinan rămîn 60.000, dintre cari 35.000 călăreţi buni. Sigismund ar fi avut 200 mii (!) şi 12.000 (!) de Italieni, dar spioni arată că nu-s decît 50.000, între cari 15.000 călăreţi, 25.000 archebusieri (12.000 buni), cu *400* de Italieni; li se taie capetele de Sinan, care credea că oastea duşmană e mult mai mare.

Cînd ştie, mai tîrziu, ce-a fost, îi pare rău Vizirului că s'a retras. Ar fi vrut, ca şi Sultanul, pacea, dînd mijlocitorului — păcat că a murit conaţionalul Bruti! — ducatul de Naxos (nu „Nihnia", ci „Nihssia"). Sultanul e oprit de maică-sa de a se pune în fruntea oştilor, dar îl silesc Paşii şi soldaţii; unii Turci fug în Asia; „tunurile din Toscana" sînt puse la Helespont (p. 49). Se dă preţul crescut al grînelor în Dobrogea: 140 de aspri grîul, 120 orzul, 100 ovăsul; şi va mai creşte dacă Mihai taie drumurile şi nu dă provisii („lassarà", nu „lassava").

Pentru a nu irita pe acesta, Turci de acolo „retrag" pe Mihnea şi pe fiul lui (p. 50). „Chataxumaia" e *hatihumaiùm*, ordin *(ibid.)*. Sinan s'ar gîndi să ceară Polonilor a putea trece prin Moldova contra lui Mihai *(ibid.)*. Ar fi fost iarna o răscoală a Albanesilor, potolită cu ameninţări. Sinan ar fi murit de otrava dată de soţia lui Ferhad — mărturiseşte şi e aruncată în mare — sau de jalea pentru fiul căzut în Ungaria. După alţii, mustrat de Halil, şi pentru campania munteană, s'ar fi sinucis. În loc e Hasan, fiul lui Mohammed. De frica agemoglanilor, 16.000, Patriarhul şi şefii Grecilor sînt adăpostiţi prin locuri întărite din împrejurimi (pp. 50-1). Bulgarii şi Sîrbii, cu promisiune de a fi scutiţi de tributul de sînge, sînt întrebuinţaţi de Turci ca jăfuitori. Din Asia vin 20.000 de călări, cari au şi suliţi de „canna d' India", un cort şi două cămili la un grup de doisprezece. La p. 51 nu „giebebbi", ci *giebeggì*. În postscript ştirea despre cei 1080 de haiduci din Muntenia, cari ard Babadagul, oraş cu 10.000 de case, de unde se cere orez, „cara(?) d'oro", argint „şi alte lucruri", timp de trei zile; ar fi perit 6.000 de Turci, dar şi sătenii vecini ucid pe haiduci (p. 52).

Din raportul de la Praga, 15 Maiu 1597, se vede că Sigismund oprise orice ajutor direct pentru Mihai şi Bulgarii rebeli (pp. 53-4). La 26 Ianuar 1598 se vede că Împăratul cere prin Sigismund să treacă Mihai Dunărea (pp. 55-6). Greşeli şi în rîndurile ultime.

* * *

Voicu Niţescu, *Douăzeci de luni în Rusia şi Siberia, anii 1917—1918: ciclonul roşu*, Braşov 1928.

Expunere clară a împrejurărilor în care bolşevicii au luat puterea. Interesantă condamnarea din gura lui Gorchi la pp. 28-9. Un îndemn de prisonier ardelean: «Să nu jure România pace, d-le, că poate tot ajută Dumnezeu dreptăţii» (p. 42). Ziare scriu că Romînii vor ataca Petrogradul (p. 60). „Roşală" de la pagina 208 e Roschal, cel care a fiert în cazane la Kronstadt pe ofiţerii ruşi: el a fost arestat cînd voia să aresteze el pe comandantul frontului ruso-romîn, Şcerbacev, şi ucis apoi de Ruşii din cealaltă tabără, cari-l luaseră în primire cu un ordin de divisie românească falş (v. p. 208) Frumoasă descrierea Crăciunului la Samara şi mai ales a catedralei (p. 215 şi urm.); e o bucată de antologie. Tot aşa soldatul romîn în agonie Gheorghe Munteanu, care cere să fie trecut şi el, măcar de nume, între voluntari ca să poată muri ostaş romîn, p. 298.

Plină de excursuri istorice, bine informate, e una din cele mai importante cărţi care au ieşit la lumină în ultimele timpuri.

* * *

Emil Vîrtosu, *I. Heliade Rădulescu, acte şi scrisori* (în publicaţiile «Aşezămîntului cultural Ion C. Brătianu», Bucureşti 1928).

Cu un foarte frumos portret al lui Eliad, singurul vrednic de a fi reprodus, şi o prefaţă bine informată, se dă un lung şir de scrisori de cel mai mare interes, alături de acte ca acela prin care văduva lui Caracaş vinde lui Eliad şi unchiului, Slugerul Nicolae Rădulescu, în 1830, tipografia din Bucureşti (privilegiul domnesc din 25 Maiu 1820, p. 8 şi urm.; actul de vînzare, p. 15 şi urm.); de la 1832 rămîne numai scriitorul, p. 17 şi urm. Se face şi litografie (Bilţ, nu Biliţ; p 6). Eliad, „Eliadis", se îndatoria să tipărească şi Τοπογραφία τῆς Βλαχίας a d-rului Caracaş (şi în traducere germană). Eliad dăruieşte şi cărţi greceşti pentru premii, p. 18, no. IV.

O parte din scrisori sînt din corespondenţa cu bancherul Davicion Baii, pe care şeful guvernului provisoriu îl ajută a-şi culege dreptul de la ţerani (scrisoare către «domnul cetăţean» Florian Aaron, devenit «administratorul judeţului Ilfov», p. 21, no. IX). Afaceri de datorie, din ultimii ani; foarte sentimental bancherul purtat cu vorbe.

Note asupra *Enhiridiului* lui Al. Sturdza tipărit de Eliad pe sama lui Alexandru Filipescu-Vulpe, p. 30 şi urm.

Prin corespondenţa lui Gh. Bariţ se dau o sumă de scrisori din epoca tîrzie. O scrisoare din 1838 le deschide, largă, plină de intimitate, şi cu plîngeri contra lui Grigore Alexandrescu, p. 36 şi urm. («dobitocul sfîşiat care e ţeranul» şi partidele; p. 36; un profund sentiment religios: a scris o lucrare *Împărăţia lui Dumnezeu*, p. 39).

Se atribuie lui Eliad şi un articol care a apărut în *Le National*: e un atac contra lui Alexandru-Vodă Ghica, p. 44 şi urm.

Alte scrisori din anii '40 către un Duiliu din Brăila, p. 50 şi urm. Seci şi scrise în jargon; doar ici şi colo ceva de cules, în afară de glume, încă bune: „de au greşit cu mintea, cu inima n'au greşit", p. 68. La 1857, candidaturi la tronul Unirii: Chiselev (!), ducele de Nassau-Leuchtenberg, un Bonaparte, care ar cădea odată cu Napoleon al III-lea, p. 68. Eliad era contra legalităţii Divanului ad-hoc, voind să-l saboteze ai lui, p. 71. Candidatura lui Ion Ghica, pp. 73-78; a lui Mihai Sturdza şi a lui Vogoridi, p. 75.

Pentru traducerea Bibliei, p. 86 şi urm. Pentru planul lui Odobescu de a se ridica un monument lui Eliad, p. 91 şi urm.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

* * *

Dr. Simion Reli, *Politica religioasă a Habsburgilor faţă de Biserica ortodoxă-romînă în sec. al XIX-lea (în lumina unor acte şi documente inedite din Arhiva Casei şi Curţii imperiale din Viena)* (din „Codrul Cosminului", IV), Cernăuţi 1928.

Lucrare de mare interes din causa bogatului material inedit ce întrebuinţează pe lîngă opera de ansamblu a lui Mitrofanov şi ce s'a scris în româneşte, dar şi forma e deosebit de îngrijită. Se releva elementul masonic în mişcarea lui Horea, format de „fraţii" din Viena, „cea mai mare parte Romîni". După d. Silvestru Moldovan, *Momente noi din revoluţia lui Horia* (Braşov 1918), menţiunea căpitanului cu chipiu roşu" care întovărăşia la început pe şeful ţeranilor (poate un Mihai Popescu, trecut apoi în Bucovina) Aflăm că Bucovina propusese pentru Vlădica Petru Pavel Aaron titlul de „exarh al plăeşilor" (de fapt: plaiurilor), pe care-l refusă Maria Teresa (p. 10). Încă de la 1783 Iosif al II-lea se rosteşte pentru o episcopie a Romînilor neuniţi (p. 12). Supt Francisc I-iu planul de a aduce pe toţi ortodocşii din Monarhie la Unire (p. 17). În Bucovina se alipeşte episcopului un Consistoriu, cuprinzînd şi doi ofiţeri catolici (p. 23). O privire asupra episcopatului de Arad, p. 28 şi urm. Diaconii „valahi" în cojoace făcuţi de Pavel Avacumovici, p. 33 şi urm. Autorul proiectului cere despărţirea Romînilor, „blöd und wankelmütig", de Sîrbi (pp. 38-9) şi introducerea literelor latine, în legătură cu originile româneşti (p. 42); să nu se mai facă Vlădici

prin alegere. Ştiri şi asupra catolicismului în Principate, p. 69 şi urm. Şcoala de fete din Bucureşti a episcopului Molajoni (nu Melajoni), p. 73. Biserica din Botoşani, p. 75 şi urm. Musica Hatmanului Iordachi Costachi şi cu capelmaistrul Nogues (p. 77). Catolicii din Grozeşti, p. 81. Cîteva documente.

* * *

Bună culegerea de *Pagini de istorie literară românească* (vol. I: *Scrisori vechi)* a d-lui Gh. Cardaş, în biblioteca „Semănătorul" din Arad. Coresi de la 1527 şi 1538 nu e diaconul (v. p. 13). Descrierile de persoane la Ureche s'au dovedit, de d. P. P. Panaitescu, a fi luate în parte din literatura istorică polonă. Se dă o parte din opera mai de curînd găsită a Mitropolitului Varlaam, *Leastvita* (p. 65). Ucenicia ca „piseţ tînăr" a lui Udrişte Năsturel la 1628, pp. 70-1 (apoi „tainic" domnesc). P. 80, Liov, nu „Lion". La bibliografia Mitropolitului Dosoftei să se adauge studiul mieu asupra *Liturghieriului* de la Upsala (în „An. Ac. Rom."). Note originale asupra legendelor raportate de Neculce, p. 272. Îngrijită şi de folos va fi biografia care întovărăşeşte deosebitele capitole.

Acelaşi dă a doua ediţie, cu text modernisat, din *Ţiganiadă.* Foarte bune table.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Introducerea e mult adăugită.

* * *

Constantin N. Tomescu. *Documente şi scrisori din familia basarabeană Andronachi Donici,* Chişinău 1928. Acte interesante şi pentru altceva decît genealogia. O „pagubă de goştină", pentru care răspunzătorul e întemniţat de Domnie, p. 7. Un „ficior" care „s'a dus la Moscali" pe la 1793, p. 9. O danie de Ţigani către Andronachi Donici biv Vel Medelnicer (pp. 11-2). La 1799 a fost Mare Ban (p. 13). La 1822-3 era Logofăt Mare (pp. 31-3 şi urm.). Un act de la văduva lui Andronachi, mort la 4 Novembre 1829, din familia Vîrnav (p. 43) N. I.

* * *

St. Wedkiewicz, *Mickiewicz w literaturze rumuńskiej* („Mickiewicz in literatura romînă"), foileton în ziarul „*Czas*" din Cracovia, 13 Ianuar 1921.

D l Wedkiewicz aminteşte că lucrează la o operă întinsă, «Istoria influenţelor polone în civilisaţia Romînilor», în care influenţa lui Mickiewicz va cuprinde o parte însemnată. Mickiewicz, precum se ştie, ca profesor la Colegiul de Franţa, a fost ascultat de numeroşi studenţi romîni. In memoriile lor către guvernul frances la 1848 se întîlnesc ideile lui Mickiewicz. D. Brătianu scria lui Quinet în Ianuar 1847: «de câte ori nu ni

s'au umplut ochii de lacrimi... la auzul glasului d-tale şi al lui Mickiewicz..., când ni arătaţi... mucenicia Poloniei». In revistele ardelene de la 1843-1848 se regăsesc bucăţi literare inspirate din „Wallenrod". Papiu Ilarian exaltă figura lui Mickiewicz în introducerea volumului II din Istoria sa a Romînilor (Viena 1852). D. Wedkiewicz a aflat între cărţile oprite de censură in Moldova în epoca de la 1840-1856 şi „Oeuvres poétiques" de Mickiewicz. Opera lui pătrunde totuşi în cercurile literare din Principate, *„Cărţile poporului şi pelerinagiului polon"* influenţează adînc în primul rînd pe Heliade Rădulescu în «Souvenirs et inpressions d'un proscrit», apoi „Cîntarea României". D. Wedkiewicz analisează pe larg această operă, pe care o socoate foarte înrudită cu ideologia lui Mickiewicz şi tonul lui profetic. D-sa este de părere că autorul „Cîntării României" este totuşi Bălcescu. „Nu cunosc un scriitor romîn mai apropiat de ideologia romantică a emigraţiei polone ca Nicolae Bălcescu, nici un prieten mai călduros al Poloniei ca dînsul."

Între manuscrisele Academiei Romîne (Nr. 147) d. Wedkiewicz a aflat o traducere completă a «părţilor poporului şi pelerinagiului polon», traducere din franţuzeşte provenind din Moldova, scrisă cu cirilice pe la 1845. Traducerea nu poartă numele lui Mickiewicz, şi catalogul manuscriselor Academiei nu ştie, din această pricină, să indice autorul operei.

Se menţionează în conclusie traducerea a două sonete de Mickiewicz publicată de d. Iorga în «Floarea Darurilor» şi faptul că B. P. Hasdeu a însemnat numele marelui poet polon în mausoleul fiicei sale Iulia.

P. P. Panaitescu

* * *

Olgierd Górka. *Stan badan i zadania historjografij stosunkow polsko-rumunskich* („Starea cercetărilor şi problemele istoriografiei legăturilor polono-romîne"), referat în volumul publicat cu ocasia celui de-al IV-lea congres al istoricilor poloni la Poznan, 1925, 27 pp.

Autorul este şi el un bun cunoscător al literaturii istorice romîne şi al limbii noastre. D-sa arată că pentru studierea cu folos a legăturilor istorice polono-romîne se cer trei lucruri: o terminologie sigură, contactul strîns între cele două istoriografii şi schimbarea unor puncte de vedere greşite asupra trecutului. Pentru primul punct d. Górka constată că terminologia vechilor cronici şi a scriitorilor poloni e foarte încurcată şi adesea supt Moldawja, Multany, Woloszczyzna, se înţeleg cînd unul, cînd altul din Principate. D-sa propune pentru Poloni terminologia: Rumunja (România), Moldawja (Moldova), Woloszczyzna (Muntenia).

Pentru punctul al doilea, propune publicarea unei bibliografii,

şi constată ce puţin sînt cunoscute în Polonia publicaţiile de materiale istorice româneşti, şi vice-versa, în România cele polone.

Anume probleme istorice nici n'au fost atinse de cercetători, ca de pildă „participarea vasalilor moldoveni la alegerile (regale) polone..., precum şi întreg sistemul feudal întîrziat al Poloniei, care considera la fel pe vasalii prusieni şi moldoveni".

În privinţa punctelor de vedere ce trebuiesc schimbate, d. Górka observă că unii istorici poloni serioşi, ca Al. Jablonowski şi A. Lewicki, considerau Moldova ca făcînd parte în evul mediu din Polonia şi Cetatea-Albă ca port polon. În realitate Polonia a încercat în mai multe rînduri, dar zădarnic, să cuprindă Moldova, precum aceasta încercase să ocupe Pocuţia. D. Górka admite că acţiunea lui Ioan Albert la 1497 a fost în adevăr îndreptată împotriva Moldovei, şi nu împotriva Turcilor, cum susţin şi azi mulţi istorici poloni. Punctul de vedere sănătos al unui istoric trebuie să fie acela că încercările polone de a cuprinde Moldova şi încercările acesteia de a-şi asigura Pocuţia n'au contribuit decît la decăderea celor două ţeri. Adevărată politică sănătoasă n'au făcut decît acei cari au lucrat la alianţa moldo-polonă.

P. P. Panaitescu.

* * *

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ştefan Meteş, *Relaţiile Bisericii româneşti ortodoxe din Ardeal cu Principatele romîne în veacul al XVIII-lea*, Sibiiu 1928.

Privire cuprinzătoare asupra unui subiect foarte discutat, şi cu pasiune confesională. „Sinodul din Septembre 1700 nu s'a ţinut", şi păr. Meteş promite a o dovedi (p. 8). Toate izvoarele sînt cu cea mai mare îngrijire întrebuinţate.

N. I.

* * *

Stanisław Wedkiewicz. *Z dziejów polonistyki w Rumunji: Bogdan Petriceicu Hasdeu* („Din istoria polonisticei în Romînia: Bogdan Petriceicu Hasdeu"), extras din „*Prace Polonistyczne ofiarowane prof. Ianowitosiowi*", pp. 473-488, Varşovia [1927].

Cunoscutul prieten polon al Romînilor presintă compatrioţilor săi, într'un articol perfect informat cu tot ce s'a publicat în literatura românească, pe B. P. Hasdeu insistînd mai ales asupra legăturilor lui ştiinţifice cu Polonia. Bunicul lui, Tadeu, e menţionat în istoriile literare polone. Juste aprecieri asupra activităţii filologice şi literare a lui Hasdeu şi asupra sentimentelor lui polonofile (cf. la p. 480, unde se reproduc cuvintele lui: „Din tot sufletul doresc libertatea Poloniei... Mama mea a fost polonă, şi am învăţat poloneşte în şcoli"). D. Wedkiewicz menţionează faptul că ziarul „*Czas*" din Cracovia din 23 August 1861 anunţă cetitorilor săi presenţa „d-lui Hyzdew" în Galiţia.

Urmează analisa principalelor opere ale lui Hasdeu. Conclusia

este severă: „Plină de contraziceri şi de tendinţe haotice, activitatea ştiinţifică inegală şi capricioasă a lui H. n'a dat resultate positive pentru slavistica romînă". Autorul recunoaşte totuşi că Hasdeu a fost un deschizător de drumuri, un trezitor de energii.

P. P. Panaitescu.

* * *

Stanislaw Wedkiewicz, *Z tradicyi rumuńskich o Janie III Sobieskim* („Din tradiţiile româneşti asupra lui Ioan III Sobieski"), extras din *„Studja staropolskie. Ku czci Aleksandra Brücknera*, Cracovia 1928, 10 pp.

D. Wedkiewicz analisează felul cum apare figura regelui Sobieski în literatura romînă (Negruzzi, Vasile Alecsandri). Dimitrie Cantemir a arătat pe Sobieski într'o lumină nefavorabilă şi a influenţat astfel şi literatura de mai tîrziu.

D. Wedkiewicz socoate drept legende fără fundament istoric faptele atribuite de Cantemir lui Sobieski: aducerea cu forţa a Mitropolitului Dosoftei în Polonia, cheful de la castelul domnesc din Iaşi cu cîntecul „Constantine, fugi bine" şi asediul cetăţii Neamţului, apărate de cei cîţiva plăeşi.

Chestiunea ar putea fi disculată mai pe larg, în legătură cu celelalte izvoare istorice asupra acestor evenimente.

P. P. Panaitescu.

* * *

Mihail Lascaris, Смедерево в Молдавској? („Smederevo în Moldova?") extras din „Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор", VII, Belgrad 1927 (pp. 222-224).

Numele „Smederova", „cetatea de la tîrgul Romanului", apare numai în cronica lui Grigore Urechi, după care îl ia şi Dimitrie Cantemir. E un nume care provine din tradiţie cărturărească; nu apare în graiul poporului, nici în documente. D. Laskaris îl crede identic cu Smederevo, numele oraşului sîrbesc, cunoscut de obiceiu sub forma coruptă Semendria. Dar „Smederevo" nu este altceva, dupa P. Skok, decît o derivaţie din românescul Sîmedru (Sf. Dumitru)

O emigraţie sîrbească în Moldova nu se poate dovedi prin nimic; deci e probabil că în popor era cunoscută cetatea Romanului supt numele de Sîmedru, iar un cronicar erudit l-a transformat în corespunzătorul sîrbesc, pe care-l găsise în analele sîrbeşti sau chiar în cronici bizantine, care-l menţionează de asemenea.

P. P. Panaitescu.

* * *

L. T. Boga, *Documente basarabene*, II, *Scrisori şi răvaşe* (1660-1860), Chişinău 1928.

Foarte folositoare culegere, şi nu numai pentru viaţa privată în Basarabia.

Astfel, de la început, scrisoarea de la Constantinopol (Ţarigrad), 10 Mart 1660, a lui Vasile Lupu mazil către „iubitul şi scumpul său fiu Io Ştefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn ţerii Moldovei", pentru satul Bubuiugi (de unde Logofătul Teodor Bubuiug al lui Petru Rareş), cumpărat de el în boierie şi dăruit „unui copil, Orheianului", iar, după moartea acestuia şi căsătoria „Orhieniţei", lui Iani Sulgerul, „că ne-au slujit şi în ţară şi prin Ţara Căzăcească şi la Crîm şi aicea". Murind el, fiii moştenesc de drept; pentru fete „cu ţiitori", să i se dea de ştire lui Vasile. Lui Necula, fratele lui Iani, să i se restituie ce i s'a prădat „cînd au fostu primeneala de ne-am dus noi den ţară", rămînd să fie ajutat şi altfel: e un document de prima ordine (p. 11).

Tot aşa n-l VIII, din 15 August 1802. Se vede din acest act secret al Spatarului Ioan Canta că oposiţia moldovenească, pe care am arătat-o supt cei doi Callimachi şi Grigore Ghica, nu desarmase. Se vede că „Orheenii boieri" şi „toţi oamenii de acolo" au venit cu „mari davagilîc" pentru a „scoate" din ce rost va fi avut pe acolo pe „fratele lui Vodă", care era atunci Alexandru Suţu. Ei mai „cer să pue la cale şi birurile, căci nici de dînsul va fi bine, nici de boerii de aice". Se sprijiniau pe ultimul act căpătat de Ruşi de la Turci cu privire la Principate şi aflat pe cale rusească. Se ştie că acest hatişerif prevedea înlăturarea dărilor introduse de la 1783 şi reservarea demnităţilor pentru boierii indigeni. Scrisoarea spune: Mai mult decît *aceşti* Greci să nu aducă un Domn: adică un Portariu, un Postelnic şi un Cămăraş", „numai un cifert să să ei şi o agiutorinţă la patru ciferturi". „S'au trimes ca să să scadă birul la toati ţînuturili." Altfel, „armiile împărăteşti poati să pue la cali". Se cere distrugerea „răvaşului", trimes cutărui vătaf.

Se vede că la 1804 boierii basarabeni obişnuiau a trece, pentru afaceri, în „Rusăia" (no. XI). Un capuchehaie traducător din turceşte al actelor unor ţerani din raiă, no. XV. Se ştia, cred, că maiorul Panaite Hagi-Ilie trecuse în Rusia la 1812 (no. XXI). O scrisoare din 1818 de la Mărioara Calimah; no. LXII. O scrisoare din 20 Maiu 1821 a lui Iordachi Drăghici, „ca unul ce totdeauna au păzit datorinţa", către „cinstit al său mai mare" biv Vel Vornicul Iordachi Ghica; no. XC. O scrisoare a lui I. Sturza către Drăghici, pentru moşiile acestuia Bălăşineşti şi Colincăuţi; no. XCIII. La 1823 un boier vorbeşte de „şăreţii cei înfricoşaţi ai Bucovinii"; p. 89. Un D. Russu e de sigur ruda lui Alecu Russo, pp. 130-4. Notăm în scrisoarea lui de la 9 Novembre 1836: „Asăminea şi Grigorie Russu di la Măcărenca au răposat: l-au clironomisăt *Alecu di la Micăuţi* şi cu Enăcachi" (p. 132). Cereri de mode la 1836, p. 133, no. CLXXXII. Iată şi pentru Andronachi Donici, la 21 Iunie 1837: „Andronachi Donici s'au însurat la Moldova, şi cu o cu-

coană foarte siută, fiica lui Neculai Canta, ministrul vnutrenih del din Eşi"; p. 134, no. CLXXXIII. Glumele lui D. „Russo" despre „portretul Împăratului", pe care nu vrea să-l mai cumpere; *ibid.*, no. CLXXXIV. Un Iordachi Russu de la 1845 înainte, p. 142 şi urm.: el pomeneşte de *nepotul Alecu;* p. 145, no. CXCVIII. O scrisoare foarte rău redactată româneşte de la „Valeria Ghijdeu" (Hasdeu), din Cîrstineşti, 28 Mart 1750, către nepotul Ivănuţă; p. 145, no. CXCIX: se ştie că era Evreică botezată. Şi altele de la dînsa până în 1859 (p. 147).

Şi expresii fericite: „cu Dumnezeu nu mă pot bate" (p. 27). „Nu săntem a nu ne putè puni la cale"; p. 31, no. XXXIII. „Să încap de aşa om"; p. 35, no. XL: „Aceia ce nu sînt faţă pierd dreptăţile"; p. 69, no. LXXXV. „Întîmplările ci au vinit poate să acufunde pe oricine"; p. 69, no. LXXXV.

N. I.

* * *

Wislawa Knapowska, *Kandydaci do tronu polskiego w czasie wojny krymskiej* („Candidaţii la tronul polon în epoca războiului Crimeii"), Poznan, 1927, 75 pp.

Războiul Crimeii dădea speranţa Polonilor că Statul lor va fi reînfiinţat. Se vorbia chiar de candidaţi la tronul polon: principele Napoleon (Plon-Plon), vărul lui Napoleon al III-lea, ducele de Cambridge, un Hohenzollern, etc.

Pentru liberarea Poloniei, emigraţii poloni din Constantinopol, în frunte cu C. Czajkowski, caută să recruteze Cazaci în Dobrogea, originari din Polonia. Woroniez e trimis la Tulcea în acest scop. Dar ocuparea principatelor romîne de Austria împiedecă pe emigraţi să treacă voluntarii în Polonia.

La 1854 principele Adam Czartoryski, retras la Paris, într'un memoriu al său către generalul frances aminteşte că la 1812 Ţarul Alexandru îi scrisese, făgăduindu-i restabilirea Poloniei, luîndu-se şi Galiţia Austriei, care ar fi primit în schimb principatele romîne (p. 49).

P. P. Panaitescu.

* * *

Dr. Const. Pavel, *Şcoalele din Beiuş, 1828-1928,* Beiuş 1928.

E o întinsă lucrare, cuprinzînd mai mult decît anunţă titlul şi redactată într'un stil de concentrată energie (astfel, la pagina 41, Basarabii „Domni prin sfat şi vitejie", cuvinte ca *iveliste* = origine, p. 62, formule ca „Voevodatele duhovniceşti", p. 101; frumoasa caracterisare a bisericilor româneşti, p. 104; „a vămui clipele istorice"; p. 130).

Autorul crede în „ducatele" Anonimului. Se relevează că prima donaţie regală făcută episcopiei de Oradea-Mare, fundată numai de regele Ladislas, înseamnă pe Romîni, cu dăjdi

speciale. În ea se închid Ţinuturi depărtate de sediul episcopal, care nu puteau să aibă valoare decît prin locuitorii de acolo (pp. 6-7). La 1274 se vede că erau mineri la Băiţa (p. 8). Interesantă şi derivarea din Belu a Beiuşului (cf. Tiuş din Teiu). Lămuriri asupra sensului local al noţiunilor de exploatare agricolă medievală: *mansio* şi *porta descensus*, pp. 8-9, 60, şi urm. Se încearcă a fixà cîte sate româneşti puteau fi pe aici în secolul al XIV-lea; pp. 8-9. Se observă că *autohtonia Romînilor se dovedeşte şi prin caracterul aproape inabordabil al locurilor unde sînt aşezaţi: „prin prăpăstii şi vîrfuri de munţi, prin tiharaie şi ponoare"*; pp. 9, 36-7. Şi nobilii respectă dreptul românesc; p. 10. Se discută aportul slav: rolul negustorului Samo e încă neclar; cf. pp. 11-2. Nu e fără interes nici apăsarea asupra calităţii cis-danubiene a elementului slav din româneşte, p. 17. *Jude* e în adevăr o creaţie romanică; Slavii au împrumutat-o, ca şi Goţii; de unde forma *sîndie* pe care o cita d. Păcală în monografia sa despre Răşinari. Comparaţia între slavismul nomenclaturii din şes şi romînismul celei din munte, pp. 18-9. Acelaşi lucru se poate observa la Romînii transdunăreni. Se subliniază forma românească în care documentele, *toate*, păstrează numele Crişului; pp. 19-20. Minele nu puteau fi părăsite niciodată (v. pp. 20-1). Se dovedeşte prin autopsia geografică rostul de aşezări supt-cetate al satelor ungureşti bihorene; pp. 22-3. *Ei ieau haina Romînilor şi cîteva cuvinte;* p. 23. In chestia Secuilor autorul represintă un punct de vedere întrecut; p. 24 şi urm. (dar se rîde cu dreptate de Gepizii păr. Karacsónyi, căruia pentru „Jipii" lui i s'ar putea recomanda şi... Jipii Sinaii) Negerfalva de lîngă Beiuş e vădit satul lui Negru, şi chiar Jánosfalva, „satul lui Ioan", *represintă sistemul românesc al satului de origine genealogică*. Bulgari, prin aceste coclaure (v. p. 28)! Moigrad, pe locul romanului Porolissum, pare a veni din Maligrad, „cetatea mică", printr'un fenomen lingvistic românesc.

La 1219 în registrele orădane „quidam potens, nomine voiavoda"; p. 31. Nume de iobagi: Vlad, Paşca, Radu, Stan, *Micul*, Crăciun, Iancu, Sălăvăstru; p. 32. Olăhtelek la 1283; *ibid.* La 1294 vedem pe Romînii din Ţinut ca luptători; p. 34. Ca aprovisionatori ai cetăţii; pp. 35-6.

Un alt capitol urmăreşte pe Voevozii locali: Nicolae la 1274, Ioan la 1263 (?) cu fraţii Boc şi Balc (ca şi cel din Maramureşul lui Bogdan), cunoscutul Neagu din Huduş, la 1326. *E de observat că formula „possessio... in qua Negul Woyvoda considet et commoratur" corespunde cu cea moldovenească: „unde a fost" sau „unde este" cutare, şi aici n'a fost doar o colonisare*. Identificarea Voevozilor de la 1345, din „Remecha", „Bivini", „Syprach", „Zopus", „Auginas" cu Voevozi bihoreni din Suplac, Beiuş, Remete, Topa e foarte ispititoare, dar e o piedecă

legătura lor cu „Alexander Bassarati"; ar trebui să se admită ori o mare confusie în cancelaria papală, ori că acest „Alexander Bassarati", căruia nu i se zice nici „princeps" ca acelui din „Romecha" nci „Voyvoda", să nu fie Domnul muntean (v. p. 42 şi urm.)[1]. Iar tot d. Pavel observă că episcopul nu e altul decît solul la Alexandru, care *şi atunci* e numit aşa. Prin acest fapt însă s'ar explica legătura, şi ea în aparenţă aşa de curioasă, între Domnul muntean şi aceşti Voevozi bihoreni, şi unii şi alţii cunoscuţi în special acestui episcop, favorit al Angevinului Ludovic, Dimitrie Mesesi. Tot mai mult se lămuresc începuturile vieţii politice româneşti! Faptul, pe care se sprijină autorul, că scrisorile Papei se adresează şi episcopului de Orade ar fi o dovadă; p. 42. Foarte curioasă părea şi designaţia *Olachi Rumani*, care arată însă că *informaţia venia de la un cunoscător fără patimă al unităţii româneşti*. D. Pavel îl presintă ca *un continuu îngrijitor al Romînilor de supt cîrja lui* (p. 43 şi urm.). Voevodului Petru, fiul lui Stan, la 1349, i se dă voie a-şi ţinea un preot pentru a creşte satul (pp. 43-4 şi nota 9): actul e inedit. *E o mare, foarte mare asămănare între turnul de la Sîn-Miclăuş şi Sînicoară de la Argeş;* p. 47. La Remete biserica ar avea „fresce bizantine"; p. 50. Un Popmezeu, pe aproape: i se vede originea de la un popă românesc, ca Popăuţii, Popeştii; p. 50.

Capitolul III e de istorie socială. Se presinta (şi după cartea, pe care n'o cunosc, a d-lui R. Patiţia, *Ţara Ţopilor*, Orăştie 1912) diplomele episcopale de reformă pentru Romîni din 1452 şi 1454 (pp. 55 şi urm. 59): cartulariul din 1374): judecată prin Voevod şi patru cnezi aleşi; crainicul execută sentinţa; se fixează şi dăjdile. Dar autoritatea superioară a episcopului se aşează peste vechiul obiceiu (Gheorghe *frater* nu e Frater, ci episcopul Martinuzzi: „fratele Gheorghe"; de altfel v. p. 86). În ce priveşte biserica, n'aş crede că „fragmentul de Evanghelie tradus de popa Giurgiu din Luncasprie" e din sec. al XV-lea, ceea ce i-ar da o aşa de mare valoare (cf. p. 64). Tot aşa şi cu *Octoihul* de pe la 1500 şi *Liturghieriul* corespunzător *(ibid.)*. Un preot din secolul al XVII-lea, care-şi însamnă toată genealogia de preoţi până la 1390, p. 65. Protopopul Dan de la 1503, pp. 65-6. Voevozi nobilitaţi; p. 67 şi urm. Voevozi-preoţi, ca la 1533; p. 101. Interesant numele de „la curţile Ilii" pentru fostul sat Ilyeháza, „Ilieşti"; p. 68.

În capitolul IV, Beiuşul (totdeauna Beinş, p. 69 şi nota 1: nici vorbă de o origine slavă din *bielo*; tot aşa pentru Bihor, *biela hora*. Mai cerînd un Băieniş de la Băiţa vecini; cf. luminiş; v., după ungurescul Belényes, satul vecin Belejeni. Veche

[1] Aprozia ar fi Ambrosie. „Auginas" în acest caz nu poate fi Argeş, şi trebuie căutat tot pe acolo, dacă nu e un sat dispărut (cf. p. 51).

cetate, ale cării ruine, ca şi ale vechii biserici a episcopului Andrei dei Scolari, se păstrează încă. Interesantă *Pătăreasca*, strada unde au fost *pateri*, dar *Burgundia*, mare şi mică, dacă s'ar putea lega cu *burgul*, n'are nimic a face cu Occidentul burgund (p. 71, nota 6). La 1451 oraş liber; p. 77, 79 şi urm. E ajutat de Croatul, om al Renaşterii, prieten al lui Ioan Hunyadi, episcopul Ioan Vitéz de Zredna: p. 78. Se urmează cu istoria oraşului în capitolele V-VI. Protopopul din 1641 Avram Burdánfalvi, p. 88. Se trece la păstorirea Mitropolitului Sava Brancovici; p. 89. La 1661 începe stăpînirea turcească; p. 91 şi urm. Se arată *folosul pentru Romîni al acestui regim democratic*, pp. 92-3. La 1683 cucerirea habsburgică, p. 93. Apariţia curuţilor rákóczyeni, p. 94. La înfrîngerea lor se dărîmă cetatea Finişului, cum supt Turci dispăruse tîrgul Seplacului *(ibid.)*. De atunci începe „roirea" românească; p. 95 şi urm. La 1726 clopotniţi în Beiuş — odată Romînii erau legaţi de calvini; p. 99 —, p. 97. Preoţii atîrnă de protopopi din sate; pp. 99-100. Protopopi de aceştia în secolul al XVIII-lea; p. 101. Ar fi de tipărit predicile, din 1755, ale „popei Iosif din oraş din Beiuş"; p. 107. La 1847 Ioan Papp va publica „Învăţături morale"; p. 108. Noile şcoli; p. 98 şi urm. Companiştii greci în legături cu centrul orădan, p. 102 şi urm. De la 1760 (refăcută în mare la 1796) şi biserica unită, pe lîngă cea ortodoxă a acestora; p. 103. La 1828 Romînii represintă 42% din populaţie, apoi 49%; pp. 105, 109: bresle de tăbăcari şi cojocari, fabrică de hîrtie episcopală la Timiş, fabrică de sticlă la Bel, minele. Pe aici răsare consilierul gubernial Ştefan Costa la sfîrşitul secolului al XVIII-lea; p. 106. Şcoala mixtă, cu companişti, se desface la 1818; p. 108.

In capitolul VII opera episcopului Samuil Vulcan. De la 1781 episcopul Moise Draguş avea domeniul Beiuşului; p. 111 (n'avem articolul păr. I. Radu cuprinzînd, în *Cultura creştină* pe 1918, corespondenţa episcopului). Curioasă originea lui Samuil Vulcan, născut în Veza lîngă Blaj, venind de la un „Vornic Vulcan", fugit de urgia lui Şerban-Vodă Cantacuzino (o spune Şincai; v. p. 112). La 1828 Pedagogiul sau „Gimnasiul mic" al lui cu patru clase, peste două ale celei primare, la Beiuş; pp. 112, 118 şi urm., 121 şi urm. („carte de dojană"). Ioan Maiorescu începe aici; p. 117. Opreliştea de a face şcoli asemenea la „Arad, Lipova, Lugoj, Baia-Mare, Seini, Şancuta-Mare"; p. 132. La 1836 se adaugă clasele de „umanisare"; p. 133.

Capitolul VIII dă lista profesorilor cari s'au perindat. În al IX-lea istoria şcolilor de la 1848 înainte. De la 1844 se încercase a se impune limba de predare maghiară, în locul celei latine; p. 150. Şi în registrele bisericilor; p. 151. La 4 Mart 1849 episcopul Vasile Erdeli introduce limba românească în gimnasiu; p. 152. Se creiaza, după cerinţile legii austriace, clasele VI-VIII;

p. 154. Dar germanismul e impus în toate clasele de sus; p. 155. Primejdia de maghiarisare va urma. Şi elevi bucovineni mulţi, între 1860 şi 1890; p. 162. Profesorii de la 1854 în capitolul X. Am cunoscut şi eu pe Moise Neşiu, tatăl d-rului Neşiu: în casa canonicilor de la Oradea-Mare, bătrînul, cu luleaua lui, cu părul tuns scurt şi mustăţile lungi, părea mai curînd un husar în pensiune; vorbia româneşte frumos şi cu haz. Cărţile de studiu, pp. 190-1.

În capitolul XII episcopul Mihail Pavel şi creaţiunile lui (clădirea din 1887 a liceului „Samuil Vulcan"). Se vorbeşte pe larg de coborîrea, de către studenţi, a steagului unguresc şi de urmările ei: maghiarisarea cursului superior; pp. 207-8. La 1891 ca mijloc de apărare se clădeşte Internatul pavelian; p. 210. Urmează la 1896 şcoala de fete; p. 213 şi urm. Un internat ortodox se întemeiază la 1899; p. 217. Capitolul se încheie frumos aşa: „Sînt vremuri şi virtuţi, pentru care zilele noastre dovedesc tot mai puţină înţelegere"; p. 220.

În al XIII-lea capitol activitatea episcopului Dimitrie Radu, mort aşa de tragic. Marea lui fundaţie de burse; p. 225. La 23 Novembre 1918 el are fericirea de a reintroduce în liceu limba românească (p. 225 şi urm): „după vremile schimbate şi în temeiul dreptului de liberă dispunere al naţiunii romîne peste soarta sa". La 1920 şcoala de fete devine liceu; p. 228. Profesorii noi, în capitolul XIV. În capitolul XVI amintirile anilor 1918-9. Ce priveşte francisarea şcolilor de actualul episcop, nu putem împărtăşi entusiasmul autorului (p. 277 şi urm.).

Un apendice de documente. Şi nobilitarea, în 1602, a orăşenilor de Sigismund Báthory; pp. 329-32, no. IX.

N. I.

* * *

Iosif Macurek, *Husitství v Rumunských zemích* („Husiţii în ţările romîne"), extras din *„Časopis matice moravské"*, LI, 1927, Brno, 98 pp.

Excelenta lucrare a d-lui Macurek, bun cunoscător al literaturii istorice romîne şi chiar al arhivelor noastre, aduce contribuţii şi lămuriri nouă la chestiunea influenţei husite în ţerile noastre. D-sa întrebuinţează fireşte, pe lîngă materialul românesc, publicaţiile cehe, ungureşti, polone şi iugoslave, privitoare la chestiune. După introducerea bibliografică (pp. 1-11), urmează un capitol intitulat „Începuturile mişcării husite în Moldova, (1431-1436)" (pp. 11-29), cu lămuriri asupra fundaţiunii Statelor romîne şi a causelor pătrunderii influenţei slave. Dacă între aceste cause d. Macurek are dreptate să socoată imigraţii din Sudul Dunării şi întemeierea mănăstirilor, nu se poate reţinea ideia că Mitropoliile ambelor ţări au fost fundate de episcopii *slavi* de la Vicina şi Cetatea-Albă, cari aduc cu ei cultura slavă. Actele Patriarhiei constantinopolitane spun lămurit că primul era

Grec, al doilea Moldovean. Pe de altă parte, d. Macurek cercetează influenja catolicismului în Moldova. Husitismul se întinde în această țară grație certurilor dintre comunitățile și ordinele călugărești catolice, și numai între catolici. Interesantă e figura lui Iacob husitul, care pe la 1431 apare la Baia. Era, se pare, originar din Moldova, dacă e identic cu acel Iacobus de Molda sau „de Moldavia", care era înscris ca student la Universitatea din Praga între 1402 și 1410 (v. și p. 25, nota 1, despre emigrația Husiților alungați la 1420 din Ardeal în Moldova). Polonii intervin oficial în Moldova împotriva Husiților, însă sînt mereu plîngeri că Alexandru-cel-Bun îi sprijină. Episcopul Ioan din Moldova (Siretiu?) se plînge Polonilor de aceasta. D. Macurek vede causa acestui sprijin în alianța Domnului Moldovei cu Svidrigaillo, pretendentul lituan.

Capitolul II. *Mișcarea husită în Ardeal și Ungaria orientală* (pp. 29-53). În Ardeal și Ungaria se constată în prima jumătate a secolului al XV-lea mari turburări sociale și religioase, nemulțumiri împotriva clerului, năvălirea sectelor bogomile din Bosnia. Husitismul se întinde întâiu în regiunea Sirmiului și apoi în Ardeal numai între catolici. E vorba chiar de un fel de alianță între Husiți și bogomili. Această răspîndire e cu atît mai ușoară, cu cît în prima jumătate a veacului al XV-lea o mulțime de tineri din regiunile ardelene sînt înscriși la Universitatea din Praga (de ex. „Ondrei de Satmaru, Leonard de Kluje, Martin de Septem Castris", Mihai de Turda, Ioan de „Sibine"-Sibiiu, etc.). Propovăduitorii religiei nouă se răspîndesc în Banat și chiar în Ardeal, și probabil că răscoala cea mare din 1437 e în legătură cu această propagandă. Ca un șef al mișcării religioase catolice împotriva Husiților în Ardeal și Ungaria apare Iacob de Marchia, a cărui operă e descrisă de o cronică ce-i este închinată. In urma acestei mișcări șefii husiți Toma și Valentin, „duo literati", fug în Moldova.

Capitolul III. Husiții și „frățiile" în Moldova (1437-1492) (pp. 53-75). După moartea lui Alexandru-cel-Bun (cred că data 1431 e o greșeală de tipar; p. 54), turburările interne din Moldova nu sînt favorabile întăririi catolicismului. Atunci se traduce în Moldova Sf. Scriptură în ungureşte de cei doi emigrați, mai sus pomeniți, Toma și Valentin. Unul din cele trei manuscrise cunoscute a fost copiat în Trotuș la 1466. Bandini menționează la Neamț în 1647 un «missale germanicum ab Hussitis relictum". D. Macurek socoate și el că cele mai vechi texte religioase românești: Codicele Voronețean, Psaltirea Șcheiană sînt datorite influenței husite. Ar fi fost scrise în Nordul Ardealului sau Nord-Estul Moldovei de un Sas sau Ungur, cu scop de propagandă (după cum susține d. Drăganu). Despre Valentin, literatul husit, cronica Minoriților din Alba-Iulia spune că a trecut din Moldova în Turcia pentru propagandă și că a

fost ucis acolo din porunca împăratului turcesc. Celalt «literat», Toma, rămîne în Moldova. La 1452 trece prin Moldova spre Turcia un alt propagandist husit, „Constanti Anglicom" (Englesul). Contra-propaganda catolică în Moldova se exercită mai ales prin Polonia, cu Minoriții. La 1461 se scrie în scop de propagandă lucrarea «*Reprobationes triginta octo articulorum, quos tenent heretici Usiti de Moldavis*». De asemenea vin propagandiști catolici din Ardeal. Cronica Minoriților mai sus pomenită, vorbind de acești propagandiști, are o povestire extrem de interesantă. La 1462 Sebastian Ianosii, «custos Transylvaniae» cu frații călugări e trimis în Moldova. Acolo liberează o femeie de demoni, și ea trece la catolicism. Călugării moldoveni trimit la frații catolici pe cîțiva dintr'înșii, cerîndu-li să nu se ocupe de moldoveni (shismatici), ci numai de Unguri, dar frații răspund, bătîndu-și joc de trimiși. Mitropolitul se plînge Domnului, care chiamă în fața lui pe fratele Sebastian. Acesta spune Domnului, care era însuși Ștefan-cel-Mare: «Si nos in isto regno non fuissemus, vos diu a Turcis captivi fuissetis ducti et perivissetis». Cronica a păstrat cuvintele Domnului: «Ego videbo si sine vobis Deus a Turcis nos defendat, volo ego quod vos omnes sine mora de regno meo exeatis!", ceia ce se și face. Această prețioasă cronică a fost găsită în manuscris de d. Macurek la Biblioteca Batthyanyi din Alba-Iulia (v. *Rev. Ist.*, XI, pp. 183-4).

«Frații cehi», alungați din Moravia la 1481 de Mateiaș Corvinul, se stabilesc în Moldova. În fruntea acestora era Mikulas Slausky, bine primit de Ștefan-cel-Mare. S'a păstrat și o scrisoare din 1494 către frații cehi din Moldova (anexa IV, pp. 97-98), adresată de bătrînii comunității cehe din Boemia. E un îndemn să stăruiască în credința lor. Se face mențiune de faptul că Voevodul Ștefan li-a permis să se așeze în țara lui și să-și cladească un oraș, dar ei fură siliți curînd să pribegească de două ori în fața năvălirii turcești, risipindu-se în diferite locuri.

Capitolul IV. Sfîrșitul husitismului în Moldova (pp. 75—79). E probabil că resturile Husiților din Moldova și Ardeal în veacul al XVI lea s'au confundat cu reformații, dar încă supt Vasile Lupu Bandini mai afla urme de a le lor.

Capitolul V. Formele ritualului și credinței la Husiții din Moldova (pp. 79-85): e o analisă a scrierii menționate mai sus «Reprobationes triginta octo articulorum...» (publicată de Fermendžin, *Acta Bosnae*, p. 245 și urm.). In Anexe (pp 85-8.), d. Macurek analisează cîteva chestii de amănunt (despre unii Cehi din secolul al XV-lea în Moldova, ca militari sau negustori, despre orașul Huși și Husiții de acolo, pomeniți și într'o Cronică ungară. Numele orașului ar fi după d. Macurek o amintire a Husiților).

P. P. Panaitescu

* * *

L. Mirković, Милешевска плаштаница молдавског војводе Александра («Aierul de la Mileşevo al Voevodului Moldovei Alexandru»), în Прилози за књижевност, Belgrad, VII, 1927, pp. 130-136.

La mănăstirea Pacri din Slavonia se păstrează un „aier" din 1567, dăruit de Domnul Moldovei Alexandru Lăpuşneanu şi de soţia sa mănăstirii Mileşevo. D. Mirković publică o reproducere fotografică a acestui frumos obiect de artă, care represintă brodat pe Isus mort adorat de Maica lui, de sfinţi şi îngeri, o lucrare decorativă, dar plină de mişcare şi cu un simţ clasic al grupărilor armonioase. Inscripţia în limba slavo-moldoveană se traduce astfel: „Cu voia Tatălui, cu ajutorul Fiului şi săvîrşirea Sfîntului Duh, bine-credinciosul şi de Hristos iubitorul Domn Io Alexandru Voevod, din mila lui Dumnezeu Domn al ţerii Moldovei, şi Doamna sa Roxanda şi prea-iubiţii lor fii Bogdan şi Petru şi Constantin şi fiicele lor Anghelina şi Tudora şi cneajna Teofana şi Maria Teofana şi Nastasia au făcut acest dumnezeiesc aier pentru sf. mănăstire care se numeşte Milişeva, unde este prea-fericitul părinte al nostru Sfîntul Sava Sîrbul, şi unde este hramul Înălţării Domnului Dumnezeului şi Mîntuitorului Nostru Isus Hristos, în anul 7075 (1567), luna lui August 6."

E vorba de mănăstirea în care se păstrau moaştele Sf. Sava, patronul Serbiei. D. Mirković observă că Roxanda, soţia lui Alexandru Lăpuşneanu, se trăgea după mamă din despotul Ioan al Serbiei, ceia ce se ştia. Într'o scrisoare a sa către Ragusani, Alexandru Lăpuşneanu pomeneşte la 1566 de rudele sîrbeşti ale soţiei sale, ce se aflau la Curtea lui [1].

P. P. Panaitescu.

* * *

Dr. Iacob Radu, *Episcopul Vasile Erdeli (Ardelean, Erdélyi), (1843-1862), extras din Istoria diecesei romîne-unite a Orăzii-Mari*, Oradea 1928.

Istorie amănunţită a unui episcop bogat şi mîndru, cu interes pentru cultură. Născut în 1794 la Macău, unde erau 258 de familii «declarate» româneşti (p. 11), învaţă la Timişoara şi Oradea, aici şi un an de drept, unul de teologie catolică, apoi la Budapesta şi Viena, tot pentru teologie; preot din 1820, la Beiuş, la Oradea din 1829. Era vorba să fie trimes în Muntenia pentru păstorirea uniţilor la 1825. La 1835 canonic. Episcop la August 1842. Reformează preoţimea deprinsă a umbla „în

[1] În aceiaşi revistă sîrbească, VII, 1927, pp. 233-6, d. T. Giurgević publică o notă despre „Adolf Berman în România". E vorba de un tipograf din Belgrad, de origine german, care întemeiase în Serbia o primă tipografie la 1831. El trăi cîţăva vreme în România, şi o notă a d-lui N. A. Bogdan, publicată în *Arhiva* din Iaşi (1926, pp. 135-7), care-i este consacrată, e acum tradusă în sîrbeşte cu unele completări.

brace largi şi pistriţe", în „veşmînt scurt", „cu pipa, cu taşniţa şi cu alte scule de fumat" (p. 8). Se promovează învăţămîntul (p. 19 şi urm.). La 1852 Consistoriul din Blaj vrea Universitate românească sau măcar Facultate de drept (p. 21). Episcopul crede că sînt lucruri mai urgente. Dar el stăruie la 1855 pentru catedra românească la Budapesta, folositoare pentru străini din causa marilor interese cu Principatele (p. 23; prima propunere fusese în 1855; numirea lui Alexandru Roman pe lîngă Liceul Premonstraţilor abia la 1862-3); la 1851 numai se întemeiază la Oradea societatea literară, dorită încă din 1851 (p. 23). De la început e pentru o înţelegere cu Maghiarii (p. 26 şi urm.). Dar apoi serbează biruinţa Imperialilor. Va cere la 1849 pentru *Terra Romanorum* „un prefect sau guvernator cu reşedinţa la Blaj", avînd şi pe Romînii din Maramureş, Sătmar, Bihor, Arad, Banat (p. 32).

* * *

C. Stan, *Şcoala poporană din Făgăraş şi de pe Tîrnave, I, Făgăraşul*, f. an.

Bogate ştiri de tot felul în acest mare volum de peste 500 de pagini. Note geografice: Făgărăşanul ştie de Ardeal, de Ţara Bîrsei, de *Ţara Branului*, de *Mărginime*, de Ţară (p. 6). Beşimbac, Bessenbach, Rîul Pecenegilor (p. 8). Lista *boierilor* de aici, pp. 9-10. Cocan ar fi fost un *litteratus*, un diac supt Gheorghe Ştefan, p. 10. Istoria şcolilor începe la p. 29. Pe la 1787 Guvernul cere ca preoţii şi cantorii să fi urmat la „şcoala normalicească", avînd „atestat" (p. 30). Pentru trecut, se înşiră mănăstirile (Comana-de-Sus, Şinca Veche, Şinca Nouă — ruine care merită cercetare —, Şercăiţa, Bucium, Berivoiu, Recea-de-Sus şi cea de Jos, Dejanu, Breaza-de-Sus, Netoţi, Lisa, Sîmbăta-de-jos, Drăguşul-de-Sus şi cel de Jos, Viştea-de-Sus—acolo, ceteşte: Pahomie—, Arpaşul-de-Sus şi cel de Jos, Cârţişoara, Scorău, Porumbacul-de-Sus,—adecă: satul şi mănăstirea, străvechea identificare a călugărului cu preotul, cînd nu chiar cu episcopul. Supt Iosif al II-lea dispar cele din Boholţ (=Făget), Mărgineni, Racoviţa, Berivoii Mici (pp. 32-3). Şcolile din oraşe: Braşov, Sibiiu, Blaj, Făgăraş, p. 34 şi urm. (ştirile cunoscute). Şcoala Susanei Lorántffy a fost semnalată şi aiurea, şi în această revistă chiar (IX, pp. 187-91): i-am reprodus programul (d. Stan recurge la inedit). Se semnalează dascălul de la 1662, Mihai Silvassy (p. 41). Şcoala exista şi la 1694 (diploma lui Apaffy pentru zidirea, *după dorinţa Vlădicăi Varlaam*, a bisericii lui Brîncoveanu, la Ilarion Puşcariu, *Documente*, II, p. 358; citat pp. 41-2). Au fost în adevăr Becleanul şi Sîmbăta reşedinţe ale Vlădicăi unit, înainte de Blaj (p. 42)? De la 1702 sinoadele cer trimiterea de bursieri la Viena, Tîrnava, Roma (p. 42). Acte, multe, despre şcoala din Făgăraş le-am dat în *Studii şi doc.*, XII. Cursurile de învăţători din Si-

biiu, 1784-6, p. 47 şi urm. (şase săptămîni de Paşti). Consideraţiile asupra interzicerii de la şcoală a săteanului din Vechiul Regat ori asupra ţinerii lui înadins în semi-învăţătură pentru folosul clasei de sus (p. 652) sînt greşite: v. *Istoria învăţămîntului românesc* a mea. Note asupra şcolii mici ardelene înainte şi după 1868, cînd se cerea învăţătorului absolvirea „preparandiei", p. 67 şi urm. (după o lucrare a d-lui Traian Şuteu). Să mi se dea voie să nu cred în satul din judeţul Neamţ unde Ţiganii se ţin cu alunele adunate de veverie, Ţigani a căror soartă o deplînge autorul (p. 94, nota 1). La pagina 96 era aşa de necesar portretul d-lui prefect, cu batista scoasă elegant din buzunar? Tot aşa circulara d-lui prefect care oscilează între „voiu" şi „vom". Foarte bună critica robirii de învăţămîntul secundar a şcolii primare prelungite, p. 106 şi urm. Şi cererea de adaptare la mediu a acesteia, pp. 108-9. Tot aşa şi răspingerea şcolii-casarmă, care înlătură tot ce aduce copilul, pentru a-i da pînea de scoarţă de copac a teoriei (p. 110 şi urm.). „Să-l învăţăm din carte ce e pisica şi ce e cartoful..." Şi contra „istorioarelor morale", pp. 111-2. Federalele de copii din Franţa, pp. 114-5. Încercarea făgărăşeană, p. 115 şi urm.

Foarte bună descrierea şcolilor în legătură cu a satelor înseşi. Vechea şcoală cu învăţătorul tocmit de săteni pentru „o dutcă pe an şi două ouă pe săptămînă, de copii" (p. 140), plus, pentru cămara de acasă unde se făceau lecţiile, „două bucaţi de lemne zilnic şi încă un ou săptămînal": altfel „sucitul părului după cuiu şi apoi bătutul cuiului în părete", beţe la spate şi în genunchi pe grăunţe (pp. 140-1). Vederi ale mănăstirii din Cîrţa, pp. 185-7. Şi pe acolo, la Colun, mărginirea numărului copiilor: acum Saşii l au părăsit (p. 202, nota 1). „Masa popii" într'o pădure, p. 207. Un manuscris de Alexandrie în satul Galaţi, p. 265 (scrisă la 1795, de un băiat de şaptesprezece ani; şi învăţături din Scriptură; p. 265). Greşeala de a expropria ca absenteişti pe Romînii din America, p. 272. Numele de Hîrseni nu poate veni decît de la Hîrsu, oricît un individ cu acest nume n'ar apărea documentar (p. 278). Era de însemnat aici secretarul domnesc din secolul al XVII-lea Iacob Nagy de Hîrseni. Iar vechiul dascăl tocmit de sat, p. 367. Ştiri istorice despre castelul şi biserica Brîncoveanului la Sîmbăta-de-sus, p. 375 şi urm. (nu redă izvorul). „Mănăstirea" în ruine de la Şinca Nouă, p. 405. V. şi 406 (bună reparaţie). Mănăstirea din satul Toderiţa, p. 441. Curioase ordine şcolare grănicereşti, p. 469 şi urm. De-ar fi urmat îndemnul de-a alcătui un Muzeu făgărăşean!

* * *

Ferdinand Lot, *La fin du monde antique et le début du moyen-âge* (col. Berr), Paris, 1927.

Cartea d-lui Lot e, cum se putea aştepta, a unui erudit de cea mai largă lectură — la sfîrşit o bogată bibliografie — şi de un ascuţit spirit critic, aplecat la presintarea cu un mare talent polemic a unor opinii în mare parte personale. Se presintă întâiu ca un capitol de istorie a instituţiilor, domnia lui Diocleţian. Se discută apoi politica religioasă a lui Constantin-cel-Mare, presintată ca resultatul unei „minuni", convingerea fulgerătoare a Împăratului; ne ţinem de părerea anterioară pentru motivele arătate în *Revue historique du Sud-Est européen*. D. Lot e pentru capitolul următor, „Reorganisarea economică a lumii romane", un specialist. Incontestabilă teoria sclavului de simplu lux. Capitolul urmăreşte a dovedi că în antichitate n'a fost adevărat capitalism: n'a fost acţiunea modernă a capitalismului, şi în acest domeniu sînt volume de scris. Urmează capitole de o perfectă precisiune despre instituţii. Apoi acela despre categoriile sociale (să fi fost pretutindeni miserie şi constrîngere? Viaţa omenească e mai variată şi mai complexă). Originea *colegiilor*-caste trebuie căutată în Orient: intră oare noua realitate *cu totul* într'însa? De comparat cu *Le livre du préfet*. Veacul al IV-lea nu represintă altceva decît pătrunderea libertăţii occidentale în categoriile de imutabilitate ale Orientului. Tot ceia ce jigneşte pe Occidental era în natura lucrurilor. *Sistemul se lua întreg*. El era necesar aşa. Anemiarea oraşului nu se vede de loc în ceia ce Amian Marcelin spune despre Amida şi Adrianopol, despre Roma însăşi (cf. pp. 145-6). În alt capitol proprietatea mare domanială e presintată ca în luptă hotărîtă cu Statul. Creşterea puterii acelor *potentiores* e datorită necesităţilor de apărare locală. Capitolul, numai de cîteva pagini, face loc consideraţiilor subtile despre „decăderea şi sfîrşitul artei antice". Chestia basilicei devenită biserică, obiect de discuţii, e atinsă uşor (p. 156). Apoi capitolele corespunzătoare despre literatură şi spiritul public (ştiu eu dacă se pot face generalisări într'un asemenea domeniu?; cf. p. 212: „troupeau de raïas à la turque").

A doua parte se chiamă „la débâcle". Oare trebuie primită explicaţia lui Ludwig Schmidt că Ostrogoţii şi Visigoţii sînt „Goţi strălucitori" şi „Goţi cuminţi" (p. 221)? Cătunul romîn nu pare a veni de la Mongoli, ci de la «cantonul» tîrziu latin (v. p. 222). La p. 224: Safrax. Casuri de împăraţi barbari, pp. 230-1. Barbarii au fost numai condottieri? Ei represintau un întreg popor, cît de mic, în mişcare. Influenţa şefilor barbari în armată la pagina 271.

O altă parte urmăreşte cele petrecute după răsvrătirile barbare. Amintirea faptului că şi Ricimer ca şi Teodoric bătuse monede cu numele său (p. 281). Regele Sisebuth al Visigoţilor

scrie, în veacul al VII-lea, Viaţa Sf. Desideriu (p. 287). Expunerea, episodică, devine narativă la Iustinian, presintat şi după tradiţie ca ambiţiosul cuceritor. Medalia lui Leovigild din Spania cu chipul lui Iustin al II-lea, p. 310. Caracterul cuceririi Galiei de Clovis, p. 370 şi urm. De la pagina 399 înainte se cercetează instituţiile.

* * *

P. P. Panaitescu, *Nicolae Bălcescu, patru studii istorice*, Bucureşti 1928.

O foarte bună introducere despre Bălcescu. O bibliografie complectă a operei lui (a se adăugi o scrisoare a lui Bălcescu pe care am dat-o în *Revista Nouă*, III). Urmează scrierile istoricului: *Mersul revoluţiei în istoria Romînilor, Logofătul Miron Costin, istoricul Moldovei* (exhumată din „Calendarul popular pentru 1847"), *Comentarii asupra bătăliei de la Cîmpii Rigăi sau Cosova* (din „Propăşirea") (la pagina 42, nota 2, Barselio e Barletio; greşelile de tipar, multe, trebuiau îndreptate), *Despre starea socială a muncitorilor plugari în principatele romîne în deosebite timpuri.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

* * *

Eugeniu N. Giurgea, *Din trecutul şi presentul Basarabiei*, Bucureşti 1928.

Întâiu, un capitol de istorie, mai puţin adevărat, dar foarte viu. Amintiri personale din 1917, p. 14 şi urm. Autorul fusese chemat de Murgoci, „care avea o însărcinare din partea guvernului în chestia Basarabiei", pp. 17-8. Expunere foarte amănunţită a situaţiei din Odesa şi a războiului civil de acolo. Şi multe acte publice, care nu se află aiurea. Opunerea rusească la actul Unirii, p. 87 şi urm. „Monumente publice după Unire", p. 93 şi urm. Paragrafele următoare tratează din deosebite puncte de vedere aceiaşi epocă. De la pagina 143 etnografie (2 956.934 locuitori în 1922). Cea mai mare parte a cărţii e ocupată însă de presintarea situaţiei economice.

* * *

Grigore Nandriş, *Patru documente de la Ştefan-cel-Mare* (din „Memoriile Academiei Romîne"), Bucureşti 1928.

După nişte fotografii, se dau de d. Grigore Nandriş trei documente inedite de la Ştefan-cel-Mare şi un al patrulea cunoscut numai printr'o traducere.

Din primul, a cărui dată a dispărut, s'a păstrat numai o mică

parte: dania unui Cîrstişor la Pîrăul Negru. Al patrulea, în 1490, dă lui Isac Vistierul satul Folticeni pe Şomuz, „unde a fost Stan Pîntece" (= Foltea, Folticiu, de unde: Folticeni), şi satul Buciumeni, acesta de la Maruşca, fiica marelui negustor Mihai Logofătul şi nepoata popei Iuga (interesant numele de familie *Stănifesculu)*. Unul priveşte satul Maxineşti, numit după Stan Macsin. Ultimul, foarte stricat şi el, pentru acelaşi sat. Multe explicaţii şi identificări. Tablă de nume. Fotografii.

* * *

P. P. Panaitescu, *Contribuţii la opera geografică a lui Dimitrie Cantemir* (din „Analele Academiei Romîne"), Bucureşti 1928.

D. P. P. Panaitescu pune în legătură opera lui Dimitrie Cantemir pe terenul geografic cu mediul de specialitate: Hrisant Notara, Ioan (Ieroteiu) Comnenul, Meletie de Arta şi Constantin Stolnicul Cantacuzino. La pagina 2: originalul hărţii Stolnicului a fost găsit de d. Dimancescu la British Museum şi presintat, în şedinţă publică, Academiei Romîne. La pagina 5: Agathus e Agathias, Belarminus e vestitul cardinal Bellarmino, „Glicas" e Glykas, „Grigore Tureneanul" e Grigore de Tours, Cuspin e Cuspinianus, Sidonie e Sidonius Apollinaris, Trithimie e Trithemius. Harta Stolnicului a fost comunicată lui Ierotei în vederea vre-unei lucrări şi tipărită de Hrisant la Padova. Se reproduce pentru prima oară harta lui d'Anville după Cantemir.

* * *

Victor Motogna, *Un erou din graniţa năsăudeană: Nichita Ignat*, 1928 (f. loc).

Biografia, îngrijită, a unui Năsăudean, căpitan în armata austriacă, apoi colonel în cea a României. In cale, note asupra „şcolii normale" din Năsăud (din 1770; director în 1834 Ioan Marian, cu studii pedagogice din Liov; lista profesorilor, pp. 9-10). Atitudinea grănicerilor faţă de încercarea Ungurilor de la 1848 de a-i cîştiga pentru causa lor, p. 13 şi urm. (refus de a lupta cu Sîrbii, după decisia adunării populare de la Năsaud contra unirii cu Ungaria; în Octombre refus formal de a jura pe Constituţia ungurească, în ciuda silinţilor lui Emanuil Gojdu şi lui Sigismund Pop, profesorul de la Oradea-Mare; arestare şi evadări). Iea parte la războiul din 1877.

* * *

G. Bogdan-Duică, *Vasile Alecsandri, povestirea unei vieţi* (ediţia Academiei Romîne), Bucureşti 1926.

Împărţirea pe scurte paragrafe a unei expuneri „populare" în mai puţin de o sută de pagini a vieţii lui Alecsandri. În cursul ei semnalări şi reproduceri de inedite (contractul lui Cuénim cu

familia Burghele, 1841, la pagina 8, nota; Vida, învăţătorul poetului, ar fi un „*negustor* călugărit"; p. 8; note nouă despre întăiele studii ale lui Alecsandri, pp. 9-11; şi despre Furnarachi, p. 10 nota 2; sentimente „terăniste" ale lui Alecsandri la 1840, constatate cu bucurie de autor la pagina 15; la pagina 18 nota 1: „flatteur" nu „flatteux"; fuga lui în 1848, pp 25 6, petrecerea la Paris, p. 27; întoarcerea la 1850, pp. 28-9; la pagina 36: Bazaine pentru Bazène; ştiri noi din Crimeia, tot acolo; la pagina 38: Cuciureanu, nu Cuciuran; atitudinea în momentul Unirii, pp. 43-4; planul, din 1847, al unei *Traianide*, p. 50; Ioan Alecsandri cere să se dea în dar volume din ediţia Socec în Ardeal şi Bucovina, p. 52 La 1888 se scrie regelui că ar voi ca Sinaia să fie, curînd, în mijlocul României, p. 56; profeţia „colosalei dărîmări de Imperii" încă din 1878, p. 57, nota 1. Cîteva stampe, unele noi.

* * *

Liviu Marian, *Contribuţiuni la istoria literaturii româneşti din veacul al XIX-lea*, Chişinău 1927.

În primul studiu se relevă că d-rul Vasile Popp şi-a luat pentru tesa sa despre îngroparea la Romîni cele mai multe ştiri de la Petru Maior, din 1817: el pomeneşte şi un Calendar de Sibiiu cu datine româneşti de pe la 1800 (şi etimologii, pp. 11-12). În a doua se caută modelul frances al Poeticei lui Eliad (un Lecoutz de Lavizac; se redau bune traduceri din francesă ale lui Eliad). O listă a lui Alexandru Hasdeu pentru literatorii romîni din Basarabia la 1835 (Gheorghe Beideman a locuit la Iaşi: fetele lui şi ale surorii bunicului meu Costachi Iorga trăiau până dăunăzi). Am pomenit şi eu Dicţionariul de conversaţie al lui Asachi (numai prima fasciculă, pe care o aveam): note despre colaboratori. Note despre calendarele bucovinene (din 1811, 1812, 1814). Se arată că Ianache Pangal, dragoman în 1806 încă, şi-a tipărit dialogurile şi vocabulariul de turceşte (şi despre o gramatică şi un abecedariu rus, p. 52; un dialog ruso-romîno-turc al lui Anton Pann). Se relevă că dialogurile sînt şi de interes cultural. — Note despre „ideia proprietăţii literare la scriitorii noştri în prima jumătate a veacului XIX" (Costachi Stamati denunţă, pentru o traducere din Derjavin, pe Vornicul Dimachi). — Influenţa lui Puşchin la poeţii romîni (şi bucata «Rătăcirea» din calendarul bucovinean pe 1854).—Despre M. S. Möckesch, care, iscălind S. M, dă acele *Rumänische Dichtungen* din Sibiiu 1851, pe care cred că le-am pomenit şi eu undeva. A presintat, la 1846, şi „cîntece bisericeşti" ale noastre, iar în manuscris se păstra o „legendă valahică" de el şi o traducere în româneşte a Catehismului luteran. Se şi reproduce ceva dintr'o prefaţă interesantă (e vorba şi de literatura cultă, dar el cunoaşte numai pe Eliad, Bolintineanu şi Rosetti). — Un studiu

atent e consacrat mediocrei încercări dramatice de debut a lui B. P. Hasdeu, *Răposatul Postelnic*, precum se vorbeşte şi despre schiţele în acelaşi gen din revista *Aghiuţă* (fără gust); mai interesante, ideile politice ale tînărului Hasdeu: ele ţintesc şi o reformă agrară (p. 127); Hasdeu e contra prinţului străin (p. 128). Remarcabilă observaţia, care mi s'a impus şi mie: „Iubesc pe ţerani pentru că sînt Romîni, iar nu pentru că sînt ţerani" (pp. 130-1). În paginile următoare, e vorba de atitudinea lui Hasdeu faţă de cercările istorice ale lui Bolintineanu (bună caracterisare a firii lui, de cineva care totuşi nu l-a cunoscut: am făcut şi eu experienţa capricioaselor lui schimbări de atitudine: după ce-mi răspinsese de la premiul Academiei — care totuşi mi-a fost acordat — «Chilia şi Cetatea-Albă», mi-a scris că o credea opera unui „Basarabean" şi că mă judeca „o perlă a generaţiei tinere", iar pe urmă...). Un studiu despre moartea lui Bolintineanu (bună definiţia: „un cîntăreţ entusiast al trecutului nostru istoric, trecut idealisat în chip exagerat şi banalisat prin artificialitate în simţire şi exprimare", p. 140), şi o notiţă despre bine alcătuita *Romänische Revue*.

* * *

Henri Focillon, *La peinture, XIX-e et XX-e siècles, du réalisme à nos jours* („Manuels d'histoire de l'art"), Paris 1928.

Se începe cu consideraţii generale: apologie a oamenilor de la 1848, cari inaugurează, de şi momentan învinşi, o eră socială, de realism. Interesantă observaţia că la Imperiul înviat s'a raliat „dreapta Saint-Simonienilor pentru îndeplinirea marilor lucrări publice" (p. 3). Intăiul capitol pleacă de la Chenavard (care crede că numai musica mai poate crea) şi, mai ales, Courbet, puşi în legătură cu manifestaţiile literare ale d-nei George Sand, ale lui Balzac şi cu dreptate lăudatului inovator modest care e Champfleury din *Chien-Caillou, L'usurier Blaizot, Les souffrances du professeur Delteil* (p. 7): acesta creiază şi defineşte realismul *(ibid.)*. Courbet îl presintă ca „a traduce moravurile, ideile, aspectul epocei sale, *după aprecierea sa*" (p. 8). Realiştii anteriori, aşa de uitaţi, pp. 8, 10 (un Jeanron, un Daubigny — mai ales). Courbet, cel „cu capul de zeu asirian", cîntă cîntecele lui de-acasă, vînează, se laudă (p. 10): se ştie că a distrus din pasiune populară coloana lui Napoleon şi că a fost pus să-i plătească reconstituirea (p. 12). Ca în toată opera d-lui Focillon, se dau detalii de tehnică pe care nu le poţi găsi aiurea (v. pp. 12-3). Millet apare alături, plin de duioşie ţerănească (p. 18 şi urm): se relevează şi epoca lui de încercare în alte domenii, multe. Se restituie locul lui acelui Daumier, fiu de burghes, care a adus o altă realitate, trecînd de la desemn şi caricaturi la pictura cea mare: d. Focillon îl apropie de Balzac, îl pune în faţa lui (p. 28). „Enormitatea tristă" a lui, *ibid.* Ingenioasa apropiere între Millet şi Puvis de Chavannes p. 33.

Realismul în Belgia (de Groux, Constantin Meunier, Leys, de Brackeleer) e aproape nou într'o lucrare de orizont internațional. Reprodus admirabilul *Bénédicité*, de un „catolicism" profund, al lui de Groux (p. 35). De relevat la el „un ton moral plus haut", p. 36. E aici, mai ales la Brackeleer, ceva din poesia belgiană de astăzi. Stevens furnisează portrete clasei de sus, altă realitate a Belgiei („sens de la jupe"; p. 40). De sigur că e și ceva din Mieris într'însul (p. 40). Apoi reacțiunea „Artei libere" (Rops). Meunier are patima vieții sure a lucrătorului chinuit, asfixiat. Și peisagiul (pp. 45-6).

În capitolul III, Olandesii, mai discreți, după tradiție, iubitoare de strecurările luminii („réalisme feutré", p. 48). Și un Evreu, Josef Israels. Desțeratul Jongkind, cîștigat de Franța, vecin de inspirație cu Iaponesii (p. 58). În al IV-lea, Germania întâiu: Menzel, cu lecții englese și francese, ironic, reducînd la miniatură visiuni istorice sau descoperiri în viața contemporană, recele Leibl, cu profilurile pure și fețele liniștite. Se trece ușor asupra Austriei, copiste și decorative, pentru a da cîteva nume ungurești: Sziniey, Munkacsy, religios și moralist, „Hongrie brute et mystique", „le moins sensible des peintres", p. 66. Frumos peisagiul lui Pál, cu amintiri de Rembrandt (v. p. 49). Poporaniștii ruși, p. 67 și urm. Unii pictori sînt „ambulanții" unei evanghelii sociale (p. 69). Mai ales Riepin (pp. 70-1). Poate această parte cerea mai mult spațiu și, iarăși, mai mult mediu.

Cartea a II-a presintă la început „romantismul Imperiului al doilea": desfășurea triumfului unei vulgarități speriate, de parveniți. O lume „insolentă" și „interlopă", p. 74. Cu aceasta, resturi de romantism, — „uscat" la Meissonier (p. 78), „miniaturist, fiu de miniaturist", pitic cu barbă romantică *(ibid.)*. Régamey e opus minuțiilor artificiale ale acestuia (p. 80). Cu ironie e presintat Doré, puțin peste umăr Fromentin, ca *jongleur* Ziem, cu o Veneție de șic (p. 84). D. Focillon preferă francheța Marsiliesilor, cu Monticelli, cel „fără literatură" și Grigori, Gustave Ricard (foarte frumoasă fala de la pagina 85). Apoi misticismul plastic al lui Moreau, devenit prerafaelit și „anticvar mistic" (p. 88). Eclectismul „bastard", „sensațional", are un larg capitol. Trec Gérôme, Couture, Henner, Cabanel, Bouguereau, Delaunay, foarte aspru prețuiți în caracterul combinat și chibzuit al artei lor, afară de Henner și Delaunay și mai ales Baudry. Henri Régnault apare ca periculos. Stilul „école", pp. 100-1. La această falsitate se alipește, nu fără oarecare cruzime genul dramelor lui Coppée și Richepin și „sălbătăcirea Iliadei" de Lecomte de Lisle (p. 101). Urmează peisagiul, și el dumesnicit (Chintreuil, Harpigniez, alături Rosa Bonheur). Se relevă Lépine și Boudin. Un loc de onoare școlii din Lyon (Ravier, Carrand, Vernay); Italianul Fontanesi. În capitolul IV acei cari par d-lui Focillon mai răi ca eclecticii: „pastiches et virtuoses". În-

tre ei pune pe Lenbach, un *Bildungsphilister* (p. 116), totuşi aşa de expresiv şi prin care vor trăi mari figuri ale epocei noastre. Dar caracterisarea Germaniei imperiale, procedînd prin carte în afară de natură, e foarte justă (p 116). Makart e „spumos", *mousseux*, p. 119. Mulţi vor prefera, ca autorul, pe ilustratorul Daniel Vierge, de la *Le Monde illustré*, un Spaniol, Ibericilor Fortuny şi Madrazo.

În cartea a III-a, noua pictură englesă: prerafaelismul. Se aduce ca fond literatura timpului, a lui Dickens şi a poeţilor mistici. Putea fi invocat Tennyson, care pleacă de la Shelley şi Keats. Se relevă cu dreptate *celtismul* şi *biblismul* mişcării (p. 131). Mişcarea lui Dante Gabriel Rossetti, Holman Hunt şi Millais, lui Burne Jones şi Morris, Madox Brown; ea are un profet ca Ruskin. Arta lor se presintă ca o revelaţie şi ca o consacrare. Acelaşi spiritualism exaltat şi la un Watts şi un Moore, corespunzînd unui Swinburne.

O a doua „parte" e consacrată „picturii moderne". Influenţa vechiului spanïolism şi a artei iaponese o creia-ă, după 1870, în Franţa.

Întâiu „pictorii hainelor negre". Se arată rolul schimburilor internaţionale prin exposiţiile universale. Influenţa spaniolă nu domină întregi pe Bonnat şi Carolus Duran (pp. 158-9). Urmează Bonvin, Ribot, Vollon, religiosul Legros, Fantin-Latour. Se ajunge la deschiderea prin Manet a unei noi ere. Pentru Degas un capitol, altul pentru Whistler. O foarte frumoasă definiţie a magiei artei la pagina 192.

E o plăcere să auzi spuindu-se că impresionismul nu e resultatul unei teorii, ci e o „întinerire din instinct" (p. 20), că el n'a inovat cu totul, că e un lirism mai frumos decît al literaturii contemporane *(ibid.)*, că n'a pretins a fi legat de o sensibilitate modernă trecătoare (p. 202); pentru el, ca şi pentru limba românească, lumea e lumină şi lumina e lume. Influenţe englese văzute la Londra ori aflătoare în sufletul unui Sisley (p. 206). Se începe cu Renoir pentru ca să se ajungă la Monet (formidabila lui Mare la pagina 217). Apoi Pissarro, şi alţii, şi altele, mai mărunţi. De la impresionişti (după tabloul *Impression*, din 1874, al lui Monet) se trece la neo-impresioniştii teoretici, după 1880. Seurat, cu înaintarea lui până la „volumele geometrice", Signac şi alţii, cu „ritmul", „măsurile" şi „unghiurile" lor (p. 227).

În cartea a doua, „bătălia", cu „conciliatorii" ca Jules Breton, Bastien-Lepage, Dagnan-Bouveret, Lhermitte, Henri Martin, Ernest Laurent, mai ales Besnard, un „Tiepolo" (p. 232). Se dă dreptate lui Jean-Paul Laurens, care e *altfel*, p. 236 şi urm. Apoi (cap. II) poesia de limpede vis a lui Puvis de Chavannes, creatorul „peisagiului moral" al epocei (p. 248; foarte duios portret al soţiei lui, Maria Cantacuzino, Mărioara Florioara a lui Alecsandri, la pa-

gina 243). În capitolul III se expune lupta contra artei fluide şi împrăştiate, cu forme clare, dar luminate de o adîncă viaţă interioară (p. 251). Eugène Carrière deschide noua direcţie. Nu se uită Aman Jean. Între „rafinaţi" şi Griguet, cu drăguţa lui copilă cu păpuşa (p. 261). De la Bretonul Cottet femeile în mantii negre mergînd la biserică (p. 265).

Cu cartea a treia se întră în veacul al XX-lea, unde aşteaptă Cézanne şi Van Gogh. Primul colorist, la care „coloarea e o modalitate a volumelor" (p 270). Cu pasiune e presintată ciudata figură a maestrului olandes. De aici se poate trece la simboliştii capitolului II (Gauguin). Un spirit aşa de deschis către lucrurile de viitor ca al d-lui Focillon nu putea despreţui cubismul lui Matisse şi al contemporanilor săi, dar în general evită să presinte ceia ce această artă are mai neobişnuit pentru bătrîna normalitate a inteligenţei noastre.

In cartea a IV-a străinii. Intăiu Englesii (Irlanda dă peisagiul lui Paul Henry la pagina 337), mai ales Brangwin şi Augustus John. Apoi America. O frumoasă caracterisare a poesiei lui Edgar Poe, pp. 346-8. Una a istoriei Statelor-Unite, p. 348 Ca pictori represintativi Walter Gay şi Sargent Belgia şi Olanda sînt împreună: multe nume, dar niciunul care să se impuie în arta universală (frumos peisagiul lui de Saedeler, p. 365). In Olanda şi un „giottism" modern, p. 375. In Germania obsesia rolului eroic, şi în pictură. „Inconscientul, durerea fatală, moartea" persecută pe artişti, p. 382. Se relevă ce dă Elveţia: Böcklin, totuşi cu fantastice şi exotice sonorităţi („pastorală eroică", „bestialitate eroică", pp. 387-8; soţie romană) şi Hödli au o altă notă. Noua direcţie aduce pe un Liebermann şi un Franz von Uhde. Apoi „extremele confusiei" secesioniste (p. 397). Nu vedem clar în mişcarea austriacă, plină de nume. La Cehi se distinge opera lui Mánes. Pe Matejko criticul modernist îl găseşte „cam gol", dar recunoaşte că e „mişcălor" (p. 404). Pentru Simiradzki cu vastele pînze judecata nu va fi mai bună (p. 405). Despre Wyspianski: „un viguros geograf al formei" (p. 406). Pe lîngă „eginetul" sculptor Mestrovici, cîţiva pictori sîrbi greu de definit (p. 407). Pictura italiană apare într'un zbor de nume care n'au cîştigat o celebritate universală, până la Segantini. Intins şi frumos capitolul despre Romîni cu trei reproduceri: după Grigorescu, Andreescu şi Luchian. Cu căldură se vorbeşte despre Spanioli: Sorella y Bastida, Rusinol, Zuloaga, cei doi Zubiaurre. Nordul are capitolul VI: Zahrtmann Danesul, Suedesul Liljefors, conationalii lui: Zorn şi Larsson, Josefson, Norvegienii Thaulow şi Krohg, Munch, Munthe, dar mai ales Werenskiold. Nu se uită nici Finlanda. Rusia de după Riepin: Vrubel, Serov, Maliavin, Somov, ilustratori de cărţi şi de scene.

N. Iorga.

—

CRONICĂ

Ceia ce dă d. Mihai Popescu, *Documente inedite din preajma Unirii Principatelor, din actele austriace păstrate în Arhivele Ministerului de Războiu de la Viena* („Aşezămîntul cultural Ion C. Bratianu", IV, Bucureşti 1928) nu e, întâiu, decît reproducerea unor părţi din Memoriile contelui („Graf", nu „Grafen") Wimpfen, *Erinnerungen aus der Walachei während der Besatzung durch österreichische* (nu „österreichischen) *Truppen in den Jahren 1854-1856,* carte care nu era necunoscută la noi, de şi, din causa raritătii ei, n'a putut fi întrebuinţată. Se vede că ocupaţia austriacă a fost cerută la 30 August 1853 arhiducelui (nu „prinţului") Albrecht, de o deputaţie compusă din episcopul de Argeş, Iancu Filipescu şi Scarlat Ghica (p. 5) La Bucureşti se afla un comitet naţional, în care intraseră Nicolae Golescu, un Rosetti (probabil C. A.) şi D. Creţulescu (p. 5). Recomandaţie către şefii armatei austriece de a cîştiga pe Romîni prin favorisarea vieţii lor economice (pp. 7-8). Nu poate fi vorba de „tratate comerciale" pe o asemenea vreme (v. p. 8). Se încearcă o rectificare de graniţă în folosul Bucovinei *(ibid.).* Ion Ghica a fost prinţ, nu „logofăt", de Samos (v. p. 9). Grigore Sturdza nu era „Miklis-Paşa", ci Muhlis-Paşa (v. p. 11). Duhamel se scrie cu un singur *m* (v. *ibid.*). Pentru încercarea revoluţionară a Bulgarilor la Brăila în 1841 (v. p. 13) era o întreagă bibliografie de citat.

Memoriile sînt, de sigur, foarte interesante. Toată lumea politică de atunci trece înaintea noastră supt numele pretendenţilor actuali sau posibili. Alexandru Ghica e presintat ca „activ, inteligent, însufleţit de cea mai mare bunăvoinţă", drept şi onest, ca autorul unei „cîrmuiri model în multe privinţi" (p. 15): n'avea autoritate asupra funcţionarilor. După depunere, stă la Viena, Paris, Dresda şi aiurea. Pe la 1854, întors în Bucureşti, dar complect isprăvit şi „sfărîmat moraliceşte", „aproape căzut în copilărie" (p. 16). Gheorghe Bibescu s'ar fi impus la Domnie printr'un strălucit discurs în Adunare (p. 18). El biruie astfel candidaţii cari pînă atunci avuseră foarte multe voturi. Cu calităţi mari, e de caracter slab, supus influenţei Doamnei Maria născută Văcărescu *(ibid.).* „Cochetă cu tendinţile dacoromane" (p. 19). Se fac observarii asupra unor părţi din cariera lui Barbu Ştirbei, de altfel „inteligent, activ, întreprinzător, plin de cunoştinţi administrative", de experienţă a ţerii, „bun gospodar acasă la el şi excelent financiar ca şef al Statului, dar interesat, plecat la nepotism, supus linguşirii", „în lăuntru slab, gata a ceda", „fără înfăţişare", „foarte nesigur, peste măsură de vanitos" şi prin aroganţă impopular, discutabil în viaţa privată, cu toate marile calităţi ale Doamnei (p. 21). Caimacamu

Cantacuzino s'a dat după păr în cursul administrației sale: i se recunosc mari merite în această politică de schimbător oportunism (pp. 22-3). Fără energie însă, „nul", de și înzestrat cu „finețe grecească". Tot așa de nul Costachi Ghica (pp. 23-4). Sărăcit, impopular ca Fanariot, Costachi Suțu e talentat și priceput la administrație. Alecu Ghica, zis Căciulă-Mare, a murit în vară la Karlsbad (p. 24). Ion Ghica se sprijină pe colonelul engles Colquhoun și pe ambasadorul Stratford Redcliffe: activ și energic, priceput în intrigi e și candidatul „daco-romînismului" *(ibid.)*, dar nu al lui Eliad și Tell, cari-l cred înțeles cu socrul său, generalul Mavros (pp. 24-5). Banul Herescu e rău și fără caracter, creatură rusească, dar sărutînd mîna lui Omer-Pașa; pentru naționali un „ciocoiu"; are numai formele fine. Filipescu-Vulpe e un boier de mode veche *(ibid.)*. Emanuil Băleanu, crescut în Germania, dispus pentru Austrieci, dar „mărginit, curios, leneș și nu cu totul cruțat de bănuiala interesului personal" (p. 26). „Sfîrșit" e și Vornicul Cornescu. N'are simpatii, ca Fanariot, intrigantul rusofil Iancu Manu (p. 26). Tot filorus e Slătineanu, iar Cîmpineanu legat de Englesi. Ioan Oteteleșanu are doar averea lui *(ibid.)*. Ioan Bibescu, insignificant, e numai „caricatura celor doi frați ai lui" (p. 27). Beizadeaua Scarlat Ghica e un om ruinat *(ibid.)*. D. Ghica e crescut în Germania, a călătorit mult, e un jurist distins; a servit în armatele bavareză și rusească; e cinstit și energic, dar de o vanitate bolnavă, supusă cui o măgulește; are și încurcături de familie *(ibid.)*. Crescut german e și Gheorghe Ghica, legat de Anglo-Turci; nu și-a făcut probele (p. 28). Gheorghe Știrbei, crescut în Franța, unde lea serviciu în armată, are cunoștințe, dar e reservat, închis *(ibid.)*. Și fiul lui Vodă Bibescu e crescut franțuzește: „eminent" tînăr, el servește acum în Alger *(ibid.)*. Grigore Brîncoveanu, de și educat în Franța, e căpitan de ulani austriac; deci cel mai recomandabil (pp 28 9). Ginerele aceluiași fost Domn, colonelul Ioan Florescu, e model în viața privată și plin de calități; soț slab al unei femei hotărîte. Tînărul Ioan Cantacuzino a dat mari dovezi de onestitate și corectitudine (p. 29). Eliad e zugrăvit fără note nouă (p. 30). A fost și la Eupatoria *(ibid.)*.

În raportul lui Stokera se observă întâiu că Mihai Sturdza, foarte înzestrat și bogat, e „zăpacit și puțin onest" (p 32). Dimitrie, fiul lui Mihai, căsătorit în Muntenia și trăind, și el, la Paris, e „un mare rusofil", introducînd practice din Prusia în armată și trimițînd pe tinerii boieri la școlile de cadeți din Berlin; cinstit, dar „slab de spirit", a stat mult în Viena și în Germania. Grigore, fratele precedentului, și el căsătorit în Muntenia, e „inteligent, energic", dar „zgîrcit, lacom și pornit"; nepopular din causa hrăpirilor și „loviturilor" din timpul Domniei tatălui. Grigore-Vodă Ghica, „plăcut, politicos", dar „bigot, egoist, curios", prea legat de rude; a lăsat conrupție și ruină;

schimbă orientarea în străinătate; are patima corespondenţelor diplomatice. Lascar Cantacuzino Paşcanu, despărţit de o Vogoridi, însurat cu o Belgiană, imoral, „foarte zgîrcit", dar energic (pp. 34-5). Ar fi fost făcut Domn de Turci, în Mart 1853, cînd Ghica era bolnav, dar Ruşii nu l-au primit (p. 35). Tudoriţă Balş, „lipsit de talent şi energie", condus de soţia lui *(ibid.)*. Nicolae Roznovanu, „fără talent, leneş", condus de soţie şi secretar (pp. 35-6). Logofătul Ştefan Catargiu, mai mult naţionalist, puţin bogat şi slab înzestrat ca talent de administraţie, condus de o femeie (p. 36). Costachi Negri, ministru de Lucrări Publice; a stat mulţi ani în Italia; ciudat, fără energie; „social-democrat"; a avut misiuni la Viena şi Constantinopol supt Ghica-Vodă; candidat la tron *(ibid.)*. Nicolae Suţu, „cu principii, energic, cu talente administrative, cunoaşte ţara foarte de aproape"; „tact diplomatic şi talent"; „progresist moderat"; frate cu poetul Suţu (p. 35). Mihai Cantacuzino-Paşcanu, sărac, fără talente administrative (*ibid.*). Petrachi Mavrogheni, crescut în Rusia, fost supus rus (pp. 37-8).

Raportul despre mişcarea de la Brăila nu cuprinde multe lucruri nouă (dar înştiinţarea Bulgarilor către guvernul muntean).

Textul e plin de greşeli; traducerea cu totul insuficientă. Budberg devine (p. 22) „Bourbery", Bourqueney e „Bourgeuney" (p. 34), Phanar „Phares" (p. 23). La tablă „Sardinard" e Sărindarul...

Se arată că în „Actele Coronini" sunt „cîteva zeci de mii" de documente *(Kriegsarchiv,* mss. 332, an. 1854-6): cînd se găseşte un om răbdător şi priceput pentru a le prelucra?

* * *

În n-l jubilar din *„Handes Amsorya", Monatsschrift für armenische Philologie,* p. 197, d. Karl Roth observă cît de mult descoperirile de la Bogaz-Chioiu şi cele cu privire la limba vechiului Urarti vor ajuta pentru înţelegerea „conglomeratului" care e limba armenească (c. 141-2). Numele de Armenia apare întâiu în inscripţiile perse ale Achemenizilor ca *Armina,* apoi în Herodot: Ἀρμένιοι (în loc de Haikh poporul, Haiastan ţara). După Markwardt e identitate cu Armii lui Homer. Haiasa e pomenită la Bogaz-Chioiu. Ţara se întinde şi pe ruinele Statului chaltic distrus de Cimerieni. Elementele diverse, reunite supt Tigrane, n'au fost de fapt contopite decît de creştinism. La elementul lingvistic indo-german s'au adaus transmisiuni hitite, care au lucrat şi asupra limbii lidiene. Se recomandă consultarea şi a limbii albanese, „căci încă în secolele III-IV Albanesii mai vorbiau tracic", a celei româneşti şi a celei medio-bulgare (p. 747). Pentru articolul post-pus, „şi limba armeană îl cunoaşte, şi Armenii au venit doar din Tracia. Şi confundarea în flexiune a ge-

nitivului cu dativul e tot traco-albanesă" *(ibid.)*. Se constată azi fenomene locale ca supt Asurnazirpal *(ibid.)*. Nume proprii se ridică până la Hititi (c. 748). Rolul femeilor în schimbările fonetice *(ibid.)*. — D. Jos. Karst vorbeşte despre Basci (şi bibliografie). Se relevă că, dacă şcoala lui Schuchardt îi leagă de Libieni, Trombetti-i pune în legătură cu Caucasienii. Cu Libienii sînt multe cuvinte comune, dar morfologia e alta. După autor, *ambele* teorii ar avea dreptate, fiindcă ar fi vorba de *un tip mijlociu* (c. 751), în legătură cu „cercul etnic proto-frigo-alarodian". Fonetica bască ar sămăna cu cea armeană. „În Asia Anterioară şi înainte de toate în Armenia şi regiunile ponto-anatolice zace cheia misterului şi enigmei basco-iberice" (c. 752). In ambele limbi, între acele nu există *p* sau *r* iniţiale, cum nici sunetul *f*, în ambele *r* şi *l* au sunet dublu; lipsa de diftongi, accent pe ultima silabă, nu se află silabe lungi (c. 752-4). — D. Benveniste tratează despre cuvinte iraniene în armeneşte (c 761-4). — D. Kraelitz-Greifenhorst se ocupă de „Cartea întrebărilor" din 1397 a lui Grigore de Tatew (c. 791 şi urm.). — D. Lehmann-Haupt află prima menţiune a Armeniei în poemul lui Ghilgamiş (c. 795 şi urm.): numele Masis pentru Ararah. — D. Waldemar Belck caută vechile sălaşuri ale Haldeilor-Urartieni (c. 805 şi urm.).—In studiul lui Josef Markwardt asupra topografiei Caucasului trecerea asupra lui Alexandru-cel-Mare a isprăvilor lui Pompeiu, c. 836-8. In schimb Pompeiu imita pe Alexandru (la Pliniu, *Hist naturalis*, VII, 95: „aequato non modo Alexandri Magni rerum fulgore, sed etiam Herculis prope ac Liberi patris"). — De d. R. Vasmer o listă de guvernatori armeni supt califi (c. 865 şi urm.). — De d. K. Mlaker despre cronologia regelui Asot I-iu (c. 881 şi urm.). — Un întins studiu de d. Laurent, *Les croisés et l'Arménie.*

•

In *Adevărul* de la 10 Octombre, d. Scarlat Callimachi reproduce, din *Relation du voyage de la royne de Pologne et du retour de Madame la mareschalle de Guebriant, ambassadrice extraordinaire et surveillante de sa conduite..., par Jean le Laboureur, [seigneur] de Blerausel*, Paris, 164., pasagiul în care e vorba de darurile de nuntă de la „Palatinii Valahiei şi Moldanei (= Moldovei şi Munteniei), cari, cu toate că sînt tributari Turcilor, depind întru cîtva şi de regii Poloniei, cari trebuie să-i agreeze cînd Sultanul îi aşează şi cari, de multe ori, recurg la sprijinul polon cînd sînt maltrataţi". Solii Domnilor noştri vin, supt acest pretext, dar „în adevăr pentru a trata cu regele şi Senatul chestia războiului ce se pregătia contra Turcilor". Primiţi de rege, sînt duşi de mareşal la regina, căreia-i vorbesc „în limba lor, care este slavonă ca şi polona, dar totuşi aşa de deosebită încît a fost nevoie de talmaciu, prin care cancelarul

reginei li şi răspunde". Îmbrăcaţi după moda polonă în haine lungi, negre, cu barbă lungă şi părul *à la grecque*", ei aduc „covoare de lînă brodate cu fir de aur şi de argint şi stofe de mătasă brodate cu aur" (p. 196). Se aminteşte diploma de nobilitare a lui Miron-Vodă la 1629, se descrie stema Movileştilor, iataganul fiind adaus la supunerea faţă de Turci.

Se mai pomeneşte de Aron-Vodă, de Ştefan Răzvan, zis, ca la Miron Costin, Ştefan Radu, de Ieremia şi Constantin Movilă, de „soldatul de noroc" care a fost Ştefan Tomşa, de Gratiani şi, de catastrofa din 1621. La întorsul mareşalei se face oprire la castelul lui „Gheorghe" Radziwill, care joacă şi moldoveneşte *(à la valaque)* şi dă, la urmă, o năframă lucrată de însăşi mîna soţiei, fiică a Domnului Moldovei brodîndu-şi numele şi armele. Deci e vorba de Janus Radziwill şi de Maria lui Vasile Lupu.

*

In *Balkanarchiv*, II-III, se continuă un studiu al d-lui Walther Scheiner despre „numele de localitate în partea mijlocie a Ardealului meridional". Reps e *Rupes*, traducere din maghiarul Kö-halm, „holmul de piatră" (pentru *halm*, nu forma germanică trebuie ţinută în samă, ci cea slavă; v. Hlm, în dosul Ragusei, ţara de dealuri: autorul observă similitudinea cu latinul *culmen*, de unde vine *culmea* noastră). Ciudat e însă că se caută un Reussenwehr pentru Răşinari, cari înseamnă fabricanţi de răşină. Földvár ar avea la urmă un *vár* germanic. Şi Gănari ar fi germanic... Interesante Reussdörfchen, Reussbach, amintind pe vechii Slavi. Se caută origine germanică pentru Rodna. La Săsciori (cf. Ruşciori), Saşii Mici, *cior* ar veni de la *a ciorăi*... Cu toată evidenţa lui Segheş din Seghişoara cu Sebeş, autorul poartă pe la *seg*, munte. Seligstadt e o săliţe. Se menţine Tartlau din Tortille (frances). Riscat e Veneţia de la Venzii slavi. Vineţia e de preferat. Cu toată grosolănia mustrării către cine n'ar admite, ce are a face *Ucea* cu *ucenicul!* Waldorf e de sigur satul Vandalului?

*

În *Ioan Neculce* pe 1928, d. Costăchescu dă istoria amănunţită a satelor ieşene Bălţaţi, Codreşti, Mădrîjeşti (al lui Modruja; cf. p. 19, nota 8: nume „ungurene" nu sînt excluse), Mădrîjacul (alt sufix la aceiaşi rădăcină) şi Bojila (al lui Bojilă). În nota 4 la pagina 1 vechiul nume al Lunganilor: Jerdinţi (al lui Jerdea, ca Gîdinţi al lui Gîdea; —*inţi* în Mehedinţi, Dunărinţi înseamnă originea locală: deci şi aici confusie de sufixe).

La 31 Ianuar 1841 încă Maria Drăghici, născută Nacu, văduva Vornicului Iordachi, vinde mănăstirii Neamţului Bălţaţii (p. 6). Moşia o cumpărase Iordachi ca Ban: el stăpînia, pe lîngă Lungani, şi Frătenii şi Codreştii (1816) (v. şi p. 18). Menţiunea în

1679 a lui Ienachi grămăticul, tatăl vitreg al lui Ioan Neculce, adăugîndu-se că a fost ucis de jăfuitorii polono-cazaci ai lui Ioan Sobieski (pp. 3-4 şi p. 4, nota 1). V. p. 27: „de cînd au vinit Craiul în ţară". Neculcea biv Vistier, tatăl cronicarului, p. 24. Multe ştiri despre familia Ureche. Ultimii Năculeşti, Toader şi Ioan de la Vistierie, la 1756, p. 13. O danie a Mitropolitului Iacov I-iu (1757) către finul său Vasile al lui Ilie Herescu, pp. 14-5. La pagina 10: „muşteteu", nu „mufereu". La 1814 apare Elena Nacu, sora lui Costachi Cerchez, p. 17. Azăpanul de la azapii turci, p. 23. „Bătrînul Frale, p. 25. Iurghiceanu şi Iurghiceni (Erbicenii), p. 26. Un Ion Buzeu, p. 28. O Marghita, *ibid.* Menţiunea „cătanelor" („cînd cătaniie") şi a lui Colceag cu Lipcanii la Tîrgul Frumos, „de straji cătanilor" (p. 30). Un „căpitan piste Prut" la 1732, *ibid.* Un „Simjordzo, ce şede în Mădîrjeşti", p. 31. Cunoscutul „Costantin Costin Neniul, biv Vel Paharnic al Ţării-Româneşti", p. 31, venit la „al său stăpîn", Grigore-Vodă Ghica, în 1740, *ibid.* O iapă care se „siieşte" de păsări ce zboară, p. 32. Potrunici noi la 1745, *ibid.* Negustorul Fota din Iaşi la 1748, p. 35. Un „giupînul Hagi Osman", negustor de miere, în acelaşi an, *ibid.* (şi p. 36). Schitul Stînca, *ibid.* O „copilă, fată în păru", p. 36 (v. şi p. 42). „Poarta lui Osman" (Sultanul de la începutul sec. al XVII-lea, care a mers la Hotin?) la Uliţa-de-jos din Iaşi, p. 39. „Vremea cătanilor, cînd au prădat Tătarii ţara piste Săret", p. 38 (şi p. 39). Egumenul *Nicanul* de la Bogdana pare a fi Nicanor sau de Niceia, pp. 38 9. Podul de piatră de la Sîrca, p. 40. Elisafta Cujboaia, stariţă la Socola, *ibid.* (şi p. 42). Un ginere care nu poate vinde ce e de zestre, p. 41: „Ce vindi părintele nu se poate de a întoarci ficiorul" p. 42. Lunganii la Năroteşti, de la Narotă, p. 48. Ienachi Cogălniceanu uricarul, p. 53. Vînare de peşte cu coteţele, p. 54.

*

În culegerea lui Luigi Schiaparelli, *Raccolta di documenti latini*, I, *Documenti romani*, 1923, se întîlnesc cele mai curioase forme de latină viciată în primele secole după Hristos: *tales omo, de actum nostrum, quitquit, illut, Ioulio, invecillo corpore, ex gene oritur, adscribtos.* Nume egiptene: Sarapammon (p. 55), Ammonion (p. 63). Printr'un testament se cere, în schimb pentru darul făcut oraşului Como, aşezarea statuii donatorului în for (pp. 77-8). Împăratul Anastasiu apare ca „d. noster Anastasius, piissimus ac triumfator semper Augustus" (p. 79). Se văd veterani, originari din Salona, Epidaur, Iadra, Rizano, cari, după ce au servit pe flota din Ravena, „sunt deducti in Pannoniam", dîndu-se şi „connubium uxoribus quas tunc habuissent, cum est civitas is data..., aut, siqui caelibes essent, cum iis quas postea duxissent" (p. 84). Scutirea de Domiţian a celor din Egipt, şi pentru familiile lor: ei au devenit cetăţeni romani (pp. 90-1). O

danie a lui Odoacru, „praecelentissimus rex Odovacar, domnus noster“ (p. 118 şi urm.). Apare şi un „vir inluster atque magnificus magister officiorum et consiliarius d[omini] n[ostri] [Androma]chus“. În ordinul însuşi al regelui: „Odovacar rex“.

*

În *Ioan Neculce* din Iaşi, d. M. Costăchescu publică un act de la Alexandru-cel-Bun, din 28 Ianuar 1409, cuprins şi în *Albumul Paleografic* al lui I. Bogdan. Pomenirea lui Neagăş jude şi a lui Coman, vecinul său; dania se face unui lurg оунгоурѣнуль, deci cu numele în româneşte al acestui Maramurăşean, care a servit Domnia; satul lui se chiamă Ungureanii. Curios şi numele de Neag pentru satul unde e jude Neagăş; deci şi aici satul după om. Apoi un altul de la Petru Aron, 20 August 1455, pentru Trifu Борзескул (iar forma românească), la Cîmpul lui Dragoş (Ceretiani pare a fi: Ceretoaii) şi acela de la Academie, din 13 Iunie următor al aceluiaşi: extrem de inportantă menţiunea între boieri, foarte amestecaţi, şi lîngă Mitropolitul Teoctist, a „rugătorului “nostru popa Rusea (руси, cred; nu „rusesc“) cu fiul Bogdan: trebuie să fi fost o personalitate importantă, vre-o rudă a Domniei, cum arată şi numele domnesc al fiului. Tot aşa de curioasă e, în această învălmăşeală de boieri şi clerici, pomenirea voitului din Suceava, a Armeanului Ivaşco, a unui Ivaşcu Fultuc cu fratele, a fiilor lui Oprişan (nu Oprişac), a lui Roman Tula şi a „altor boieri destui“. In documentul precedent al aceluiaşi e la boieri ordinea stabilită. Aici, în această danie către Moldoviţa, nu se dă un loc de oraş, ci *Domnul însuşi a venit la hotar* (care e sucevean), de unde poate şi caracterul semnalat al încunjurimii lui. Un Giurgea *Oeşanul* în documentul, de la 1502, al lui Ştefan-cel-Mare: pare a fi *din Ţara Oaşului.*

*

În *Medicii Saşi din secolul al XVIII-lea în oraşele săseşti ale Ardealului*, tesă de d. Robert Koch (Cluj 1928), nu odată sînt indicate raporturi cu Romînii. Martin Lange se ocupă în 1787 de ciuma din Principate (p. 18), Samuel Schlotz de «succinul fluid» sau petrolul în Ţara-Românească la 1712 (p. 19). Se arată medicii romîni în serviciul Saşilor: Ioan Mihail Popp (pentru ciumă) la 1737, Ion Aron, la Blaj, în 1757, Adam Chenot, cu studiul despre ciumă, din Viena, 1766. Jakob Hutter, Sibian, a fost medic militar în Oltenia austriacă la 1732; Ioan Stanislav Grotowsky, din Orăştie, e la 1716 întrebuinţat la Spitalul Colţei ca farmacist (aceasta e „farmacia Spătaru“, adecă a Spătarului Mihai Cantacuzino): reţinut de Nicolae Mavrocordat, e întrebuinţat apoi la Constantinopol (—1719), de bună

samă la capuchehaielicul muntean (p. 29); Pavel Cristian Weisskirchner Braşovean, e medic dincoace, murind la Ploeşti în 1795 *(ibid)*. Bibliografia lui Andreas Wolf, p. 30. Ioan Ziegler e medic şi farmacist la Botoşani († 1811; cf. lucrarea despre Botoşani a d-lui Arthur Gorovei); Gheorghe Bolthosch moare ca medic de Curte la Bucureşti în 1747 (p. 30). La 1741 dr. Seulen are o «oficină» la Bucureşti. La 1740 farmacia braşoveană a lui Teutsch e mutată în Moldova. La sfîrşitul secolului un Jeckel, Braşovean, trece la Ploieşti ca spiţer († 1850). Ludovic Laurenţiu de Langendorf e medic la Craiova supt Alexandru Ipsilanti; într'o nouă călătorie aici face pe medicul, cumpărînd la 1792 o farmacie în Bucureşti pentru cumnatul său Ioan de Varadi; la 1796 el făcea o călătorie ştiinţifică până la Buzău (pp. 30-1). Mihai Czakul iunior e la 1742-3 hirurgul lui Constantin şi Ioan-Vodă Mavrocordat, cu 54 fl., 40 leafă pe lună şi 2.000 de florini pe an venit de la particulari; la 1744 merge la Constantinopol să lecuiască pe fiul Logofătului Sturdza; demisionat în 1746, revine la 1751 şi curează pe Selim-Ghirai Hanul la Cîşla (aceasta e „Kischla") (p. 31). Operaţii de ochi cu 170-200 de galbeni face la noi Mathias Lassel pe la 1784 *(ibid)*.

*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Presintarea activităţii de cincizeci de ani a unei mari case de editură formează un capitol din istoria economică şi culturală a unei ţeri. Şi de aceia nu e fără interes pentru istorie o publicaţie ca aceia pe care, în extraordinare condiţii grafice, o dă firma berlinesă Ullstein, *50 Jahre Ullstein 1877-1927* (Berlin 1928). De reţinut chiar de la început observaţia despre „schimbarea stratelor din care se ieau astăzi oamenii cari guvernează Reichul. Cel d'intaiu president al lui a fost social-democratul Friedrich Ebert, calfă de şelar, şi burghesia în afară de funcţii, precum şi muncitorimea, au dat aproape exclusiv, de la Revoluţie încoace, în Reich şi în Ţeri, pe miniştri. *Dacă azi guvernează partidele de dreapta ori partidele de stînga, e pentru faptul prefacerii interioare mult mai indiferent de cum lasă o se vedea de multe ori luptele de partid.* Căci calea pe care a trecut-o Germania în cincizeci de ani, înseamnă tocmai desvoltarea de la un Stat de supremaţie, al cărui caracter de clasă era acoperit numai neîndestulător de formule constituţionale, la un Stat popular, care e clădit pe colaborarea democratică a tuturor claselor şi stărilor" (pp. 1-2). Din gura oamenilor cari au fundat şi susţinut organe de publicitate cu largi influenţe, ca *Neues Berliner Tageblatt, Berliner Zeitung, Abendpost, Berliner Illustrierte Zeitung, Berliner Lokal-Anzeiger, Berliner Morgenpost*, etc., aceste marturisiri au o valoare deosebită. Se releva lupta primei foi contra revoluţionarismului, pe care

l-ar fi putut împiedeca orientarea la vreme către o sănătoasă evoluţie (p. 2). Se notează interesul corespondenţelor din 1877-8 cu privire la războiul oriental (p. 9: şi acolo ar trebui făcute cercetări) Ciocniri ale ziarului cu Parlamentul şi cu Justiţia (pp. 20-1). Foaia voia „un guvern constituţional, nu un *Kanzler-Absolutismus*. Ea cerea ca poporul german să fie liber şi să nu fie tratat *ca o naţie învinsă*" (p. 22). Pentru informaţia nouă, v. p. 38 şi urm. (la 1887 încă se putea anunţa, cu reservă, ştirea falşă despre moartea lui Moltke fără a întreba direct la Statul-Major, departe cîţiva paşi numai). Azi un imens bloc de case cuprinde diferitele ramuri ale firmei, care a publicat şi cunoscuta istorie universală, în mai multe sute de mii de exemplare. Se adaugă editura literară, ieftenă, a volumelor de o marcă. Un capitol de istorie internă a Germaniei după războiu: atac de redacţii, luarea lor în stăpînire, etc. (Novembre 1918). Lupta cu valul „spartaciştilor", ocupaţia scurtă a „cancelariului" Kapp (Mart 1920) sînt presentate înainte de a trece la „danţul de vrăjitoare al bilioanelor" (inflaţia): el echivalează cu momentul cărţii scumpe. Noii cetitori o devorau; o istorie a artei se adaugă la aceste ediţii. Se constată, apoi, apariţia cetitorului „serios", care-şi cere folosul, nu numai distracţia (p. 113). Concurenţa pe care o face cinematograful şi radiotelefonia (p. 114). La pagina 124 menţiunea lui Bratter trimes la Bucureşti în misiune, la 1908 (p. 124). Foarte interesantă, în istoria ziarelor, declaraţia de la 30 Iulie 1914 a redactorului Arthur Bernstein că se face un războiu al liferanţilor interesaţi şi al militarilor setoşi de glorie: profetic, el anunţa că „Italia nu întră, oricum, nu întră cu noi; dacă întră, o face de partea înţelegerii", că „Anglia nu rămîne neutră, ci ajută Franţa, ori imediat, ori numai în momentul cînd Franţa va părea serios primejduită", că ea nu va permite trecerea din Belgia, că va fi urmată de „toată lumea englesă, în special America" şi „probabil lumea întreagă," că Japonia „nu va ataca Rusia, ci probabil pe noi", că „Statele scandinave vor vinde ce nu li e de nevoie acasă", că Austro-Ungaria e milităreşte cel mult de talia Sîrbilor şi Romînilor", că „o revoluţie va veni în Rusia cel mult atunci cînd Ruşii vor fi bătuţi", că va fi un războiu „de trei sau cinci ani" că „nu e sigur că vom fi învingători la capătul acestui războiu, cel mai teribil din cîte a văzut lumea", că „singurul învingător în el va fi Anglia", că Germania va cîştiga „un milion de cadavre, două milioane de mutilaţi" şi „cincizeci de miliarde de datorii" (oprit de censură, el se dă la pagina 174). Şi un capitol despre *Vossische Zeitung* (p. 223 şi urm.).

*

În *L'Europa Orientale*, VIII, 7-8, d-ra Maria Emilia Amaldi reproduce notele generalului Marsili (sfîrşitul secolului al XVII-lea) despre Ardeal.

D. Wolfango Giusti presintă ideile lui «Mazzini al Cehilor», Karel Havlíček Borovsky (1821-1856). Călător în Rusia la 1843-4, el observă că bogăţia Statului susţine literatura rusească, nici populară, nici patriotică. «Mă îndoiesc dacă în toată Împărăţia rusească de 60.000.000 sînt atîţia sinceri patrioţi ca în singură Praga.» «Aristo raţii germanisaţi şi francisaţi din Petersburg, aceia au stricat această literatură.» «Ei îşi cresc în spirit străin copiii, fiind ei înşii total desnaţionalisaţi». La Petersburg e operă italiană, la Moscova, germană. «Şi la Moscova nu se caută decît lucruri străine.» În locul «beţivilor, jucătorilor de cărţi şi degeneraţilor» preferă pe ţeran şi negustor. Soldaţi cu puşca pe umăr cerşesc. «Aici epicurismul strică tot.» Nu crede în rasa slavă (pp. 210 1). «M'am întors la Praga numai Ceh..., ba chiar cu o oarecare amărăciune contra celorlalţi Slavi... Recunosc că Maghiarii, duşmani făţişi ai Cehilor şi Ilirilor, îmi sînt mai simpatici decît Ruşii, cari vin cu un zîmbet evreiesc să ne puie în buzunar.» Polonii i se par «Ruşi cu mîinile legate». E şi contra revoluţiei liberatoare, cum e contra dogmelor creştine.

Idei generale juste despre Ucraina, de d. Eugeniu Onaţchi. Intervenţii pentru libertatea căzăcească în Prusia şi Franţa (Kapnist), pp. 2.4-5.

*

Luminoase explicaţii ale ultimelor alegeri din Franţa de d. M. Seignobos în *L'Année politique française et étrangère*, III, 3. Lipsa de partide unificate. Alegeri individuale. Grupări în Camere, care dau coaliţii, opuse una alteia, de la dreapta la stînga, despoind centrul de rolul lui natural. Azi vechea stîngă e dreapta. Socialiştii sînt siliţi însă a lucra după ordinele secţiei francese a Internaţionalei. Se rupe astfel solidaritatea stîngelor. Grijile de politică externă şi de politică financiară intervin apoi pentru a aduce schimbări. Regimul Poincaré e politiceşte de stînga, financiar de dreapta. Afară de comunişti, candidaţii (3.500) nu ţineau prea mult sama de program.

De d. André Philip observaţii asupra ideilor lui Henri de Man contra luptei de clasă.

*

În *Anuarul Comisiunii Monumentelor istorice, secţia din Basarabia*, II (Chişinău 1928), biografie pioasă a lui Paul Gore. D. G. Baiş cercetează paraclisul cetăţii Hotinului (extras din „Bisericile moldoveneşti în veacul al XVI-lea"; splendida uşă de întrare; ar fi încă de supt Ştefan-cel-Mare, cu o refacere supt

Rareş). D. Ştefan Ciobanu presintă vasta, încă frumoasa cetate a Tighinei (a fost vorba de acest articol în deosebi). De d. P. Constantinescu-Iaşi un studiu amănunţit al formelor bisericii Sf. Gheorghe din Chişinău (pietre de mormînt, de la 1815-19, ale familiei protopopului Stăvărachi; la p. 63 e rău cetit: Cionutolonta Carilov; de fapt era Cionuto şi s'a îndreptat sus: Cionu*tont;* Carilov e Carălov; explicaţiile sînt prea întinse şi vin prea de departe; note istorice asupra acestei biserici a Bulgarilor). Un studiu al d-lui Paul Nicorescu despre „Taurul pe monedele de la Tyras". Mănăstirea Căpriana, fundaţie a lui Ştefan-cel-Mare, e înfăţişată de d. Ştefan Berechet (Evanghelie de la Petru Rareş, care o reface, o „face din nou", la Octombre „1544"; — păcat că e aşa de slab clişeul rusesc! —, documente de la Alexandru Lăpuşneanu, Alexandru Coconul, Istrate Dabija, Antioh Cantemir; clopot din 1786 la biserica lui Gavriil Bănulescu, îngropat aici, mort la 5 Novembre 1821, ca şi arhimandritul Chiril de Adrianopol; pomelnic al Dobrovăţului; icoane nouă şi slabe; pecete din 1818. Note de d. Nicolae Ţiganco despre schitul, refăcut, Rughi (arhitectura rusească din Basarabia e calificată de „meschină, fără niciun stil, lipsită de orice sentiment religios"; p. 112) D. Şt. Berechet descrie pe larg manuscriptul de la Chiev al Mitropolitului Antim („Chipurile Vechiului şi Noului Testament, adecă obrazele oamenilor celor vestiţi ce să află în Sfînta Scriptură", 515 chipuri şi trei schiţe). E închinat lui Constantin Brîncoveanu în 1709, lăudat ca „odraslă cu străluciri de aur", ca „floare cu bun miros", şi ca „măslin roditoriu". La început, cîteva versuri slabe. Urmează douăzeci şi una de foi. Figurile, în cercuri (şi cu unele vederi de cetăţ), sînt de o mare fineţă.

De la acelaşi, inscripţii şi însemnări (la Sf. Ioan din Cetatea-Albă, pe Evanghelia greco-romînă din 1693, o însemnare că s'a dăruit la „biserica domnească" a Sf. Paraschive de Constantin Duca la 1700; pe ultima scoarţă o inscripţie românească din „oraşulŭ Achermanului" la 1821; mormîntul, în cimitirul din Chişinău, al Mariei, Doamna lui Alexandru Mavrocordat, născută Callimachi, moartă la Iunie 1831; la Buna-Vestire din acest oraş însemnarea morţii, în 1755, a lui Mihalachi Măzărachi, fundatorul bisericii cu acest nume; la pagina 138 a se ceti: Tesviteanul; la biserica Mazarachi din Chişinău, pe o icoană, numele meşterilor Iancu, Pavăl şi Ivan, cari o înoiesc pentru abageri şi bogasieri, la 1817; o însemnare din 1802 a lui Neculai Catargiu Păharnic; la Şiştaci (Soroca) notă a lui Lupu biv vtori Spătar, fiul lui Cîrste biv Vel Spătar, cari cumpără o Evanghelie de la Posteinicul Velicico, fiul lui Dabija biv Vel Ban). Păcat că se înţelege aşa de puţin din crucea de la Jitomir a Mitropolitului Teoctist, publicată de d. Şt. Ciobanu, la pagina 141! Pecetea lui Ştefan Tomşa la pagina 146. Păr. C. Bărbulescu vor-

beşte de unele biserici din Ţinutul Iaşilor (la 1754 pomenit „Cotul lui Aron Voevodă", p. 148; la Pînzăştii Vechi inscripţie slavonă a lui Eremia Murguleţ şi a soţiei Candachia, la 1643; un zugrav monahul Alexie în 1737; la Prigorenii lui Neculce clopot de la egumenul Nifon — de unde? — din 7034; nu cred în data de 1593 la o bisericuţă din Tîrgul-Frumos; clopot de la Ilie Catargiu din 1730 la Domneşti; pe aspra bisericuţă de la Şipote, însemnarea slavonă a ctitorului, vestitul Luca Arbure, din Septembre 1507; la Voineşti piatra de mormînt a lui Ioan, fiul lui Vasile Corlat Cămăraşul, 1641; la Cucuteni ale Anei şi lui Gheorghe Simnicianul, 1681, a Mariei, fiica Marelui Pitar Gheorghe Stîrcea, 1o75 a logofătului al doilea Hurmuzachi, 1739; la Bîrnova clopot de la Ştefan Tomşa al II-lea, 1614, altul de la 1656; rectificare a inscripţiei de pe biserica Sf. Atanasie de la Copou; greşit cetită cea grecească, de la Buciumi, 1762, cu o notiţă de mîna Mitropolitului Gavriil Callimachi; o icoană din 1663, făcută de zugravul Petru, Grec, pentru vameşul Păun; complectare a inscripţiei clopotului lui Petru Şchiopul de la Galata, 25 Mart 1579; chivot de la Miron Barnovschi, 1628.

*

În *Les débuts du capitalisme*, Paris (1928), d. Henri Hauser pune începutul „maşinofacturii" încă la începutul secolului al XVII-lea, — unele urme chiar la 1455 (p. 13); progresele din secolul al XVIII-lea în divisiunea muncii, pp. 15-6. Acumularea de capitaluri utilisabile a putut fi datată din secolul al XIII-lea, p. 18. Dreptul roman înviat permite usura, pe care Biserica o condamna, p 24. Bîlciurile-burse, pp. 24-5. La 1608 „Banca de Franţa" era propusă p. 26. Colbert caută să împiedece concentrarea capitalurilor, pp. 28-30. Se observă în relaţiile cu lucrătorul că *nu pretutindeni erau corporaţii* (p. 32). În *Coutumes de Beaumanoir* din 1288 se vede liga între lucrători pentru urcarea salariilor şi măsurile contra celor de altă părere, aşanumitul *taquehan*, greva, pp. 32-3. Grevele ulterioare dese, p. 39 şi urm. Asociaţii patronale, p. 41 şi urm. Ideile economice ale lui Calvin, din altă culegere. Cap. III presintă deosebitele forme de organisare a muncii în vechea Franţă: jurande (peste confrăţii sau bresle; p. 93), muncă liberă, *regimul majorităţii* (p. 103), dar supraveghiat în oraşe de consuli, muncă privilegiată *de către rege* (monopoluri). Subiectul e apoi reluat în Burgundia pentru 1500-1650 (lupte pentru libertate ale lucrătorilor). „Sistemul social al lui Barthélemy de Laffemas" (supt Henric al IV-lea; sfetnic foarte influent; predecesor în mercantilism al lui Colbert, propunător al Camerelor de arte şi meserii, al brourilor de manufactură şi al arbitragiului obligatoriu). Dar capitolul următor revine asupra „colbertismului înainte de Colbert" (se citează şi casuri din secolul al XVI-lea; Lyonesii liberi biruie

pe Laffemas; piese justificative). Un studiu asupra cărţii lui Jacques Savary, *Le Parfait Négociant* (ed. a 2-a, 1676; cere negustori luminaţi; dă sfaturi de om practic; recomandă cunoaşterea pieţei; grija transporturilor pe Mare, a schimbului). La urmă ceva despre „cuvîntul *industrie* şi evoluţia industrială" (cuvîntul apare, timid şi rar, către 1800).

Carte de idei nouă, foarte limpede pentru subiecte grele.

•

În cartea d-rei Josèphe Chartrou, *L'Anjou de 1109 à 1151, Foulque de Jérusalem et Geoffroi Plantegenet*, Paris (1928), atente cercetari medievale. Cei doi Angevini sînt urmăriţi în tot ce se poate afla din acţiunile lor. Căsătoria Matildei, văduvă de Împărat, cu Geoffroi în vrîstă de abia paisprezece ani (ea avea cinsprezece mai mult), pp. 20-2. Se caută a dovedi că regii Franciei pleacă din conţii de Anjou (p. 21, nota 2); deci „nul baissement" (*ibid*). Ceva mai tîrziu tatăl, Fulco, luă în căsătorie, la Ierusalim (2 Iunie 1129) pe Mélissende, moştenitoarea regatului de acolo (pp. 23-4). La moartea lui Henric I-iu Normanzii preferară pe Thibaut de Blois fiului Matildei (p. 40); fratele acestuia, Ştefan, al căui tată, Ştefan Henric, luase pe Adela, fata cuceritorului, şi care pretindea a se coborî din Alfred prin căsătoria cu Matilda de Boulogne (p. 40), iea Anglia. El jurase Matildei, dar cată a dovedi că jurămîntul era legal (pp. 42-3). La 1139 ea vine în Anglia să dispute tronul cu armele în mînă. *Plantegenêt* vine de la plantarea de „ginestre" pentru vînătorile lui (p. 84). Foarte bune capitole despre instituţii, despre Biserică (în aceasta, arta şi literatura). Henric al II lea era să ieie pe fiica, din căsătoria cu Ludovic al VII-lea, a Eleonorei, viitoarea lu soţie (p. 244). Multe documente inedite.

•

O carte plină de idei e noua lucrare a d-lui R. N. Coudenhove-Kalergi, iniţiatorul „pan europeanismului", *Held oder Heiliger*. Octavian „Împărat al Europei", p. 20; raportul: Europa faţă de Asia, ca Grecia faţă de Europa; osebirea, prea tare trasă, între Germanul atlantic, Romanul mediteranean, Slavul asiatic; Japonia săracă e altă Europă; elementele compunătoare ale personalităţii lui Isus, pp. 62-3; gradul de apropriere a creştinismului de instinctul luptător al vechii Europe; explicarea tipului de «om bine crescut», p. 70 şi urm.; *eurasiatisarea* Romei, p. 77; invidia ca factor în istoria Europei, p. 88 şi urm.; importanţa representativă a filmului eroic, pp. 96-7; fasele luptei contra moralei creştine, p. 105 şi urm.; Nietzsche şi fascismul p. 121; caracterisarea moralei de azi ca «der Spiessbürger im Gewande des Gentleman mit der Moral des Apachen», p. 125; critica politicei de azi, p. 128 şi urm.; liniş-

tea sufletească şi maşinismul, pp. 144-6. Ideia dominantă a antagonismul între Nordul eroic, luptător, fiindcă e sărac, şi Sudul armonic, pacific, creator de valori morale, fiindcă viaţa uşoară-i îngăduie aceasta. Paralel şi nu longitudinal, pe axa Nord-Sud, şi nu pe axa Vest-Est s'ar mişca viaţa omenirii.

Obiecţii se presintă uşor. Dacă omul ar fi reţinut de climă, aşa ar fi, dar omul umblă. Calităţile date de o latitudine se amestecă necontenit cu ceia ce, pe căi foarte deosebite, îi vine de la alta. Maurul creiază pe ţermul Atlanticului şi Varegul păzeşte palatul Împăratului din Constantinopol. Aceasta o întrevede şi autorul pe paginile 24 şi urm.

În amănunte, crearea germanismului prin sila asupra femeilor celor învinşi e o închipuire (p. 33). Ea s'ar fi continuat prin sila nobilului asupra femeilor claselor de jos *(ibid.)*.

•

În *Almanahul Graficei Romîne* de la Craiova, an. 1928, un articol de N. Iorga despre „Ilustraţia cărţilor româneşti, 1860-90" (cu figuri), note despre litografii (1902-1927) de Dimitrie C. Ionescu.

•

BCU Cluj / Central University Library Cluj

În *Folklor din judeţul Buzău* de d. N. Georgescu-Tistu (ediţia Academiei Romîne, Bucureşti 1928) variante ale baladelor Jianu, Corbea, Ghiţă Cătănuţă, Georgelaş, Chira Chiralina, Miu „Globiu", Voinea Ciobanul ca Mioriţa. Se cere a fi îngropat

În vatra focului,
În jurul mieilor (p. 65).

O alta (pp. 77-8) e trivială.

Apoi necunoscutul, cam confusul „Cîntec al chirigiului".

Şi povestiri despre războiul din 1877 şi despre Marele Război. Una presintă cariera unui bătrîn călugăr (pp. 82-4).

•

În *Les entrées solennelles et triomphales à la Renaissance (1484-1551)* (Paris [1928]) d-ra Josèphe Chartrou pune faţă în faţa vechile întrări ale Renaşterii. Înlocuirea se face cu greu, formele medievale fiind întrate în instinctul mulţimilor (p. 17). Şi regele Faramond şi Clovis sînt aduşi alături cu Romul şi Rem (pp. 24-5). Figuri alegorice (p. 27). Exemple se puteau găsi şi în Cronica lui „Toison d'or" tipărită de „Société de l'histoire de France". O frumoasă pagină despre alegorie (pp. 29-30). Recunoaşterea grijei pe care evul mediu a avut-o de antichitate, pp 43-4. Pentru descendenţa „troiană" a Francesilor, p. 47 şi urm. Ideia triumfului, p. 56 şi urm. Pentru Luisa de Savoia, Francisc I-iu e „Cesarul ei", p. 68, nota 1. A se ceti: Casul în

loc de Casat la p. 73. Quiers e Chieri (p. 74). Temele exotice, p. 111 şi urm. Supt Francisc I i i nu sînt solii turceşti (cf. p. 115). Mauri, Turci în alaiuri, p. 116. Pălării albanese, *ibid.* Bogată bibliografie. Cîteva ilustraţii.

•

În Iuliu Orient, *Istoricul farmaciei din Ardeal* (Cluj 1927), se dau şi ştiri generale (cu ilustraţii) despre farmacie în toate timpurile. Evident că Mateiaş Corvinul nu se cobora din Corvinii Romei (p. 39). În subiect se intră la pagina 501, întrebuinţîndu-se socotelile oraşelor săseşti (pentru partea unde se opreşte publicaţia lor integrală trebuia recurs la extrasele mele din Hurmuzaki, XI şi XII). Partea aceasta e tratată cu cea mai mare luare aminte. Ştirile de la p. 83 înainte sînt, nu de d. dr. Nic. I. Anghelescu, în cartea căruia se află, ci de N. Iorga. La urmă se vorbeşte de frumosul museu farmaceutic creat de autor.

•

În *Studentul* de la Chişinău, I, 2, o vedere a scrînciobului din gradina publică de la Chişinău în 1820 şi alte vederi din acest oraş. O carte de preoţie pentru Basarabia (Ţinutul Sorocei) de la episcopul de Huşi Inochentie, îndemnul către jurămîntul de credinţă din partea Mitropolitului Gavriil, o carte de mazil din 1801.

*

În *La Peinture française, moyen-âge et renaissance* (în „Bibliothèque d'histoire de l'art"), de d. Louis Gillet (Paris 1928), se va găsi o scurtă şi cuprinzătoare expunere a desvoltării picturii francese începînd din secolul al XIII-lea (observaţia că usul picturii răspîndite pretutindeni vine din Orient; vechile biserici france zugrăvite, pe pagina 6; „imperiala" miniaturistică a lui Carol-cel-Mare, *ibid.*; caracterul antic „pompeian" al acestor miniaturi, p. 7; influenţa orientală, pp. 7-8; entusiastă şi meritată apreciare a picturilor din bolta de la S. Savin, p. 9 şi urm. Calde descrieri, bune reproduceri ale dulcilor scene de la Liget. Alături, frescele de la Montmorillon. Violent folklore la Vicq. În faţă cu această artă occidentală, sentimentalistă, şcoala bizantină, în legătură cu Catalonia, din părţile burgunde; e curentul cluniacens, care face din catedrala de la Puy o „biserică absolut orientală", p. 14. Un paragraf presintă vitraliul cu o intensitate de simţire şi un farmec de formă deosebite. Spaţiile rămînînd, în castele care nu sînt străbătute de vastele fereşti, o frescă modestă se păstrează acolo; fresca italiană s'a menţinut tocmai din causa deficienţei goticului. Ea trece în Franţa: misiuni regale în Italia la 1298, la 1308-22. Simone di Martino

moare aici. Dar tapiteria înlocuieşte pictura şi lasă urme „cît ţine vechiul regim", p. 22. Un paragraf i se consacră. De la 1292 pictori la Paris; pe la 1350 portretul anonim al regelui Ioan-cel-Bun; la 1391 se caută închiderea în castă. Miniatura, care distinge şi ilustrează tot secolul al XIV-lea, ajunge a avea toate resursele marii picturi. Alături, la Paris, pictura de *retables*, pe lemn, răpede oprită, pentru a se avea la Avignon şi Nice o derivaţie. Regele René, el însuşi artist, îndeamnă şi domină. Apar nume, ca al lui Enguerrand Charonton, Nicolas Froment. La Miralheti, din Montpellier, e ceva din Bellini. În acelaşi timp pe Loira marele miniaturist Jean Fouquet, care zugrăveşte, cu alt material, pe Papa Eugeniu al IV-lea, pe Carol al VII-lea, pe Juvénal des Ursins. În acest secol al XV-lea, fără „coloana vertebrală" a patronagiului, anonimi dau opere foarte remarcabile. Aşa-numita Renaştere continuă în pictură evul mediu, dar vitraliul se desface de arhitectură. Portretul familiei de pictori Clouet se aşează alături. Pictorii italieni ai lui Francisc I-iu, pp. 49-50. Nudul va apărea cu cei doi Cousin. O nouă şcoală, la sfîrşitul veacului al XVI-lea, va merge să înveţe în Italia.

*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In *Arborele genealogic al familiei Bujoreanu* de Alexandru Al. Fălcoianu (Bucureşti 1928) multe extrase de acte începînd cu sfîrşitul secolului al XVI-lea, unele din ele interesante. La p. 10 un nume de om Tecuciu. La pp. 11-2 un act de la „bătrînii oraşului şi judeţul cu 12 pîrgari" de la Rîmnicul Vîlcii (martori: popa Oancea şi Bulica). La pagina 12 note despre Cernica logofătul din Bujoreni, tot de la începutul secolului al XVII-lea. La 1757 Hagi Ivan Pop, care, venind din „Ţara Nemţească" cu marfă, e prădat de hoţi cari-l despăgubesc cu moşia lor (p. 25). Un act din 1775 vorbeşte de o moşie care trece de la cunoscutul Constantin Costin la Iosif Kálnoky, şi el cunoscut, care e calificat de biv Vel Comis, şi de la acesta la Constantin Brîncoveanu Logofăt. Se menţionează şi locul, cu case, dăruit de Doamna lui Vodă Brîncoveanu, Marica, doctorului Ferrati, pp. 26-7.

*

Drumuri la Romînii transnistrieni (Oroscaia şi Gruscaia), descrise de d. I. Agîrbiceanu, în revista *Transilvania*, LIX, 7-8. La Vişca se ştiu numai colindele. Un memoriu de la 1866 al lui Şaguna către ministrul austriac Thun. Dd. Od. Apostol şi Ilie Paştină continuă monografia Vălcelelor din Secuime. Curioasă scrisoarea în păsăreşte a Vlădicăi Moga din 1839 (e probabil şi rău cetită). O lungă listă de contribuitori romîni veniţi acolo să-şi caute sănătatea.

*

Prin forma scurtă, foarte îngrijită, prin liniștea cu care se judecă împrejurările cartea d-lui Camil Lohan. *Din timpul viforniței, urme neșterse din sufletul unui fost ostaș, 1916-8* (București [1928] se așează între cele mai bune scrieri despre războiu: autorul, ofițer de reservă, a luptat în Secuime, a luat parte la a ărarea Bucureștilor și a fost apoi pe frontul de la Onești.

*

Observații asupra democrației Basarabiei, de d. Al. Kidel, în *Societatea de mîine*, V, 19.

*

În *Arta și arheologia* splendide reproduceri în colori ale portretelor domnești de la Humor (Ștefan-cel-Mare și Petru Rareș, cu familiile lor).

*

Ideile despre originea orașelor noastre pe care le emite d. V. N. Madgearu în „Orașul economic" *(Independența economică*, XI, 1-2) — orașul desvoltat din sat prin episcop și Domn — nu resistă la cea mai ușoară critică istorică.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*

În descripția de călătorie în Polonia, de d. Riccardo Riccardi, în *L'Universo*, IX, 8, p. 752, o fațadă de casă din Lowicz, lîngă Varșovia, are ornamente zugrăvite asemenea cu ale covoarelor noastre. Biserica din Euniniec (p. 755), lîngă Pinsk are coperișul pe mai multe planuri ca în Norvegia

Tot acolo, de d. Aldo Neppi Modona, o dare de samă a „congresului internațional etrusc".

*

În *Historisk Tidskrift* din Oslo, 1928, 1, un studiu, de d. Oscar Albert Johnsen, despre „relațiile de comerț nordice cu Franța înainte de 1814" *(Compagnie du Nord* la 1644, creată supt scutul lui Mazarin, mișcare mai ales de pe la 1670; Marsilia și Rouen importă mărfuri scandinave și trimet vin și articole de lux).

*

În *Transilvania*, LIX, 4, d. Teodor V. Păcățian presintă pe deputații romîni din Senatul austriac în 1860 („senatul înmulțit"): Șaguna și Petrino figurează în primul rînd, cu fireștile cereri de limbă și de cultură. — D. Axentie Banciu dă scrisori politice din anii 1800.

*

În *Codrul Cosminului*, IV (1927), d. Vasile Gherasim se ocupă de „filosofia istoriei" a lui A. D. Xenopol.

În I. Rovenţa şi I. Chiriţescu, *Introducere în paleografia chirilică*, un număr de reproduceri din documente şi tipărituri.

•

În *The victorian age in politics, war and diplomacy* (Cambridge 1928), cuvîntare ţinută la Universitatea din Cambridge, d. Harold Tamperley scade cu dreptate prestigiul de care mai mult decît o generaţie a încunjurat epoca reginei Victoria.

*

În articolul d-lui W. Thomas despre „Veneţia şi prestigiul ei în literatura englesă" *(Revue de l'Université de Lyon*, IV, 1928), se relevă refacerea dupa metode vechi veneţiene a partidului conservator engles de către Beaconsfield, nepot de fiu al unui „Evreu din Veneţia" (p. 322). Scriitorii englesi apropie mica Veneţie de marea lor patrie ca forme istorice asămănătoare.

•

Intr'o broşură splendid tipărită, d. J. Lázaro dovedeşte că vestitul Breviariu al Isabelei Catolica, la British Museum, îi e atribuit de un falsificator. Pe lîngă multele probe de caracter artistic ar fi ajuns aceia că Isabelei i se zice: „regină a Spaniei şi a Siciliei", atunci cînd ea era a Castiliei; miniaturile Sfintei Isabele şi a Sfîntului Francisc (Francisc de Rojas ar fi donatorul) nu sînt mai mari decît celelalte.

În n-l 42 din *Foaia Diecesană* din Caransebeş, păr. Coriolan Buracu vorbeşte despre „O şcoală primară confesională romînă în Mehadia la 1780": date din „Topografische Beschreibung von dem Militärort Mehadia" (ms. din 1780 1785).

•

În publicaţia jubilară *Dobrogea* (formînd vol. I din anul IX, al „Analelor Dobrogii"), d. C. Brătescu tratează despre „pămîntul Dobrogii" (cercetare completă, cu splendide ilustraţii şi o frumoasă hartă). Acelaşi învăţat tratează clima, „fitogeografia şi solurile". D. I. Borcea are studiul despre fauna ţermului. Un larg studiu al d-lui Radu Vulpe despre cercetările arheologice în Dobrogea pe vremea românească. Numismatica e tratată de d. C. Moisil. D. Al. P. Arbore resumă pe Pârvan pentru etnografia antică a Dobrogii. D. Mehedinţi vorbeşte despre „Dacia pontică şi Dacia carpatică": şi punctul de vedere al istoricilor e acela că „descălecarea şi nomadismul Romînilor sînt iluzii de biblioteca", p. 192. Cele trei drumuri: al pădurii, al stepei, al rîului (Siretiul), pp. 195-6. Cu populaţia se revine la d. Brătescu (foarte juste cele trei Dobroge: a Mării, a stepei, a rîului; p. 202). E o intreagă cărticică de istorie, şi de istorie bună.

•

Mangalia vine fără îndoială din Pangalia, Turco-Tatarii au pus vechiul nume grecesc în legătură cu *mangalul* lor. Încercările făcute pentru a da o altă explicaţie pot fi ingenioase, dar rămîn false. Astfel şi a d-lui Teofil Sănciuc-Săveanu din *Revista filologică*, II. Cum nu se poate admite ciudata derivaţie din numele Mongolilor („Magoria" e după „Magog" din Biblie), astfel „cartaginismul" propus de d. Sanciuc-Săveanu, cu atîta erudiţie, trebuie de pus alături cu etimologiile d-lui Bileţchi-Albescu, oricît s'ar amesteca şi Megara elenică în polemică.

•

În *Graiul românesc*, II, 9, două documente despre Morlachi, tipărite de d. Iaroslav Müller. Ştiri despre Romînii din Albania,

*

Se dă dreptate marelui talent de formă al lui Asachi în articolul d-lui G. Guţu despre traducerile lui din Horaţiu *(Orpheus*, IV, 4).

•

În *Il Giornale di politica e di letteratura*, Octombre 1928, note despre scurta petrecere în Corsica a lui Dumouriez. Tatăl său tradusese pe *Ricciardetto* al lui Forteguerri. Generalul vine la Genova. I se propune o luptă pentru Genova în Corsica împotriva lui Paoli revoluţionarul. Apoi se oferă lui Paoli, care nu-l primeşte. Se încurcă însuşi în negocierile cu privire la insulă în care voia să încurce pe altul. Cercetează Corsica în anarhie (luptă ca ale „sălbatecilor din Canada"; p. 1027). În Franţa cercetează pe ministrul hotărîtor, ducele de Choiseul. Cată a-l atrage în aventura lui. După o misiune în peninsula iberică, se întoarce, cu împuternicire, în Corsica şi se bate acolo.

*

În *Wesen und Aufgaben der deutschen Slavistik* (Leipzig 1927), dd. H. F. Schmid şi R. Trautmann, directori ai „secţiei slave" de la Universitatea din Leipzig, presintă, ca o critică pentru o statornică lipsă de interes, starea actuală a studiilor de slavistică în Germania şi Austria. Se semnalează cercetările din Breslau, unde e un Institut special, asupra dreptului sud-est european *(Zeitschrift für Ostrecht*, de la 1927). Profesori de slavistică sînt azi la München, cum doria Krumbacher, şi la Königsberg, la Breslau şi la Berlin. În Austria se ţinea samă odată mai mult de naţionalitatea studenţilor (la Graz, la Cernăuţi) decît de scopul ştiinţific în legătură cu ştiinţa germană: Praga singură făcea o excepţie. Istoria Sud Estului european se predă la Berlin (două catedre) la Bonn, Hamburg şi Viena, — dar e vorba mai mult de Rusia —, apoi, de curînd, la Leipzig şi, ca un curs liber, la Königsberg, dar tot cu direcţie rusească. Pentru etnografia slavă,

un privat-docent la Praga. La 1910 se creiază *Zeitschrift für osteuropäische Geschichte*, încetat la al patrulea an, apoi, puţin înainte de razboiu, *Osteuropäische Forschungen*; se adauge *Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven* de la Breslau. Se arată caracterul îngust al preocupaţiilor din acest loc. Se laudă începutul *Grundriss der slavischen Philologie*.

*

Şi pentru studiile de istorie poate servi catalogul, publicat de Biblioteca Naţională din Paris, al expoziţiei privitoare la Revoluţia francesă *(Bibliothèque Nationale, La Révolution française, janvier-mars MCMXXVIII)*. Şi, p. 73, un calendar francez şi grec din Corfù (an. 7). Ziarele, p. 105 şi urm. Este şi un alt album intitulat: *Bibliothèque nationale, Exposition de la Révolution française*.

*

În broşura d-lui Joseph Castagné *Le rôle de la chanson dans l'idéologie nationale des Pays baltes*, ilustraţia, represintînd coruri, dă de mai multe ori pe cămăşi şi tabliere cusătura stilisată a artei noastre populare.

*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

În *Orpheus*, III, 5, d. I. Bileţchi-Albescu înlătură etimologiile neverosimile pentru Siretiu (şi unul galiţian) şi se opreşte la originea ilirică a numelui, întrebuinţînd şi lucrarea, din 1925, a lui H. Kráh, *Die alten balkanillyrischen geographischen Namen:* Siris italicul, Seretion dalmaticul, dacă nu şi tracicul Seiletae, sînt destulă dovadă; ar fi şi o transmisiune albanesă, cu sensul de „adîncitură". Cercetătorul merge până la forme asămănătoare: Serretes, Serapilli, Serota, în Panonia, în regiunea acelui „lacus venetus" care aminteşte Veneţii ilirici. Mai puţin reuşite îmi par consideraţiile cu privire la Tiarantos din Herodot şi la Hierasos din Ptolomeu, devenit Gerasus la Amian Marcelin: ar fi nume pentru un alt rîu. În margine şi numele rîului Sergetias, al Sarmisagetusei şi al munţilor Serrilor, la Daci. Trebuie răspinse suggestiile privitoare la Iaşii norici în legătură cu Iaşul (paralele în Gorj şi Secuime). Mai plausibil raportul dintre Drava şi Traus al Tracilor. — D. Cornel Hahon continuă frumosul său studiu despre comerţul la vechii Greci.

*

În *Arhivele Olteniei*, Nov.—Dec. 1927, largi perspective tăiate de d. I. Andrieşescu în domeniul tracismului nostru. Note despre bisericile craiovene de d. G. Orman, coboritor din negustorul Velea Pavlovici: se pomenesc Aromîni din Vlaho Clisura în mahalaua Sf. Ioan. „Clisura nouă" ar fi păstrată în numele de „Chiţăra nouă" sau şi „Chiţăranoaia"; p. 415. Ceva despre

Bănăţeni de d. R. S. Molin (mai mult etnografie). La documente, un Udrea Postelnicul Bibescul la 1643 (pp. 425-7). Pentru tiparul bisericesc oltean în secolul al XIX-lea, p. 433 şi urm. Încă un act austriac din vremea ocupaţiei în Oltenia, p. 437 şi urm.

•

În *Arhivele Oltene*, Mart-April, note de d. Gigi Orman despre Macedonenii la Craiova (vin din Clisura), despre «Sîrbii» de a olo de d. Anastase Georgescu, despre Danciu Pîrîianu de d. C. V. Obedeanu; un act de la Şerban Cantacuzino pentru căpitanul Preda Milcoveanu, fiul lui «Ivan Slugeriul de Milcovu ot sud Olt», altul al Mariei, fiica lui Iordachi Cantacuzino, pentru Mănăstirea dintr'un lemn, unde-i e îngropată mama (1711), şi alte documente, mai nouă.

* * *

În Nicolai Grămadă, *Contribuţii la istoria cărţii şi a scrisului în evul mediu* (din «Codrul Cosminului», IV [1]), Cernăuţi 1926, bogate lămuriri de «bibliologie» cu figuri. Compilaţia merge până la cele din urmă amănunte. De ce la pagina 87 se copie după model, în italieneşte, «pitt ted. ant.» *(pittura tedesca antica)?*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

* * *

D. L. T. Boga tipăreşte o întâie broşură de *Documente basarabene*, cuprinzînd «foi de zestre (1734-1844)» (Chişinău 1928). Foile de după 1812 nu se deosebesc întru nimic de celelalte. În Ianuar 1824 martur şi vestitul dascăl Gobdelas, adversarul lui Asachi («doctor şi profesor de filosofie») (p. 37).

* * *

In I. Andrieşescu, C. C. Giurescu, I. Simionescu, A. Popovici-Bîznoşanu, *Dobrogea, Patru conferinţe ale Universităţii libere* (no. VI din publicaţiile «Aşezămîntului cultural Ion C. Bratianu), Bucureşti 1928. Întâia conferinţă—şi cea mai întinsă—dă un abundent resumat al lucrărilor săvîrşite de arheologii romîni în Dobrogea, mai ales de V. Pârvan, cu numeroase adause şi observaţii ale autorului. A doua presintă pe scurt istoria Dobrogii în raport cu Romînii. Foarte frumoasă conferinţa d-lui I. Simionescu despre solul dobrogean. Multe amintiri de studii personale în Fauna şi Flora Dobrogii de d. Popovici-Bîznoşanu.

Frumoase planşe. Pentru aspectul modern al Dobrogii ele sînt luate din Albumul lui Iacob Alt (1820). Vederea Hîrşovei e particular de preţioasă, cu castelul crenelat de pe culme şi cu acele ferești gotice de jos care ar trimete la o operă românească medievală.

• • •

În *Ostland*, III, 4, d. Richard Huss arată că în regiunea Trier-Colonia s'au concentrat emigranţii cari au colonisat Ardealul. El observă şi rolul pe care l a avut în această mişcare Biserica. În regiunea Meusei era punctul de căpetenie şi în această privinţă care pe urmă încetul pe încetul s'a parăsit. Se caută efectele pentru limbă, păstrată conservativ în Luxenburg. Se semnalează nume comune de locuri (Nösen după Sf. Dionisiu) şi oameni. Între altele Diedenhiefen-Diedenhofen şi Lezebäsch-Lötzeburich (Luxemburg). Se arată asămănarea în datini şi poveşti. Dar şi aici teoria «deşertului»...

Şi restul numărului e consacrat tot Luxemburgului.

*

În *Pour une mise au point générale de l'histoire du XVIII-e siècle* (din «Revue d'histoire moderne»), d. Michel Lhéritier, criticînd manualele actuale de istorie şi noul program frances din 192 , dă o bibliografie recentă foarte folositoare (v. pp. 6-7. 8, 9, 12-3) şi îndreaptă unele păreri greşite (împrumutul, în secolul al XVIII-lea, de către Francesi a ideilor «filosofice» din Anglia, rolul de «filosoafă» al Ecaterinei a II-a, neînsemnătatea lui Frederic-Wilhelm I-iu de Prusia, crearea Pragmaticei pentru Maria-Teresa, concepţia greşită a caracterului lui Iosif al II-lea, înţelegerea politicei francese din secolul al XV-lea faţă de Anglia).

•

Observaţii interesante asupra Secuimii în broşura d-lui Alexe Mănciulescu, *Paradoxa săcuiască*, (Iaşi, f. a.; cu o hartă şi statistice la paginile 26 7). Se denunţă protopopul profesor Boeriu, care refusă conlucrarea cu preoţii romîni ortodocşi şi lucrează alături cu preoţii catolici maghiari.

*

În volumul XXIII, acum apărut, din *Akta grodzkie i ziemskie* (Liov 1928; documentele sînt publicate de d. Anton Prochaska), se dau acte de diete locale (instrucţii, confederaţii, „universale", manifeste, *laudum)*, cu o introducere mai scurtă (anii 1731-1772). Menţiunea polcovnicului Turculeţ *(Turkul)*, la pp. 15, 198 (în viaţă, cere răsplata) Un Tatomir, p. 30, no. 8. Un Teodor Papara (Papary), ceaşnic de Podolia, rudă a Mitropolitului Dosoftei, care era, cum se ştie, de origine grecească galiţiană, la pagina 197. La 1744 e vorba nu numai de Tatomir (Samuil) şi de Turculeţ, ci şi de „Izdoff" (Hîjdău), „Voevod şi hospodar al ţerii Moldovei" („wojewody i hospodara ziem moldawskich) trecut la Poloni în vremea războiului cu Turcii şi care merită o pensie. A ceti, la pagina 325, no. 135: Chrisostomo, în loc de: Chrisostorno. Un Ioan Tatomir, p. 362, no. 144. Un prinţ Czol-

hański, înrudit cu Lăpușnenii, p. 507 și aiurea. Familii Bojazski, mai curînd de origine rusească la paginile 24, 76, 261. Bolechow și Bolechowski, în care se vedeau, și se mai vad încă, „Bolohoveni": acuma Bolohovean bietul negustor Leiba *(ibid.)*. Un staroste de Czernichow, Vasile Turcul, p. 27. Familia Muradowicz, Armeni cari (1733) se află și în Moldova secolului al XVI-lea, p. 511. Un Constantin Papara se întîmpină la pp. 266, 319, 402, 445 483-4, 486 614. O listă întreagă de Tatomiri la p. 658. Turculeț și la pp. 25, 147, 238.

•

În noul volum de *Acta oficii consistorialis leopoliensis antiquissima*, I, 1482-1489, publicat de d. Gulielm Rolny, Liov, 1927, la no. 196 găsim un proces al calfei, *laboriosus*, Bartolomei, care stă la *mystrz Ian (manens circa Mystrza Ianowa)* și s'a făcut vinovat de domiciliu usurpat și scandal cu femeile. Intrebarea e dacă acel „meșter Ian" nu e sculptorul mormintelor de la Rădăuți, pe care le credeam până acum datorite unui Ceh, mai de departe.

În aceleași acte, procesul cuiva care a furat „tunica și cartea" unui „cleric" de la școala de acolo (no. 203). Un semn de notar întru toate asemenea cu frontispiciile manuscriptelor noastre din acest timp, la p. 40 (cf. pp. 44, 122). Un argintar Augustin, care face icoane la mănăstirea Corpus Christi, no. 232. Un „rector scole de Grodek", no. 379; cf. și no. 452. Un Nicolae „Italianul" din Drochobycz, no. 411. Pentru el și n-l 446. Postav de Malines *(machaliensis)* galben, no. 475. O haină tătărească, *kithayka*, no. 618, p. 130. Bezmenul de ceară se zice *besmarium*, no. 628. La 28 Februar 1484 arhiepiscopul de Liov Ioan, și la 30, n-l 683, 704, amînă un proces *până la întorsul din Moldova* („infra hino et felicem regressum sue Paternitatis de Valachie oris"; p. 135, no. 635). Și la 7 April prorogare „ad felicem... *(sic)* reverendissimi patris et domini domini Iohannis, Dei gracia archiepiscopi Leopoliensis, tercia die", no. 679. Un Stanislau *Brinza*, „presbiter gracialis de Leopoli", p. 136, no. 642. „Stogy" de fîn, no. 649. Un Costhnar, no. 828 (cf. numele „moșului" de la Cotnari). Florini ungurești, n-le 1296, 1737. „Brindza" și la n-le 1302-3, 1340. Localitatea „Thlumacz" (cf. Tălmaciul ardelean), no. 1233. Boi mînați în Ungaria, no. 1362. Se plătesc cu postav. Cf. și no. 1373. Școala din Jaroslaw no. 1484. „Libri ellaborati et illuminati" de un Mihail, no. 1490. Haină de camhă, „camchaticum", no. 1572. O *suba*, șubă, *ibid.* „Truncus de Greco, alias latarca", no. 1672. „Magister Iohannes Szepher, illuminator librorum" și „illuminatura" lui, no. 1685. Cf. no. 1756. O „Madlena Beguina" (béguine; cf. no. 2269; „beguina religiosa") n-le 1740, 1742. Pentru rana făcută de un Evreu sau cleric cere 1.000 de „floreni puri auri hungaricalis, boni et iusti pon-

deris". no. 1757. Şcoala din Trembowla, no. 1943. Un „director scole de Dolyna", no. 2144. Un divorţ între Ioan de Brzesc şi soţia Ana pentru că primul s'a aşezat la Suceava, no. 2211. Un „Dominus Hanus Valach, civis lepoliensis", no. 2366. Şi la no. 2367: „famosus Iohannes Valach, civis leopoliensis" (cf. no. 2368: un proces al lui). Un „Paulus Rumyensky", nobil no. 2467. O roabă cumpărată la Chiev de un Armean, no. 2534. „Purpura, alias *thawtha* grisea", no. 2738. La 11 Iulie 1485 present la un proces Callimachus, consilierul florentin al regelui Poloniei: „Philipus Calimacus Italicus"; no. 1198. Postav „florense", de Florenţa, no. 1459. Un „horologium dictum *compas*", no. 2004. Un „Georgius" sau „Iurgyasz", „interpres Turcorum", no. 1573; era cubiculariu regal, no. 1721. O localitate Prondnik (cf. Brodnic), p. 630. La 26 August 1489 Ioan Albert, ca prinţ, la Liov, no. 2653. Un „Michno opiliator" pare a fi ciobanul romîn Mihnea; no. 1598. Ioan Furthath, cetăţean din Trembowla, e un Fîrtat; n-le 421 427. Cal „valach", eunochus", no. 2515 Bizară forma latină *cilindria* pentru şindilă; no. 1805 (şi cuie de şindilă) Ţiglele, „tegulae laterinae" la no. 758. Trei acte se referă la Duma, fratele bogatului boier şi negustor moldovean Mihul: n-le 1331, 1332, 2462.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*

D. Georg Müller dă un întins studiu constituţional în *Die sächsische Nationsuniversität in Siebenbürgen, ihre verfassungs- und verwaltungsrechtliche Entwicklung, 1224-1876*, Sibiiu 1928. Hărţile, lucrate la Viena, cu vechile nume ungureşti.

*

În *Colonisarea orientală în Illyricum* („An. Ac. Rom.", 1928), d. G. Cantacuzino dă o despoiare complectă a izvoarelor cu privire la elementele siriene, itureene, antiohene, emesene, palmireene, etc. aşezate în Balcani de cucerirea romană.

Se vorbeşte şi de culturile pe care le-au adus ei (şi cultul soarelui).

*

Cei ce preţuiesc autobiografiile, de care e atîta lipsă în izvoarele istoriei noastre, mai ales ale celei contemporane, vor fi recunoscători d-lui P. Nemoianu pentru publicarea *Amintirilor* sale (Lugoj 1928).

*

De d. P. Nemoianu, *Reforma agrară în Rusia* (Cluj 1928). Puţine pagini, dar cuprinzatoare. Mai de folos încă studiul, întins, al aceluiaşi, *Contribuţiuni la problema copiilor în Banat* (Lugoj 1928).

*

În *Transilvania*, LIX, 10, D. Sabin Opreanu adună numele de munţi „între Ialomiţa, Bîrsa şi Buzău". De d. G. Bogdan-Duică o însemnare a lui Şincai, censor, din 1806 şi alte cîteva notiţe.

*

D. D. Murăraşu reia lucrarea sa din „Mélanges" ale şcolii Romîne din Franţa „La poésie néo-latine et la renaissance des lettres antiques en France (1500-1549)", Paris 1928.

*

Note despre atitudinea Ceho-Slovacilor de la noi în timpul războiului în broşura d-lui Vaclav Miler, *Ceho-Slovacii în România*, Bucureşti 1928.

*

Note, de păr. V. Pocitan, despre capela românească din Viena, în *Biserica ortodoxă romînă*, Septembre 1928.

*

Tot în *Biserica ortodoxă romînă*, Septembre 1928, „cîteva diate vechi", din secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea, publicate de păr. I. Răuţescu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*

D. Ion C. Băcilă publică în „Analele Dobrogei", IX, 2 (1928), un studiu bibliografic, *Stampe şi hărţi privitoare la Dobrogea* (Cernăuţi 1928). Multe greşeli de tipar în titluri, ca acel din urmă la pagina 15.

*

În *Cercetări istorice*, IV, 1, d. M. Costăchescu dă ştiri nouă despre familia Ureche, în legătură cu o vînzare a lui Vasile Ureche, din 1670. Fuga (după închisoare de la Duca-Vodă) şi moartea lui în Polonia într'un act al Armaşului Ionaşco Nacul şi al soţiei Măriuţa lui Dumitraşcu Drăguţescul, p. 7, nota 2. Şi note pentru Grigore cronicarul, p. 8. Un sat Bîrgăianii arată oameni din Bîrgău mutaţi în Moldova, p. 12. Neamurile Bou-Roşesc şi Găgesc în Vrancea, *ibid.*, p. 12, nota 3. Grigore Ureche e însurat cu Lupa, fiica lui Voluntar Prăjescu; p. 12.

*

În *Medicina în Moldova între 1780 — 1800 după descrierea doctorului Andreas Wolf*, teza d-lui Livius A. Seracin la Cluj (1927), se dă o bună biografie a medicului scriitor şi o traducere a capitolelor medicale din *Beschreibung der Moldau*. La urmă cîteva note personale. La bibliografie şi o lucrare a lui Knaff-Faber, tipărită în 1921, la Luxenburg, asupra d-rului Chenot.

*

În *Schiță de istorie a legilor vechi românești* (Chișinău 1928) d. Ștefan Gr. Berechet dă note asupra vechilor Pravile, amintind, după d. P. P. Panaitescu, că prefața la Pravila munteană din 1640 (cea „mică") e tradusă după a Nomocanonului lui Petru Movilă și reeditînd comparațiile d-lui I. Peretz cu Pravila de la Bistrița olteană din 1618 (p. 11). Se face o analisă amănunțită a Pravilei celei mari muntene. Se constată că Academia Romînă are șaisprezece exemplare din Pravila greacă a lui Manuil Malaxos (p. 23). Însemnări utile asupra cărților de drept din epoca fanariotă, pp. 31-2. Partea cea mai mare din carte e ocupată de reproducerea prefețelor din vechile legiuiri.

*

În revista *Roma* a d lui R. Ortiz, d. C. Radu semnalează note latino-italiene puse de Nicolae-Vodă Mavrocordat pe exemplarul din Macchiavelli, cumpărat la 1725. Între altele: „pompe, ricchezze—cagione di rovina". Secretarul florentin îi pare fostului dragoman al Porții un „scelerat" cu „consilii infame".

*

In *Arhivele Olteniei*, VII, 37-8, note despre familia Teodorini (rudă cu căpitanul Farmachi) de d. Artur Gorovei. Știri felurite despre Craiova. Fără iscălitură, rapoartele austriace din vremea „Valahiei Mici", despre mănăstirile oltene (vederi din Rîmnic, Dintr'un lemn, Hurezi, Polovraci, Tismana, Strehaia, Bistrița, Brîncoveni, înainte de reparații).

*

Știrile despre istoria învățămîntului ce se dau tineretului universitar în *Călăuza studentului, vademecum academicum* (București 1928), sînt un amestec bizar și confus, redactat într'o limbă prea adesea străină de orice gramatică.

*

Și în *Biserica ortodoxă romînă*, pe lunie 1928 note, de păr. V. Pocitan despre bisericile românești din Lov. Și unele reproduceri. Se vorbește și de biserica nouă, rămasă Romînilor, la a cării zidire au ajutat și Macedonenii în noua ei formă, de la 1901: e o copie a „Doamnei Balașa" din București. Azi e pustie. Și aici un păcat al trîndăviei și al lipsei noastre de demnitate.

*

„Așezămîntul cultural Ion C. Brătianu" publică, de d. Liviu Marian, un studiu biografic și bibliografic asupra lui B. P. Hasdeu — mai mult o serie de date. Îl vedem, la 1864, însărcinat oficial să scoată cu bătrînul Racovschi foaia bulgaro-românească *Viitorul*. Colaborația la *Romînul* ca deputat liberal, p. 12.

*

D. Ion Clopoţel publică o *Sociografie romînească* (Cluj 1928), adecă note asupra plăşilor: Margina, Almăj, Văşcău şi Beiuş. Observaţii directe; multe cifre culese personal. Laude mari pentru îngrijirea de pe domeniul Reşiţei (300.000 iugăre).

*

D. Anton Oprescu publică o broşură *Războiul pentru independenţă (1877-78; contribuţiuni la bibliografia lui)* (Bucureşti 1928). Sînt multe numere, unele din ele foarte rare. Se cuprind şi ziarele. A se adăuga şi Iorga, *Zece Maiu*, pe lîngă cele cu acelaşi subiect la pagina 14. De semnalat broşura, aşa de rară, a lui Damé, *L'État roumain et la paix de l'Orient, 1877*. Mi se pare că lipseşte şi aici broşura francesă a lui Rizo Rangabé, din care o traducere a apărut, după Marele Războiu, în „Neamul Românesc". Foarte bine că se adaugă şi Războiul în literatură: unele bucăţi în versuri. Nu lipseşte muzica. D. Oprescu promite a presinta şi arta.

*

In a sa *Istoria literaturii latine pe bază de texte (antologie şi crestomatie)* (Bucureşti 1928) d. Popa-Lisseanu dă şi texte istorice, unele privitoare la noi şi nu îndestul de cunoscute. In partea de povestire cu *carmina mensalia* (p. 141) sînt de legat „cîntecele bătrîneşti" ale Balcanilor şi ale noastre. Scurtă expunere clară, ţinută la curent; ilustraţie nouă şi interesantă. La *Scriptores Historiae Augustae* informaţia este puţin întîrziată. Literatura creştină e exclusă. Păcat! Ar trebui făcută din ea o operă asemenea măcar pentru seminarii.

•

În *Forschungen und Fortschritte*, IV, 20, se dă resumatul unei comunicaţii a d-lui Wilhelm Ensslin despre „însemnătatea de istorie universală a luptelor între Roma şi Persia". Se arată împrumuturile făcute de Romani de la Perşi în politica religioasă începînd cu Deciu, partea Perşilor în monarhia absolută a împăratului „neînvins" şi „adorat", rolul negocierilor bizantino-persane pentru formarea diplomaţiei, influenţa Persiei lui Cobad şi Cosroe Nuşirvan asupra regimului de *teme* al lui Heraclîu.

•

În cartea d-lui Marin Popescu-Spineni. *Contribuţiuni la istoria învăţămîntului superior: Facultatea de filosofie şi litere din Bucureşti*, Bucureşti 1928 o ochire asupra şcolii superioare din Bucureşti de la reforma lui Alexandru-Vodă Ipsilanti înainte. De la 1864 e o expunere originală. Bună bibliografie a profesorilor trecuţi şi actuali.

*

Note asupra lui Lucchesini, negociatorul păcii de la Sistov, în 1791, în *Sprawozdania* ale Academiei din Cracovia, XXXIII, 1928, no. 6, de d. Br. Dembiński (p. 5 şi urm.).

•

În *Verzeichnis der rumänischen Märchen und Märchenvarianten nach dem System der Märchentypen Antti Aarnes* (Helsinki 1926), 25 pp., Adolf Schullerus dă cea mai vastă catagrafie a poveştilor româneşti şi o excelentă bibliografie.

*

Foarte sănătoase idei despre felul maí potrivit de a preda istoria şi şcoala primară — lucru de artă, de poesie, de personalitate şi nu de calup — în introducerea d-lui I. Nisipeanu la *Metodologia învăţămîntului istoric (Lamura*, X, 7-8).

*

În *Ostland*, d. Konrad Hahm presintă consideraţii generale asupra artei populare, de caracter comun, legat de natură, mistic, neschimbat. I se pare că orice artă culturală are tendinţă de geometrisare. Dreapta observaţia că şi împrumuturile de la arta orăşenească sînt aclimatate.

Se menţionează noua operă, întinsă, a aceluiaşi, *Deutsche Volkskunst*, Berlin, Deutsche Buchgemeinschaft 1928. Ar fi vorba şi de arta Saşilor din Ardeal.

*

În *Graiul românesc*, II, 8, d. Victor G. Papacostea aminteşte vechea viaţă culturală românească pe malul drept al Dunării: la 1774 dascălul Rusu Şaru, preot la Silistra, şcoala lui Cosma la Dăieni, dascălul Petrică şi fiica lui, Despina, la Silistra, cu o sută de şcolari până la 1856, abecedarul turco-romîn al lui Costachi Petrescu, fiul lui Petrică. Pe la 1856 şi tinerii Romîni sînt cîştigaţi pentru desfacerea de Patriarhul grecesc şi trecerea supt exarh. La 1870 se cere formal aceasta (actul la pp. 138-9). Dar se puneau condiţii pentru unirea cu „obştea" bulgărească: respectarea notei naţionale în biserică şi şcoală, funcţionarea unui protopop romîn. Şi un Armean iscăleşte între Romîni.—Pentru „Bobocii" din Satul Nou al Banatului, p. 142. Tot acolo despre Bufeni şi Frăţuţi. Primii se desnaţionalisează uşor, trecînd la Sîrbi *(ibid.)*.— Pasagiul din Bălcescu despre Romînii transdunăreni, la pp. 145-60, a mai fost semnalat în această revistă şi notele lui Allard în cartea mea francesă despre drepturile noastre asupra Dobrogii.

*

În cartea recentă a d-lui Glotz, *La cité grecque*, e vorba de Panticapeia, pp. 70-1. Se menţionează ca fii de Trace pe: Cimon, Temistocle, p. 316.

*

Scurtă şi cuprinzătoare e cartea recentă a d-lui Giuseppe Saitta, *„Filosofia italiana e umanesimo* (colecţia „Storici antichi e moderni", ed. „La Nuova Italia" din Veneţia).

În aceiaşi colecţie, de d. Luigi Russo, *Francesco de Sanctis e la cultura napoletana (1860-1885).*

*

In *Report on nationalism in history textbooks*, publicat de „Universal christian conference on life and work" (2 vol., Stockholm, [1927]), observaţii asupra elementului de luptă naţională în cărţile şcolare de istorie. Primul volum, mai întins, cuprinde: Austria, Belgia, Cehoslovacia, Danemarca, Anglia, Estonia, Finlanda, Franţa, Olanda, Ungaria, Italia, Latvia (Livonia), Norvegia, Polonia, Suedia, Elveţia; Germania singură ocupă al doilea.

*

O presintare răpede a întregii vieţi politice a Suediei în ultimul timp în Karl Hildebrand, *„Med folket for Fosterlandet, några anteckningar om Konung Gustaffs person och regering"*, Stockholm, [1928].

*

Şi consideraţii istorice în întinsa lucrare a d-lui Romul Boilă *Organisaţia Statului romîn în comparaţie cu organisaţia altor State* (Cluj 1927). Foarte juste idei despre inegalitatea socială, în lunga notă la pagina 28. O apreciare exagerată a rolului Angliei în evoluţia dreptului de Stat modern pe paginile 98 şi urm. Nu poate fi vorba de o influenţă a Marii Carte englese asupra Bulei de Aur ungureşti, care are altă origine şi alt caracter. Tot aşa Constituţia americană. N'a fost (p. 109) o „cădere a Sedanului", ci capitularea unei armate acolo. Prea scurt despre agitaţia constituţională la noi (p. 114 şi urm.): unde s'ar aştepta mai mult o largă şi competentă expunere a ei decît aici?

*

In *Revista teologică*, Februar-Mart, note de protopopul Ioan Rafiroiu despre Romînii din Secuime şi Biserica lor *(pămîntul sfînt, Szentföld* al Secuilor, la pagina 72).

*

În lucrarea d-lui dr. P. Cazacu, *Zece ani de la Unire: Moldova dintre Prut şi Nistru, 1918-1928*, multe statistice, cu unele explicaţii (noile şosele, p. 194 şi urm.), prigoana bisericească a episcopului Pavel Lebedev, p. 231: se închid 340 de biserici moldoveneşti.

*

Gîndul Neamului de la Chişinău publică, în n-l de Mart 1928, acest document de cel mai mare interes pentru istoria noastră militară

„Noi, Grigorie Ioan Calimah Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn ţării Moldavii.

„De vreme ce Domnia Mea avem trebuinţă de oameni de oaste, cari să slujască cu leafă şi cu tainul ce li se va da de către Domnia Mea, pentru aceia dar iată prin această carte a Domniei Mele am rînduit pe Ion Iordache căpitan, care să fie volnic a merge la Ţinutul Lăpuşnii şi la Orhei şi Soroca, cît de mulţi oameni ar găsi să slujască la această treabă cu cai buni şi arme bune, pe toţi acei oameni să aibă a-i lua în scris, cu numele, porecla lor şi de la ce sat şi Ţinut este. Care om al Domniei Mele rînduit, viind aici şi arătîndu-ne foaia de numele lor, îndată li se va da leafa şi tainul lor ce iaste rînduit.

„Aceasta poruncim.

„1767, Octomvre 23".

Incercarea tînărului Domn de a-şi face încă din primul an al noii Domnii o oaste e în adevăr remarcabilă.

*

In Zach. C. Panţu, *Viaţa şi operele d-rului Dimitrie Brandza (1846-1895)* („Analele Academiei Romîne", 1928) se pomeneşte învăţătorul polon pribeag al fiului Păharnicului Gheorghe Brînză, Vladimir Hanski sau Bronewski; a fost apoi elevul lui Cobîlcescu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*

In „Analele Academiei romîne" (III, VIII, 8) d. general R. Rosetti arată influenţa regulamentului infanteriei francese din 1791 asupra regulamentelor româneşti până la 1866.

N. I.

NOTIŢE

Un autor suedes, Gudmond Schücte, observă de curînd, în culegerea *Polonica* din Stockholm, că o Sotidava e pomenită de Ptolomeu lîngă Kalisia, în părţile Vistulei (p. 111). Autorul suedes pune deci graniţa de Nord a expansiunii dacice acolo, între Vistula de Nord şi cea de Sud. „Ajungem", spune el, „astfel la conclusia că, de fapt, Daci, în ciuda obiecţiilor lui Müllenhoff, au fost vecini cu poporul pruso-lituan" *(de observat şi legăturile visibile de vocalism, de cîntec — doina —, de port chiar, între Daci şi Lituani)*. Şi el continuă: „Cînd am atras cîndva atenţia etnologului profesor Chadwick din Cambridge asupra acestui fapt, el a exclamat fără voie: „Nu s'ar putea gîndi că grupul de popoare pruso-lituan era numai o rămăşiţă de Daci?". Se subliniază şi menţiunea lui Dio Casiu (72,12) despre raporturi între Costobocii daci şi Vandali. Pausanias vorbeşte de Costo-

boci invadînd în Grecia (pp. 114-5). Dancringii lui Dion ar fi Daci (p. 115).

Se menţionează, de altfel, şi pasagiul celalt din Dio Casiu, în care (LXXII, 3) se arată, la 180, cei 18.000 de Daci liberi, refugiaţi, în faţa altor barbari, pe teritoriul Daciei romane. Fiii de rege Natopor şi Drilgisc, cari fac la Roma un monument pentru mama lor, soţia regelui catolic Piapor *(ibid.)*. E Petoporul Tabulei Peutingeriane („loci reg[is] dac[i] Petoporiani"). Piroboridava lui Ptolomeu e, după autorul suedes, o Piroporidava. După plecarea Dacilor liberi rămîn însă destui în părţile polone pentru ca „Ptolomeu să poată aşeza în harta lui originală o parte de „Costoboci transmontani" şi anume cu un scris mare şi bătător la ochi (p. 116). De altfel în harta reconstituită după dînsul la pagina 112 se văd, de la Setidava în jos, după aceşti Costoboci, Anartofracţi, *Burionii* (cf. Burii), *Pieuciţii* (cf. Peuce) *Arsekvia* (cf. Arxavia), *Biessii* (cf. Bessii).

În Vestul acestei linii de la Carpaţi la Vistula: *Lugoi-Buroi, Cotinii* (cf. Cotison, dar şi Alpii Cotieni), *Korrodunon* (un *dun* celtic), *Eburodunon* (cf. Eboracul, York) *Segodunon, Torodunon, Bragodunon, Kombodunon* continuă spre Rin această linie transversală celtică bătînd perpendicular pe linia longitudinală dacică. Carpii daciei, pomeniţi necontenit până în secolul al IV-lea, au trăit, neliniştiţi, până la absorbirea de către Slavi (p. 116). Numele lor e căutat în al Bielo-Croaţilor, cum al Besilor Vistulei în al Carpaţilor *beschizi (ibid.)*. Şi în numele actualului Kalysz după Kalysia ptolemaică (cf. Helisii lui Tacit) ar fi o urmă de fonetică dacică (pp. 116-7). Se menţionează şi lupta în aceste părţi a Dacilor cu Vandalii Hasdingi (p. 117). De altfel, pe base şi de vechi cîntece germane, Huni şi Avari, până la Heruiii lui Procopiu, se întinseră şi ei până departe sus în Nord (pp. 118-9).

*

A se adăugi la oamenii distinşi ai Cernicăi Dorotei Cernicanul, pentru care v. Bianu, *Catalogul manuscriptelor româneşti*, II, p. 5.

*

Ulysse de Marsillac, în preţiosul *Guide du voyageur à Bucarest*, p. 183, credea că Str. Udricani e a Uricarilor: de fapt e a negustorilor din Udriiu (Adrianopol).

*

El pomeneşte (p. 188) un Agent al României la Varna şi altul *la Tulcea;* n'ar fi de găsit rapoartele lor?

*

La operele lui Vaillant a se adăugi una, citată de Marsillac *(o. c.*, p. 184): *L'autonomie politique de la Roumanie.*

N. I.

BIBLIOTECA UNIVERSITĂŢII REGELE FERDINAND CLUJ